

**SÜRDÜRÜLEBİLİR MODA DÖNGÜSÜNDE
MODA TASARIMCISININ ROLÜ**

Yüksek Lisans Tezi

Sanem ODABAŞI

Eskişehir, 2016

SÜRDÜRÜLEBİLİR MODA DÖNGÜSÜNDE MODA TASARIMCISININ ROLÜ

Sanem ODABAŞI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Endüstriyel Sanatlar Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Yüksel ŞAHİN

İkinci Danışman: Doç.Dr. Mustafa Erdem ÜREYEN

Eskişehir

Anadolu Üniversitesi

Fen Bilimleri Enstitüsü

Eylül, 2016

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Sanem Odabaşı'nın "Sürdürülebilir Moda Döngüsünde Moda Tasarımcısının Rolü" başlıklı tezi 02.09.2016 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından değerlendirilerek "Anadolu Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği"nin ilgili maddeleri uyarınca, Endüstriyel Sanatlar Anabilim dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

	<u>Unvanı-Adı Soyadı</u>	<u>İmza</u>
Üye (Tez Danışmanı)	: Doç. Yüksel ŞAHİN	
Üye	: Doç. Cafer ARSLAN	
Üye	: Doç. Nesrin TÜRKMEN	

.....
Enstitü Müdürü

ÖZET

SÜRDÜRÜLEBİLİR MODA DÖNGÜSÜNDE MODA TASARIMCISININ ROLÜ

Sanem ODABAŞI

Endüstriyel Sanatlar Anabilim Dalı

Anadolu Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Eylül 2016

Danışman: Doç. Yüksel ŞAHİN

İkinci Danışman: Doç. Dr. Mustafa Erdem ÜREYEN

Sürdürülebilirlik kavramı, günümüzde birçok alana etki eden ve oldukça tartışılan bir kavramdır. Sürdürülebilirlik kavramının önemini görmek ve son yıllarda artan değerini anlayabilmek için günümüzdeki çevresel, ekonomik ve sosyolojik sorunlara bakmak gerekmektedir. Yaşadığımız dünyanın giderek artan çevre sorunları, doğal kaynakların karşı karşıya olduğu tehlikeler ve diğer olumsuz gelişmelere bağlı olarak tüm alanlarda olduğu gibi moda ve tekstil tasarımı alanları da etkilenmiştir.

Bulgular tekstil ve moda endüstrisinin çevreyi olumsuz yönde etkileyen endüstrilerden biri olduğu yönündedir. Sürdürülebilir kalkınmanın tartışıldığı eşitlik, çevrebilim ve ekonomi konularının yanı sıra sürdürülebilir kalkınmada moda tasarımcısının rolü de araştırılmaya başlanmıştır. Bu çalışmada sürdürülebilirlik konusuna moda tasarımcısının nasıl eğilmesi gerektiği, moda tasarımcısının rolünün ne olacağı ve konuya katkılarının neler olabileceği tartışılmaktadır.

Çalışma dâhilinde, konuya ilişkin görüşlerine başvurulmuş kişiler arasında, Türkiye’de yaşayan yedi akademisyen ve İngiltere’de yaşayan bir moda tasarımcısı bulunmaktadır; bu kişiler konuyla ilgili güncel ve yetkin çalışmaları bulunan isimler arasından seçilmiştir. Görüşme yapılan kişilerin sürdürülebilir moda döngüsünde moda tasarımcısının rolüne dair algıları, yaklaşımları ve önermeleri aktarılmış ve çalışma konuya ilişkin alanyazın ile desteklenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Sürdürülebilirlik ve Moda, Moda Tasarımı, Tekstil ve Moda, Sürdürülebilir Moda Tasarımı

ABSTRACT

ROLE OF FASHION DESIGNER IN SUSTAINABLE FASHION CYCLE

Sanem ODABAŞI

Department of Industrial Arts

Anadolu University, School of Science, September 2016

Supervisor: Assoc. Prof. Yüksel ŞAHİN

Second Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Mustafa Erdem ÜREYEN

Sustainability is a much debated concept that has an impact on several fields today. Realizing the significance of sustainability and to understand its ever increasing value, it is necessary to indulge in today's environmental, economic and sociological problems. As a result of increasing global environmental problems, endangered natural resources and other negative developments, fashion and textile design fields are also affected, similar to all other fields.

Findings demonstrate that textile and fashion industries are among the sectors that affect the environment negatively. In addition to equality, environmental sciences and economics subjects where sustainability is discussed, research have been initiated on the role of the fashion designer in sustainable development. The present study aims to discuss how the fashion designer should be concerned about sustainability, what is the role of the fashion designer and how the fashion designer could contribute to sustainability.

Seven academicians living in Turkey and a fashion designer living in the UK were interviewed within the context of the present study; these individuals were selected from the people who have current and competent works. Perceptions, approaches and recommendations of the interviewed individuals on the role of fashion designer in the sustainable fashion cycle were relayed and the study was supported by the related literature.

Keywords: Sustainability and fashion, fashion design, textile and fashion, sustainable fashion design.

29/09/2016

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilemeyen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Anadolu Üniversitesi tarafından kullanılan “bilimsel intihal tespit programı” yla tarandığını ve hiçbir şekilde “intihal içermediğini” beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

Sanem ODABAŞI

TEŞEKKÜR

Çalışma süresince değerli görüşlerini benle paylaşan, araştırmanın önemini ve akademik bilginin değerini kavramamı sağlayan saygıdeğer danışmanım Doç. Yüksel ŞAHİN'e, bu tez çalışmasını benim yakalayabileceğim seviyenin daha ilerisine taşımaya yardımcı olduğu için teşekkür ederim.

İkinci danışmanım olan Doç. Mustafa Erdem ÜREYEN'e katkıları için, jüri üyeleri Doç. Nesrin TÜRKMEN ve Doç. Cafer ARSLAN'ın değerli görüş ve yorumları için teşekkür ederim. Çalışma için esas gördüğüm bilimsel araştırma yöntemleri konusunda benden bilgilerini ve önerilerini esirgemeyen Doç.Dr. Ali ERSOY ve Doç.Dr. Aşkın KURT'a saygılarımı sunarım.

Endüstriyel Sanatlar ABD Başkanı ve Moda Tasarımı Bölüm Başkanı Doç. Nilay ERTÜRK ve Moda Tasarımı Bölüm Başkan Yardımcısı Yard. Doç. Dr. Esra VAROL'a tez yazım sürecinde göstermiş oldukları anlayış ve destek için teşekkür ederim.

Öncelikle öğrencisi olarak, sonrasında ise akademik ortamda çalışarak bir arada bulunma şansı elde ettiğim, kendisine minnettar olduğum Okutman Ayla CANAY'a herşey için teşekkür ederim. Birçok konuda bana yardımcı dokunan Okutman Osman ŞİŞMAN'a, tasarım kültürü ve tarihi konusundaki desteği için teşekkür ederim. Sevgili Araş.Gör. Özgün DİLEK'e göstermiş olduğu yakın arkadaşlık ve Araş.Gör. Derya MERİÇ'e, her konuda danışabildiğim için teşekkür ederim. Kendisine çoğu zaman öykündüğüm Damla ÖZER'e, tezimle ilgili konularda yardımları için teşekkür ederim.

Sevgili arkadaşlarım Mahir ALSAMUA, Merve YEŞİLOVA ve İlker SERT'e hayatımdaki varlıkları ve neşeleri için çok teşekkür ederim.

Son olarak, evlatları olduğum için büyük gurur duyduğum, benden ilgilerini asla eksik etmeyen, akademik bilgilerine ve donanımlarına hayran kaldığım Prof.Dr. Yavuz ODABAŞI ve Prof.Dr. Hatice Ferhan ODABAŞI'ya teşekkür ederim. Güzel bir ailenin kıymetini anlamamı sağlayan Özüm ODABAŞI KÖROĞLU, Zafer KÖROĞLU, Ege KÖROĞLU ve Can KÖROĞLU'na bana yaşattıkları tüm güzellikler için teşekkürlerimi sunarım.

Sanem ODABAŞI

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
BAŞLIK SAYFASI	i
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI.....	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ.....	v
TEŞEKKÜR	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar/ÇİZELGELER DİZİNİ	ix
ŞEKİLLER DİZİNİ	x
GÖRSELLER DİZİNİ	xi
GİRİŞ	1
1. SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK KAVRAMINA GENEL BAKIŞ	3
1.1. Sürdürülebilirliğin Tanımı ve Kavramı Oluşturan Temeller	3
1.2. Sürdürülebilir Kalkınma.....	8
1.3. Sürdürülebilirliğin Önemi	14
2. TEKSTİL, MODA VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK İLİŞKİSİ.....	17
2.1. Moda ve Tekstil Sektöründe Sürdürülebilirlik İçin Öneriler.....	23
3. SÜRDÜRÜLEBİLİR MODA DÖNGÜSÜNDE MODA TASARIMCISININ ROLÜ	28
3.1. Moda Olgusu.....	29
3.1.1. Haute couture modasının doğuşu ve gelişimi.....	31
3.1.2. Hazır giyim modasının doğuşu ve gelişimi.....	31
3.2. Moda Döngüsü.....	32
3.3. Tasarım ve Sürdürülebilirlik İlişkisi.....	32
3.4. Moda Tasarımı ve Sürdürülebilirlik İlişkisi.....	38
3.4.1. Sürdürülebilirlik konusunda çalışan moda markalarına ve moda tasarımcılarına örnekler	41
3.4.2. Günümüzdeki moda döngüsünde tasarımcıya bakış.....	55
3.5. Sürdürülebilirlik ve Moda Tasarımı Eğitimi	59
4. SÜRDÜRÜLEBİLİR MODA DÖNGÜSÜNDE MODA TASARIMCISININ ROLÜNE DAİR ALGILARA YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA	63
4.1. Araştırmanın Konusu ve Amacı	63
4.2. Araştırmanın Problemi ve Önemi	64
4.3. Araştırmanın Modeli ve Katılımcıları.....	64
4.3.1. Veri toplama kaynakları ve verilerin analizi	67
4.4. Araştırmanın Bulguları	67

4.4.1. Akademisyen görüşleri	67
4.4.2. Tasarımcı görüşleri.....	75
4.5. Tartışma ve Öneriler	79
5. SONUÇ.....	83
KAYNAKÇA.....	83
ÖZGEÇMİŞ	91

TABLÖLAR DİZİNİ

Sayfa

Tablo 3.1. Tasarım anlayışları arasındaki farklar 37

Tablo 4.1. Görüşme yapılan kişilerin özellikleri 66

ŞEKİLLER DİZİNİ

Sayfa

Şekil 1.1. Sürdürülebilirlik kavramının öğeleri.....	12
Şekil 1.2. Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi piramidi	16
Şekil 3.1.Tasarım süreçlerine dair soruların yöneltilmesi.....	41
Şekil 5.1. Sürdürülebilirlik, moda ve tekstil endüstrisi, tasarımcı ilişkisi.....	81

GÖRSELLER DİZİNİ

Sayfa

Görsel 1.1. Geçen 150 yıl süresince tahmini iklim zorlayıcıları	8
Görsel 1.2. The symbol.....	9
Görsel 1.3. Dünya nüfusundaki değişim.....	15
Görsel 2.1. Biyolojik ve Endüstriyel Döngü	24
Görsel 3.1. Patagonia markasının web sitesinden bir görüntü.....	42
Görsel 3.2. Zandra Rhodes Bangladeş’deki üreticilerle birlikte.....	43
Görsel 3.3. People Tree Markası	43
Görsel 3.4. Yavaş Moda adlı kitap	44
Görsel 3.5. “A Planı, çünkü B Planı yok”	45
Görsel 3.6. Sustainable Earth Sweater.....	46
Görsel 3.7. Fake Natoo	47
Görsel 3.8. Local Wisdom projesine bir örnek.....	48
Görsel 3.9. Wendelboe’nin yaratıcı kalıp tasarımlarına bir örnek.....	49
Görsel 3.10. David Andersen’in çalışması	50
Görsel 3.11. Mark Liu’nun çalışması	50
Görsel 3.12. Boa markasının bir ürünü.....	51
Görsel 3.13. Sat-su-ma markasına bir örnek.	52
Görsel 3.14. Gönül Paksoy’un tasarımları.....	53
Görsel 4.1. Selalmaz kumaşından bir ceket.....	77
Görsel 4.2. Kutnu kumaşından bir giysi	78

GİRİŞ

Sosyal ve çevresel konulara artan ilgi ile birlikte sürdürülebilir kalkınma tanımının 1987 yılında Brundtland Raporu ile belirtilmiş olması ile sürdürülebilirlik süreç boyunca izlenen bir yol haritası olarak karşımıza çıkmaktadır. Sürdürülebilirlik tanımlarındaki farklılıklar her disiplinin kendi bakış açısından sürdürülebilir kalkınmaya nasıl katkıda bulunabileceği konusunda çeşitlilik göstermektedir (Turhan, 2011, s.126). Brundtland Raporu ile birlikte hayatımıza giren sürdürülebilirlik ve ileriki yıllarda üzerinde tartışılacak olan sürdürülebilir kalkınma kavramları, iki nedenden dolayı oldukça önemli görülmektedir. Bunlardan ilki, uluslararası düzeyde geleceğe yönelik sorumluluklarımızın net bir şekilde dile getiriliyor olması, ikinci neden ise sürdürülebilir kalkınmaya yönelik soruların ve sorunların daha önce ortaya konulmamış bir biçimde öne çıkarılması ve tartışılmasıdır (Vezzoli ve Manzini, 2010, s.4). Çalışmanın birinci bölümünde sürdürülebilirlik kavramının tanımı, temelleri ve önemi ele alınacaktır.

Sürdürülebilirlik kavramı, çeşitli disiplinleri ve endüstrileri ilgilendiren bir konu olduğu gibi tekstil ve moda endüstrisini de ilgilendirmektedir. Tekstil ve moda tasarımı açısından ele alındığında tasarım, üretim ve tüketimin çeşitli aşamalarında karşımıza çıkan, sürdürülebilirliği tehlikeye atan farklı sorunlardan bahsetmek gereklidir. Tekstil ürünlerinin çevreye etkileri üretim ortamlarıyla sınırlı kalmaz, nasıl kullanıldıkları, nasıl tekrar değerlendirildikleri ve nasıl ortadan kaldırılacakları da çevreye etkileri açısından aynı önemi taşımaktadır (Türkmen, 2009, s.157). Çalışmanın ikinci bölümünde tekstil, moda ve sürdürülebilirlik ilişkisi incelenerek ne gibi sorunların yaşandığına ve mevcut sorunlara karşı ne tür önlemler alınabileceğine değinilecektir.

Yaşanılan olumsuz gelişmelere karşı hassasiyet göstermek, bilinçli ve doğa dostu tasarımlar üretmek moda tasarımcısının görevlerinden biri olmaktadır. Moda tasarımcısı, mevcut sistemde neleri değiştirebileceğini keşfetmeli, hangi konularda sürdürülebilirliğe yönelik çabalarının, davranışlarının, kurguladığı hizmetlerin ve tasarım yaklaşımının etkin bir eyleme dönüşeceğini bilmelidir. Çalışmanın üçüncü bölümünde moda tasarımcısının rolüne değinilerek, moda tasarımı ve sürdürülebilirlik ilişkisi incelenmiştir. Bu bölümde sürdürülebilirlik üzerine çalışan moda tasarımcılarına ve markalara örnekler verilmiş, bu örneklerin uygulamalarının sürdürülebilirlik ile olan bağlantısı incelenmiştir.

Çalışmanın dördüncü bölümünde, sürdürülebilirlik ve moda olgularına yönelik anlayışların, moda tasarımcısının faaliyetleri üzerinden hangi şekilde algılandığını ve moda tasarımcısının sürdürülebilir moda döngüsünde rolünün neler olabileceğine yönelik yapılan araştırmaya yer verilmiştir. Sonuç kısmında, yapılan araştırmadan elde edilen veriler konuya ilişkin literatürde var olan çalışmalar üzerinden analiz edilerek yorumlanmıştır.

1 SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK KAVRAMINA GENEL BAKIŞ

1.1 Sürdürülebilirliğin Tanımı ve Kavramı Oluşturan Temeller

Sürdürülebilirlik kelimesi kökeni itibarı ile Latince “Sustinere” kelimesinden gelmektedir. Sürdürülebilirlik (Sustainability); sürdürmek, sağlamak, devam ettirmek, desteklemek, var olmak anlamlarında kullanılmaktadır (Tıraş, 2012, s.59) . Dilimizde “sürdürmek” fiilinden türemiş olup “sürdürülebilirlik” ismine dönüşmüştür. Bu bağlamda sürdürmekten türetilen ve sürdürülemez kelimesinin karşıtı olarak kullanılan “sürdürülebilir” kelimesi, var olan durumun korunması ya da devam ettirilmesi anlamına gelmektedir (Kılıç, 2012, s.203).

Sürdürülebilirlik hakkında yapılan ilk çalışmaları ve bu kavramın ortaya çıkışını 1960’ların sonunda oluşmaya başlayan çevresel duyarlılık hareketi ile gözlemleyebilmekteyiz. Özellikle Roma Kulübü’nün 1960’ların sonu ve 1970’lerin başı arasındaki süreçte yapmış olduğu çalışmalar sürdürülebilirlikle ilgili atılan ilk adımlardan biridir. Roma Kulübü, Aurelio Peccei tarafından kurulan resmi olmayan uluslararası bir kuruluştur. Bilim insanı ve aynı zamanda sanayici olan Aurelio Peccei’nin küresel gelişme ve büyüme ile ilgili endişeleri Roma Kulübü’nün kurulma nedenleri arasındadır. Bünyesinde iş adamları, ekonomistler, akademisyenler ve kamu görevlilerini barındırmaktadır (Mitcham, 1995, s.314). Roma Kulübü ekonomik büyüme, nüfus, tarımsal üretim, sanayi üretimi, doğal kaynaklar ve çevre kirliliği konularını incelemiş, çalışmaları sonunda karşılıklı etkileşimlerin kontrol altına alınmadığı takdirde insanlığın sonuna yaklaşıldığını 1972 tarihli “Büyümenin Sınırları” adlı raporda belirtmişlerdir (Ceylan, 2010, s.6).

Al Gore, “Gelecek” adlı kitabında, büyümenin getirdiği kirlilikten şu şekilde bahsetmektedir (2013, s.325);

“Yarattığımız büyük tehlikeyi geç fark ettik. Bunun nedeni, insanoğlu ile Dünya’nın ekoloji sistemi arasındaki temel ilişkinin, nispeten yeni üç ana unsurun kesişmesine bağlı olarak aniden dönüşmesi. Birincisi, bir asırdan kısa sürede sayımız dörde katlandı ve artmaya devam ediyor. İkincisi, gerek bireysel gerek toplumsal düşünce biçimimiz kısa vadeye odaklı ve bugün karşı karşıya olduğumuzdan çok farklı tehditleri bertaraf etmek zorunda kalmış tarih öncesi atalarımızdan miras aldığımız

düşünce alışkanlıklarımız hatalı; üçüncüsü ise, şu anda yaygın olarak kullanılan teknolojiler bundan birkaç nesil öncesinde mevcut olanlara oranla çok daha güçlü.”

İnsanlık tarihindeki en önemli gelişmelerden birisinin insan topluluklarının göçebelikten yerleşik düzene geçiş olduğu bilinmektedir. M.Ö 8000 yıllarında dünya nüfusu o döneme göre çok yüksek sayılabilecek bir sayı olan on milyona kadar ulaşmıştır. Kimi topluluklar göçebeliği sürdürürken, bazı topluluklar da yerleşik düzeni benimsemiştir. Toprağın işlenmesinin keşfedilmesiyle birlikte birçok değişim yaşanmış, toprak mülkiyetleri, zenginlik, ticaret, para ve güç gibi kavramlar ortaya çıkmıştır (Mebratu, 1998, s.496).

Mızrak uçları ve baltalar dâhil olmak üzere bilinen ilk insan yapımı aletler, antropologlara göre neredeyse ikiyüz bin yıl süren bir avcılık ve toplayıcılık modeliyle özdeşleştirilmiştir (Gore, 2013, s.68). Bu süreç ikiyüz bin yıl süren bir avcılık ve toplayıcılık geleneğini kapsamaktadır. Tarıma dayalı bir sistemin yerleşmesi ise sekiz bin yılı bulmuştur. Saban (Tarım Devrimi) ve buhar makinası (Endüstri Devrimi) ile gelişen karmaşık teknolojiler, insanların hayatlarının anlamını şekillendirerek gelişim göstermiştir.

Bu üç dönemi incelediğimizde; ilkinin ikiyüzbin yıl sürdüğünü, ikincisinin sekizbin yıl sürdüğünü ve son olarak Endüstri devriminin sadece yüzelli yılımızı aldığını görebilmekteyiz. Yaşanan değişimin en önemli etkilerinden biri üretim biçimlerinin değişmesidir. Şu anda yüz yüze kaldığımız değişimin hızını ise algılamakta ve düşünmekte zorluk çekmekteyiz (Gore, 2013, s.69). Fakat bu değişime teknolojik ve buluşsal açıdan baktığımızda, Endüstri Devrimi’nin çok büyük bir kırılma noktası olduğunu anlamamız gerekmektedir.

İnsanlık tarihsel süreçte tarım, hayvancılık, endüstri, ekonomi, teknoloji gibi alanlarda gelişmeler göstermiştir. 1750 yılına gelindiğinde dünya nüfusu 800 milyona ulaşmıştır ve bu büyüme çeşitli sorunlara da neden olmuştur. Yoğun nüfusun ihtiyacını karşılamak için üretimi hızlandırmak gerek duyulmuş ve bu durum da Endüstri Devrimi’nin gelişimi için zemin oluşturmuştur (Mebratu, 1998, s.495).

1750-1850 yılları arasında ilk olarak İngiltere’de gerçekleşen Endüstri Devrimiyle, basit teknolojilerle yürütülen hayvancılık, ticaret ve tarım gibi iş alanları teknolojik gelişmeler sayesinde hızlı çalışan teknolojik bir üretim sistemine dönüşmüştür (Türkmen, 2009, s.5). McDonough ve Braungart (2002, s.17), Endüstri

Devrimi'yle gelişen üretim tekniklerinin ve teknolojinin bir metaforu olarak Titanik gemisini örnek vermektedirler. Titanik gemisinin büyük ve görkemli yapısı, demir konstrüksiyonundaki mükemmellik, buhar makinalarının o dönemin şartlarına göre olağanüstü güçte çalışması, yaşanan devrimin ve buluşların somut bir örneğidir. Fakat aynı zamanda, dumanının çevreye verdiği zarar, temiz havayı ve gemi atıklarının denizi kirlletmesi geminin görkemli yapısıyla tezat oluşturmaktadır.

Endüstri Devrimi'yle insan hayatının ve yaşam şeklinin hızlandığını söyleyebilmek mümkündür. Ortaçağ'dan modern çağa geçiş sürecinde, aydınlanma ile birlikte toplumların dinsel talepleri yerine politik ve ekonomik beklentileri artmıştır. Endüstrileşmeyle doğan erken kapitalizmle dış ülkelerdeki kolonilerle ekonomik aktivitelerde bulunan bölgeler bağımsızlaşarak ekonomide yeni bir anlayış gelişmesine neden olmuştur. Ticaret, uluslararası işletme, göç gibi yeni kavramlar gündeme gelmiştir. Sermayelerin belirlediği yeni sosyal ve mesleki sınıflar ortaya çıkmış, ekonomik faaliyetler hem ülke çapında hem de uluslararası bir boyuta gelmiştir. Köle ticareti ile birlikte Latin ve Kuzey Amerika'da bulunan koloniler aracılığıyla değerli taşlar ve altın getirilmeye başlanmıştır. Dış ülkelerle ticaretler ve ticari anlaşmalar geliştirilmiş, bu gelişmelerin sonucunda da "küreselleşme" doğmuştur (Ateş, 2008, s.36).

Nüfus artışıyla birlikte, yiyecek, giyim, yakıt gibi temel ihtiyaçlara olan gereksinim artmış, üretim ve maliyet ucuzlatılmaya çalışılmıştır. İşçi hakları gözetilmeksizin, çocuk işçiler çalıştırılmış, işçilere düşük ücretler verilmiş ve sağlıksız ortamlarda üretim devam ettirilmiştir. Londra'da fabrikalardan çıkan kömür dumanı, tüm şehri kaplamış, temiz hava yok denilecek kadar azalmıştır (Kasa, 2007/2008, s.71).

Giyimde materyal değişikliğine gidilmiş, yün ve derinin yerini, daha ucuz şekilde üretilen pamuk almıştır. John Kay'ın 1733 yılında seyyar mekiği icat etmesi ile dokumanın hızı artmış, pamuklu dokuma sanayii hızlı bir biçimde gelişmiştir. İplik üretimi ve dokuma alanlarında icâd edilen iplik eğirme, yün tarama, yün dokuma aletleri ve tezgâhları, örme makinaları kumaşların daha kısa zamanda üretilmesini sağlamıştır (Barbarosoğlu, 1995, s.28).

19. yüzyılda yaşanan moda alanındaki gelişmeler olumlu yanlarının yanı sıra olumsuz özelliklere de sahiptir. Moda, yeni fikirlerin ve yaratıcılığın oluşmasına katkı sağlayan bir alan olsa da, çalışma koşullarının sağlıksız olması, göçmen ve kadın

işçilerin üretimhanelerde zor şartlar altında kaçak olarak çalıştırılması, uzun çalışma saatleri, düşük maaşlar gibi konular gündeme gelmiştir. Bu nedenle işçi haklarını gözeten birçok yeni yapılanmaya gidilmiş, 20.yüzyılın başlarında çalışma saatleri, asgari ücret gibi konular kanunlara bağlanmıştır (Arnold, 2009, s.56).

Seri üretim popülerleşmiş ve tekstil üretimi alanında farklı iş kolları çıkmıştır; tüccarlar, dokumacılar, örmeciler, desen baskıcıları gibi. Bireysel işletmeler artmış, pazar ağı genişlemiştir. Tekstil endüstrisindeki bu değişimler hiç şüphesiz Endüstri Devrimi'nde yaşanan en büyük değişimlerden biridir.

Endüstri Devrimi İngiltere'de ilk olarak, Lancashire'da pamuklu tekstillerde gerçekleşen üretimin 1770 yılında devasa boyutlara ulaşmasıyla başlamıştır. 1820 yılına gelindiğinde Glasgow kenti, buharlı gemilerin ticarete kullanılmasıyla ün salmıştır. Sonraki yıllarda, Endüstri Devrimi Avrupa'nın diğer ülkelerine ve A.B.D'ye sıçramış, buralarda kimya endüstrisi, ilaç sektörü gelişmiş, benzinli motorlar, elektrik kullanımı, fabrika üretimine dayanan sistemler başka kültürlerce de benimsenmiş, bu değişiklikler kentleşmeyle sonuçlanmıştır (Türkmen, 2009, s.9). Berlin'de 1870 yılına gelindiğinde ilk elektrikli sanayi doğmuştur. A.B.D Detroit'de 1900 yılında Henry Ford, otomobil üretiminde seri üretimi benimseyen yeni bir üretim sistemi geliştirmiştir; günümüze kadar gelen "Fordist" üretimin ve yaklaşımların temeli o günlere dayanmaktadır (Hall, 1998, s. 307).

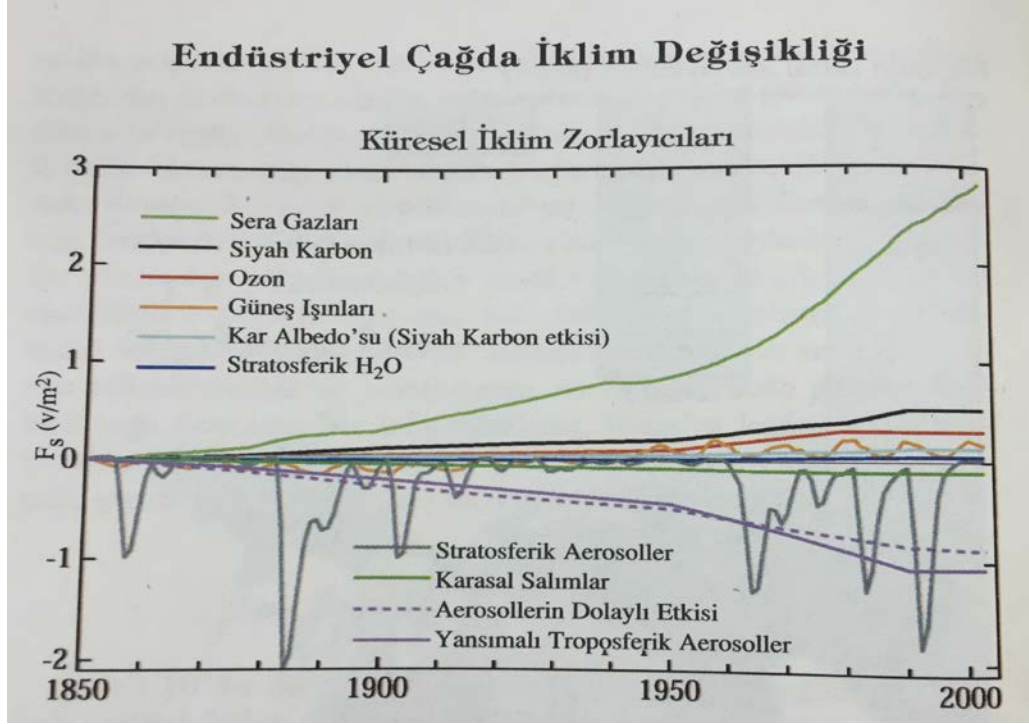
Geçtiğimiz yaklaşık iki yüzyıl boyunca yaşanan bu değişiklikler ve küresel ekonominin doğması, insanlar ve yaşadığımız dünya üzerinde yan etkiler bırakmaktadır. Gelişmiş ülkelerde refah seviyesi artmışken, gelişmekte olan ülkelerin hala yoksulluk ve açlık ile mücadele ettiği bilinmektedir. Hakkaniyetsiz dağılım baş göstermiştir. Örnek olarak, dünya nüfusunun sadece %5'ine sahip olan A.B.D'nin dünyadaki kaynakların %30'unu tükettiğine "The Story of Stuff" adlı projede değinilmiş, adaletsiz dağılımla aşırı tüketimin çevreye vermiş olduğu zarardan bahsedilmiştir¹.

Bugün yaşadığımız dünyanın her şeyi çok kısa sürede üretilebildiği ve tüketilebildiği bir sisteme sahip olmasının temellerinin Endüstri Devrimi'ne dayandığını söyleyebilmek mümkündür. Mevcut üretim sistemlerindeki anlayışın, tamamen insan merkezli kaygılarla biçimlenmesi nedeniyle, dünyadaki kaynakların bu yükü

¹ bkz. <http://storyofstuff.org/movies/story-of-stuff/> , Erişim tarihi: 09.08.2016, 11:00

kaldıramayacağı konusunda görüşler aslında 1800'lerin sonlarına doğru dile gelmeye başlamıştır (Kılıç, 2012, s.203). Endüstri Devrimi'yle birlikte üretim-tüketim ağı hızlanmış, sanayileşmenin ve yeni ekonomik kolların oluşumu sonucunda da birçok fabrika, işyeri, imalathaneler gibi bu döngüye hizmet eden sektörler ortaya çıkmıştır. Üretimin yapıldığı bu yerlerde oluşan çevre sorunlarıyla beraber, insan haklarını ve yaşamsal birçok değeri tehlikeye atan, ihlal eden sorunların da ortaya çıkması konuya ciddi yaklaşılması gerektiğini göstermektedir. Dünya kaynaklarının orantısız kullanımı, sera gazlarının atmosfere olan etkisi, hızlı nüfus artışı, çevre kirliliği gibi birçok etkenin sürdürülebilir bir yaşamı tehlikeye attığı araştırmalar ve uluslararası raporlar sonucunda tespit edilmiştir.

Özellikle, bugün kullandığımız enerjilerin %85'ini karbon yönünden zengin fosil yakıtlardan sağlamaya devam ediyor oluşumuz, gezegenimizi çevreleyen çok ince atmosfer kabuğuna her yirmidört saatte fazladan doksan milyon ton ısı tutan küresel ısınmaya sebep olan kirliliğin sızmasına neden olmaktadır (Bkzç Görsel 1.1). Bu demektir ki, Endüstri Devrimi'yle oluşmaya başlayıp son elli yılda hızla artan tehlikeli bileşimlere her gün, Meksika Körfezi'ndeki Deepwater Horizon'dan sızan petrolün en az 5000 katına eşit miktarda kirlilik yaratmaktayız. Bunun sonucunda, dünya üzerinde yaşayan canlıların %20 ile %50'sinin soyunun bu yüzyıl içinde sona ereceğinin tahmin edilmesi, okyanusların asitlenmesi, önemli balık türlerinin tükenmesi ve mercan türlerinin pek yakında yok olacak olması, insanlar ve diğer yaşam türleri için kalıcı hasarlar oluşturan uzun süreli toksik kimyasalların artışı, tarım topraklarının ve yeraltı sularının sürdürülemez oranda tüketilmesi ve küresel ısınma gibi çok büyük sorunların ortaya çıkması kaçınılmaz olmuştur (Gore, 2013, s.325).

Görsel 1.1. Geçen 150 yıl süresince tahmini iklim zorlayıcıları

Kaynak: Hansen, 2009

Bu açılardan bakıldığında, “Sürdürülebilirlik” konusu günümüzün önemli konularından biri olmaktadır.

1.2 Sürdürülebilir Kalkınma

Sürdürülebilirlik kavramı, her ne kadar yaklaşık son 30 yılı kapsayan bir gündem haline gelse de, esasen çok daha uzun birikimlerin sonucunda doğmuştur. İnsanın doğaya ve çevreye verdiği tahribattan dolayı bu kavram önem kazanmıştır. 20. yüzyılda yaşanan ekonomik ve sosyal gelişmelerin sonucunda ekosistem zarar görmüş ve alternatif yaklaşımlara gitmek gerektiği anlaşılmıştır. Bu nedenle sürdürülebilirlikle birlikte çevresel kalkınma veya gelişme amaçlanmıştır. İngilizce’de “Sustainable Development” teriminin karşılığını dilimizde “Sürdürülebilir Kalkınma” olarak görmemiz mümkündür.

Sürdürülebilir kalkınmanın temel fikri, 1972-1992 tarihleri arasında gerçekleşen uluslararası konferanslar ve girişimlerle şekillenmiştir. Birleşmiş Milletler İnsan Çevresi Konferansı, 1972 yılında Stockholm’de gerçekleşmiştir; bu konferans küresel alanda sürdürülebilirliğin tartışıldığı ilk uluslararası toplantıdır. Bunun üzerine Birleşmiş

Milletler'e bağı bir program olarak oluşturulan Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP) kurulmuştur. Konferansta "Stockholm Bildirgesi" ve "İnsan Çevresi için Eylem Planı" adlı iki belge kabul edilmiştir. Stockholm Bildirgesi ile çevrenin taşıma kapasitesine dikkat çekilerek, kaynak kullanımında kuşaklar arası hakkaniyeti gözeten, ekonomik ve sosyal gelişmenin çevre ile bağlantısını kuran ve kalkınma ile çevrenin birlikteliğini vurgulayan ilkelerle birlikte "sürdürülebilir kalkınma" kavramının temel dayanakları ortaya konulmuştur (Türkmen, 2009, s.13).

Stockholm'deki konferanstan çıkan öneriler geliştirilerek 1980 yılında Dünya Koruma Stratejisi yayınlanmıştır. Dünya Koruma Stratejisi, Uluslararası Doğal Kaynakları ve Doğayı Koruma Birliği (IUCN), Doğal Hayatı Koruma Vakfı (World Wildlife Fund-WWF) ve Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP) tarafından hazırlanmıştır. Bu raporla, sürdürülebilir bir topluma ulaşmak için koruma ve geliştirme düşüncesinin birlikte ele alınması gerektiği vurgulanmaktadır. Raporda belirlenen sembole birlikte bir çözüm geliştirilmiştir (Bkz.Görsel 1.2.).

The Symbol
Görsel 1.2. *The symbol (Kaynak: World Conservation Strategy)*

Bu sembole göre, daire dünyayı koruyan ve yaşamı sağlayan biosfer tabakasını temsil etmektedir. İç içe geçmiş üç ok ise, korunması gereken üç önceliktir. Bunlar;

1. Ekolojik süreçlerin ve yaşamı destekleyen sistemlerin korunması
2. Genetik çeşitliliklerin korunması
3. Türlerin ve ekosistemlerin sürdürülebilir kullanılması'dır.

Raporun 1. Bölümünde "kalkınma" konusuna değinilmiş, raporda belirtilen kalkınmanın tanımı yapılmıştır. Böylelikle Sürdürülebilir Kalkınma'nın dünya tarihinde ilk kez bu raporda yer aldığı görülmektedir. Bu tanım rapordaki 1. Bölüm, 3. Maddede şu şekilde yer almıştır:

“Biyosferdeki değişimlerle birlikte insan tarafından gerçekleştirilen uygulamaların, finansal, canlı veya cansız kaynakların insan ihtiyacına yetmesi ve yaşam kalitesini artırmasıdır. Sürdürülebilir bir kalkınma için canlı ve cansız kaynakların temeli ve alternatif eylemlerin kısa ve uzun vadede avantajlarıyla dezavantajları sosyal, ekolojik ve ekonomik etkenlerle birlikte göz önünde bulundurulmalıdır.”

Bugünkü haliyle “sürdürülebilirlik” kavramı Birleşmiş Milletler tarafından kurulan World Commision on Environment and Development (Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu)’da alınan kararların toplandığı ve 1987 yılında yayınlanan “Our Common Future” isimli raporda ya da bilinen adıyla 1987 Brundtland Raporu’nda tanımlanmıştır. Buna göre sürdürülebilirlik; “şu anki gereksinimleri, gelecek kuşakların kendi gereksinimlerini karşılama becerilerini tehlikeye atmaksızın karşılamak” tır.²

Rapor, 20. yüzyılın başı ile sonu arasında ne gibi farklılıklar yaşandığına ve yerel ölçekteki insan faaliyetlerinin küresel ölçekte ekosistemlere nasıl etki ettiğine değinmektedir. Ayrıca, sosyo-politik konulara yer verilmekte ve gelişmekte olan ülkelerin ekonomik ve sosyal şartlarının çevreyle olan ilişkisi sunulmaktadır. Buna göre dünyadaki “yoksulluk” problemine gerçekçi çözümler bulunmadıkça sürdürülebilir kalkınmadan bahsetmek mümkün değildir; ekolojik bozulma ve yoksulluk problemleri eşzamanlı çözülmelidir (Robinson, 2004, s.372).

Brundtland Raporu’nda Sürdürülebilir Kalkınma’nın çevre ve kalkınma için kritik hedefleri 28. Madde’de aşağıdaki gibi sıralanmıştır;

1. Büyümeyi canlandırmak,
2. Büyümenin kalitesini değiştirmek,
3. İş bulma, yiyecek, enerji, su ve sağlık alanlarında temel ihtiyaçları sağlamak
4. Nüfus düzeyini sürdürülebilir bir düzeyde tutmak,
5. Kaynak temelini korumak ve zenginleştirmek,
6. Teknolojiyi yeniden yönlendirmek ve riski yönetmek,
7. Karar verme sürecinde çevre ve ekonomiyi bir araya getirmek.

² The World Commision on Environment and Development (1987). *Our Common Future*. s.39, madde 49

Brundtland Raporu, 1992’de Rio de Janeiro’da Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı (UNCED-Earth Summit)’nin gerçekleşmesine ivme kazandırmıştır. Yeryüzü Zirvesi (Earth Summit) olarak da bilinen konferans, Stockholm Konferansı’nın 20. yılında gerçekleşmiştir. Konferans sonunda “Çevre ve Kalkınma Üzerine Rio Deklarasyonu” ve “Gündem 21” ortaya çıkmıştır. Rio Deklarasyonu sürdürülebilir kalkınma doğrultusunda ulusların hakları, sorumlulukları ve ilişkilerini belirleyen yirmiyedi prensipten oluşmaktadır (Ceylan, 2010, s.8).

Rio Deklarasyonu, 7. Prensip olarak devletlerin ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluklarından bahsetmektedir. Buna göre, gelişmiş ülkelerin sahip oldukları ekonomik, teknolojik ve sosyal statüyle sürdürülebilir kalkınmaya uluslararası düzeyde sorumluluklarının olduğu belirtilmiştir. Gündem 21 ise, sürdürülebilir kalkınmanın sosyal ve ekonomik boyutları, doğal kaynakların yönetimi ve korunması, uygulama yöntemleri gibi konulara değinen kırk ayrı bölümden oluşmaktadır.

2002 yılında, Rio de Janeiro’da gerçekleşen Yeryüzü Zirvesi’nden on yıl sonra genel değerlendirme niteliğinde Johannesburg’da Dünya Sürdürülebilirlik Kalkınma Zirvesi (WSSD) düzenlenmiştir. Sürdürülebilir Kalkınma, ilk kez bir zirvenin isminde geçmiştir, bu açıdan bakıldığında tarihsel bir değeri de bulunmaktadır.

Dünya Sürdürülebilirlik Kalkınma Zirvesi’nde katılım önceki yıllara göre oldukça güçlenmiştir. Devlet temsilcileri, bilim insanları veya yerel temsilcilerin yanı sıra sivil toplum örgütleri, sanayiciler, şirketler de katılım göstermiştir. Zirve kararlarının uygulanmasında sivil toplum kuruluşlarının işbirliğinin önemi üzerinde durulmuştur. Zirve sonrasında ekonomik kalkınma, sosyal kalkınma ve çevrenin korunması sürdürülebilir kalkınmanın üç bileşeni olarak belirtilmiştir (Tıraş, 2012, s.64).

Johannesburg Zirvesi’nde alınan kararları şu şekilde özetlemek mümkündür:

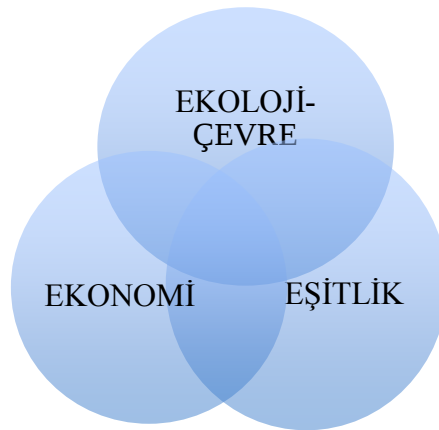
- Ülkelerin ulusal sürdürülebilir gelişme stratejilerinin en kısa sürede oluşturulması ve bu konuda uygulamanın 2005 yılından itibaren başlatılması,
- Kamu, sivil toplum ve özel sektörde kurumsal sorumluluk ve duyarlılığın geliştirilmesi,
- Uluslararası anlaşmaların hükümlerinin uygulanmasını sağlanması,
- Yoksulluğun önlenmesi için Dünya Dayanışma Fonu’nun kurulması ve açlık sınırında yaşayan nüfusun yarı yarıya azaltılması,

- Enerji sunumunda fosil kaynaklara olan bağımlılığın azaltılması, kaynak çeşitliliğinin sağlanması,
- Enerji kullanımının küresel ölçekte daha adil ve dengeli bir biçimde dağılımının sağlanması,
- Biyolojik çeşitliliğin korunmasının sağlanması ve biyolojik çeşitlilikteki azalmanın eşik düzeylere çekilmesidir (Bozdoğan, 2005, s.1025).

2012 yılına gelindiğinde ise, Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı, diğer adıyla “Rio+20” Rio de Janeiro’da gerçekleştirmiştir. Konferansın iki ana teması vardır; sürdürülebilir kalkınma doğrultusunda yoksulluğun ortadan kaldırılması için yeşil ekonomi ve sürdürülebilir kalkınma için kurumsal çalışma planı. Buna göre Rio+20, aşağıda belirtilen yedi alan üzerinde durmuştur (Legget ve Carter, 2012, s. 4). Bunlar düzgün iş koşulları, enerji, sürdürülebilir şehirler, gıda güvenliği ve sürdürülebilir tarım, su kaynakları, okyanuslar, afet hazırlığı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Konferans sonunda “İstedığımız Gelecek” adlı bildirge yayınlanmıştır. Bildirgede daha önceki konferanslarda alınan kararların uygulanacağını sözü yenilenmiştir.

Sürdürülebilirlik denildiğinde ilk olarak “Three Circles Model” ya da “Three Pillars Model” adı verilen üç boyuta sahip sürdürülebilir kalkınmaya işaret eden kriterler akla gelmektedir. Brundtland Raporu’nda da belirtilen bu kriterler, 3E olarak da anılmaktadır³ (Bkz. Şekil 1.1.).

Şekil 1.1. Sürdürülebilirlik Kavramının Öğeleri

³ <http://www.un.org/en/ga/president/65/issues/sustdev.shtml>, Erişim tarihi: 30.06.2016,15:38

Güney Ege Kalkınma Ajansı'nın 2011 yılında yayınlamış olduğu Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevre başlıklı raporunda "Ekoloji", "Ekonomi" ve "Eşitlik" konusundaki sorunlara değinilmiştir (s.7-11). Bunlardan ilk olarak "Ekoloji-Çevre" konusundaki temel sıkıntılar atmosferdeki asitlik ve klor artışı, ozon tabakasının incelmesi, ormanların yok olması, temiz su kaynaklarının azalması, tarım arazilerindeki kayıp, radyasyon, ağır metallerin yarattığı çevresel kirlilik, habitatların yok olması, hayvan türlerindeki azalış ve imyasal kirleticilerdir. Bu sorunlara geçici bir çözüm bulmak ya da görmezden gelmek yerine insanların bilinç düzeyini artırmak, ekonomik sistemle çevresel sistemin ortak çıkarlarla hareket etmesi ve doğaya karşı sorumlu bir tavır alınması önerilmektedir.

"Ekonomi", şüphesiz sürdürülebilirlik için anahtar kelimelerden biridir. Bu başlık altında incelenecek sorunlar arasında üretime dayalı enerji tüketimi, hava ulaşımı, taşıma bedelleri, aşırı üretim- aşırı tüketim, kirlilik ve sektöre bağlı faaliyetlerdeki artış bulunmaktadır. Sağlıklı bir çevrenin yaratılması için ekonomik sistemdeki tüm bileşenlerin sürdürülebilirliği bir engel olarak değil aksine bir fırsatlar bütünü olarak algılaması ve doğaya saygılı bir anlayış içerisinde olmaları gerekmektedir. Ekonomik sistem, üretim faktörleri (emek, sermaye, doğal kaynaklar ve teknoloji), demografik özellikler ve coğrafi koşullar arasında bir denge kurmak zorundadır (Kılıç, 2012, s.204).

"Eşitlik", konusu sürdürülebilirliğin ve sürdürülebilir kalkınmanın hem maddi hem de maddi olmayan unsurlarından biridir. Maddi olmayan boyut daha çok insanın ruhsal dünyası ile ilgili olup, geleceğe yönelik umut yeşertmeye çalışan bir kavramdır (Kılıç, 2012, s.205). Eşitlik başlığı altında ise yoksulluk, nüfus artışıdaki hız, oy kullanımı, eşitsizlik, kadın haklarının ihlali, sosyo-psikolojik bunalım, yetersiz beslenme, her ülkenin temiz suya ulaşamaması, yaşam süresi, bebek ölümleri sorunlarını görmek mümkündür. Bunun gibi adaletsiz bir dağılımı az gelişmiş ülkeler üzerinden izleyebilmemiz mümkündür. Sosyokültürel adaletin sağlanması, eşitlik ilkesi göz önünde bulundurularak etik değerlere sahip çıkılması düşünülmektedir.

Sürdürülebilirlik kavramını oluşturan elementlere dâhil edilmesi gereken bir başka kavramın varlığı son yılların tartışma konusu olmuştur. Sürdürülebilirliğin "Eğitim" ayağı, sürdürülebilirlik kavramı ile 3E arasındaki ilişkiyi anlayabilmek için bir katalizördür (Türkmen, 2009, s.21). Sürdürülebilirliğin sağlam temellere oturtulması ve küresel bir bilinç düzeyinde anlaşılması ve uygulamaların gelişebilmesi için birlikte 4E'ye evrilen yeni bir anlayış benimsenmiştir. UNESCO, Eylül 2002 yılında

Johannesburg’da gerçekleşen Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi (WSSD)’yle birlikte insiyatifi ele alarak, Sürdürülebilirlik eğitimi üzerinde yoğunlaşmıştır. UN (Birleşmiş Milletler), UNESCO ile birlikte 2005-2014 yılları arasında on yıllık süreyle “The UN Decade of Education for Sustainable Development (ESD)” adını verdikleri, Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma için Eğitim Stratejisi’ni yürütmüştür. Bu stratejinin amacı, Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomik Komisyonu üye devletlerini SKE (Sürdürülebilir Kalkınma Eğitimi)’nin geliştirilmesi ve ilgili her konuda, örgün, yaygın ve resmi olmayan eğitim sistemine dâhil edilmesi için cesaretlendirmek olarak belirtilmiştir. UNESCO aynı zamanda, “Teaching and Learning for a Sustainable Future” programı ile de çalışmalarını multimedya üzerinden yürütmektedir.

Belirtilmiş olan bu tanımlar ve açıklamalar üzerinden sürdürülebilir kalkınma kavramının oldukça geniş bir alanı kapsamakta olduğunu ve tüm bu bahsedilen alanlarda olumlu gelişmeleri ve değişimleri önermekte olduğunu anlamak mümkündür. Elbette ki, bu denli geniş bir alandaki değişim, kaçınılmaz olarak kavramın toplumlar nezdinde farklı şekillerde anlaşılmasına neden olabilir. Aynı zamanda sürdürülebilir kalkınma kavramı için değişim, ancak küresel boyutta ve aynı ölçüde olduğu sürece anlamlı olabilmektedir (Kılıç, 2012, s.205). Sürdürülebilir kalkınma sadece yeni bir kavram olarak var olmayıp aynı zamanda yeni bir anlayışın ve dönüşümün de habercisi demektir. Bu nedenle birçok olguya, olaya ve kavrama yeniden bakmamızı gerektirmektedir.

1.3 Sürdürülebilirliğin Önemi

Üretim ve tüketim açısından sürdürülebilirliği tehdit eden durumları, temelde üç uyarı altında sunabilmek mümkündür:

1. Doğal kaynakların sınırlı ve tükenebilir olması:

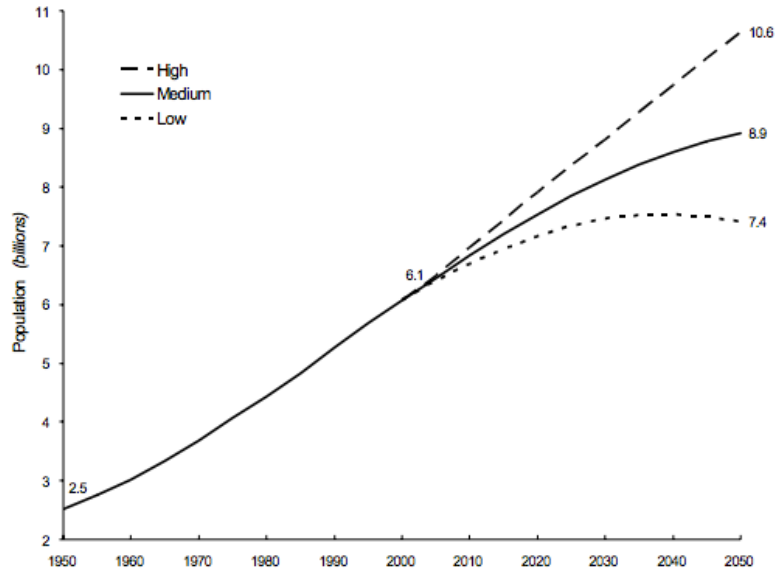
Yeryüzü, doğal kaynaklar açısından oldukça çeşitli ve zengindir. Yaşam için gerekli olan elementleri tüm canlılar için sağlamaktadır. Fakat bu kaynaklar sonsuz değildir; buna temiz hava ve temiz su kaynakları ile besin kaynakları ve enerji kaynakları da dâhildir. Sonuç olarak kaynakların tükenebilir olması yaşamsal döngüyü tehlikeye atmaktadır ve bu tehlikeleri bazı başlıklar altında toplamak mümkündür (Pascual, Klink ve Grisales, 2011, s. 9):

- Hava ve Su: Emisyon, kirlilik, yetersizlik

- Toksisite: İnsana ve doğaya etki eden zehirlilik
- Kaynaklar: Aşırı kullanım, yetersizlik
- Enerji: Aşırı kullanım, enerji kaynaklarının ortaya çıkma süreleri, dağıtım, hazne.

2. Nüfus artışındaki aşırı hız:

Dünyanın nüfusu hızlı bir şekilde artmaktadır. Bu hız korkutucudur çünkü nüfus arttıkça insanoğluna yetecek ve ihtiyaçlarını karşılayacak düzeyde kaynak da tehlike altındadır. Özellikle 20.yüzyılın ikinci yarısından itibaren dünya üzerindeki nüfusun hızla büyümesi endişe ile karşılanmaktadır ve beklentiler bu hızın artacağı yönündedir (Bkz. Görsel 1.3).

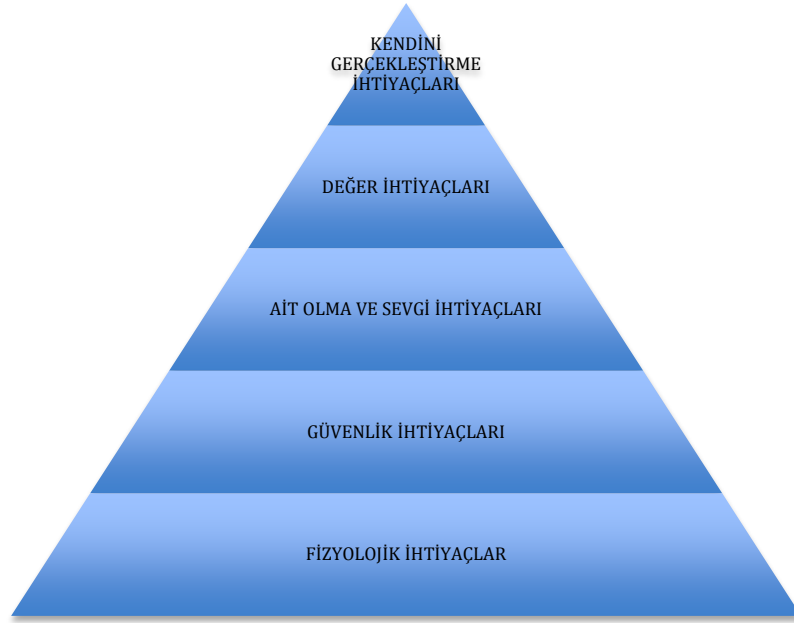

Görsel 1.3. Dünya nüfusundaki değişim
Kaynak: *Our Common Future*, 1987

3. Bugünkü ve gelecekteki kuşakların kendi gereksinimlerini karşılama haklarının olması:

İnsanoğlunun en temel ihtiyaçları Abraham Maslow tarafından 1943 yılında yapılan bir araştırmayla belirtilmiştir. Bu ihtiyaçlar hiyerarşik düzende bir piramide oturtularak belirtilmiştir.

Maslow'un piramidi, insanoğlunun gereksinimlerini anlamak için bize yardımcı olmaktadır (Bkz. Şekil 1.2.).

Şekil 1.2. Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi Piramidi

Her insanın belli standartlar doğrultusunda yaşama hakkı vardır. 1999 yılında 490 milyon insan Güney Asya'da açlık derecesinde fakirlikle mücadele ederken aynı yılda 300 milyon insan Sahra Altı Afrika'da yaşam mücadelesi vermektedir (Devarajan ve ark., 2002, s.4).

Temel düzeyde insanların ihtiyacı olan ve gelecek nesiller için de önemini koruyacak olan gereksinimler yaşamsal ihtiyaçlar olabilecekken sosyal ihtiyaçlar da sürdürülebilirliğin konusuna girmektedir. Birtakım refah koşullar içinde yaşamak insan ırkının doğal hakkıdır. Örnek olarak, dünyada 1 milyardan fazla insanın günlük 1 Amerikan Doları'ndan az ücretle çalışması doğru değildir (Güney Ege Kalkınma Ajansı, 2011, s.4).

Yukarıda yer verilen yaklaşımlar, sürdürülebilirliğin önemini anlamak ve konunun üzerinde hassasiyetle durmak için değerli veriler sunmaktadır.

2 TEKSTİL, MODA VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK İLİŞKİSİ

20. yüzyılın sonu ve 21. yüzyılın başında yaşanan gelişmelerle giysi üretiminde “hayvanlara, insanlara ve çevreye zarar vermeme” anlayışı moda sistemi içinde var olmaya başlamıştır. Hippiler ve çevreci aktivistlerin 1960 ve 1970’lerde daha çevreci ve etik bir moda anlayışını benimsemeleri ve buna bağlı olarak yaşanan birçok gelişme moda alanında sürdürülebilirliğin temelini atılmasına neden olmuştur (Arnold, 2009, s. 100). Rachel Carson’un 1962 yılında yayınladığı ‘Sessiz Bahar (Silent Spring)’ adlı kitabı, ekosistemlerin tahribatı, kaynak sularının kirlenmesi, doğal kaynakların yok olmaya başlaması gibi konularda uyarıcı etkilere sahip, bu alanda geniş kapsamlı yazılmış ilk kitaplardan biridir. Roma Kulübü’nün oluşması ve 1972 yılında Stockholm Konferansı ile başlayan süreç sürdürülebilirlik ile ilgili ilk tehlike sinyallerinin verildiği bir dönemdir.

Moda sistemi, içinde moda kentler, markalar, üretici ve tüketici ağları ile kendisine küresel ticari bir alan yaratmıştır. Bu yönüyle moda, yerel değil küresel bir konu haline gelmiştir. Moda, etnik ve sınıfsal sınırları aşan küresel çapta bir işletme ve uluslararası bir dildir (Jones, 2009, s.6). Uluslararası alanda başarıyı elde etmiş moda markaları hammaddeyi tedarik etme, üretimi gerçekleştirme, depolama ve perakende süreçlerinde maliyeti oldukça düşük tutma gibi bir finansal güce sahip olmuşlardır. Bu yöndeki gelişme, markaya ya da isme baktığımızda onun üretim merkezini ve oluştuğu yere dair fikir üretemememize neden olmaktadır. Küreselleşme ile birlikte markaların üretim-tüketim döngüsü yerel olmaktan çıkmıştır. Bugün Avrupa kıtasında tasarım ofisi bulunan bir marka üretimini Asya’da gerçekleştirip, Amerika’daki herhangi bir mağazasında satış işlemlerini yürütebilmektedir. Bu döngü elbette ki birçok sorunu da ortaya çıkarmaktadır; üretim-tüketim ağı sonucunda ortaya çıkan birçok fabrika, işyeri, imalathane ve bu döngüye hizmet etmekte olan yerlerdeki çevre sorunları ciddi boyutlara varmıştır.

Sürdürülebilirlik kavramı moda alanı için önemlidir çünkü tekstil ve moda endüstrisi çevreyi olumsuz yönde etkileyen endüstrilerin başında gelmektedir. Sürdürülebilirliği tehlikeye atan en büyük endüstrilerden biri de tekstil ve moda endüstrisidir, bu nedenle sorumlulukları da büyüktür. Sadece üretim kısmıyla ilgili olarak 13 milyon insanın giyim sektöründe ve 13,5 milyon insanın da tekstil sektöründe çalıştığı düşünüldüğünde, toplamda 26,5 milyon insanın çalıştığı bir üretim alanı var olmaktadır (Gardetti ve Torres, 2013, s.1-2). Bununla birlikte, kesin olarak ne kadar

insanın üretim kısmında çalıştığını kestirebilmek zor olmaktadır çünkü kaçak yollarla çalışan küçük imalathaneler ve taşeron firmalar da bu sektör içerisinde varlığını devam ettirmektedir.

Moda, kültürümüzün merkezinde önemli bir şekilde yer alarak, estetik gereksinimlerimizi ve kimlik duygumuzu etkilerken, aynı zamanda moda ve tekstil sektörünün meydana getirdiği ahlaki ve çevresel sorunlar da zarar verici bir etkiye sahiptir (Türkmen, 2009, s.101). Moda sistemine ve tekstil üretim sektörüne bağlı olarak üretilen ürünler ve bunların üretim biçimleri çevremiz için tehlikeli sonuçlar doğurmaya başlamıştır. Üretim süreçlerinde ortaya çıkan çevresel sorunlar, yaşam koşullarımızı tehdit edecek boyuttadır. Sürdürülebilir bir yaşam için alternatif üretim yöntemleri geliştirmek ve çevresel sorunlara çözüm odaklı yaklaşmak tekstil ve moda sektörünün başlıca çalışmaları olmalıdır. Büyük resme bakıldığında sürdürülebilirlik açısından bu durumu iyileştirmek için uygulanabilecek birçok farklı metod vardır. Yapılabilecek girişimleri ve iyileştirmeleri bu bağlamda moda ve tekstil alanı içinde incelemek mümkün olacaktır. Bu doğrultuda tekstili tanımlamak ve tarihsel süreç içerisinde yaşanan gelişmeleri incelemek doğru olacaktır.

Tekstil, Latince’de dokumak anlamına gelen *texere* kelimesinden türemiştir. Bir tekstil malzemesinin üretimi, hammaddeden iplik yapımına, kumaş dokumadan ürün çıkarmaya kadar olan eğirme, dokuma, örme, bitim gibi aşamaları kapsamaktadır (Loschek, 2009, s.15). Tekstil, giyim-kuşam, iç ve dış mekân tekstilleri (halı, perde, masa örtüsü vs), ve bazı mesleki alanların da yararlandığı bir malzemedir.

Gelişen tekstil üretim teknolojileri hiç şüphesiz modanın evrilmesine hız sağlamıştır. Tekstil sektörünün bugünkü boyutunu anlamamız için, tarihte yaşanan teknolojik gelişmeleri bilmek gerekmektedir. Bu teknolojik gelişmelerden bazılarını şöyle sıralayabilmek mümkündür;

- 1733 yılında John Kay’in seyyar mekiği icat etmesiyle dokuma kumaşların üretimi hızlanmıştır. Böylece, kumaşlar seri olarak üretilebilmiş ve stillerde sürekli bir yeniliğe/değişikliğe neden olmuştur.

- Dokumacılıkta sunî elyafın kullanılmaya başlamasıyla birlikte üretim maliyetleri düşmüş, bu durum kumaş çeşitliliğini artırmıştır.

- 1846’da Elias Howe’un ilk dikiş makinasını icat etmesiyle seri üretim başlamıştır.

- 1850 yılında William Perkin'in anilin boyasını keşfetmesiyle birlikte sentetik boyalar kullanılmaya başlamıştır.

Tekstil endüstrisi yaşanan gelişmelerden bu yana daha büyük bir endüstri haline gelmiştir. Seri üretimle beraber gelişen teknolojilerle farklı kimyasallar, lifler, boyar maddeler, ağartıcılar, ilaçlar ortaya çıkmıştır. Üretimin devasa boyutlara ulaşmasıyla tekstil çevreyi kirleten en büyük sanayi kollarından birisi haline gelmiştir. Tüm tekstil ürünlerinin doğal liflerden yapıldığı ideal endüstri öncesi döneme dönmek mümkün değildir. Günümüzde doğal tekstil ürünleri ne bir zamanlar doğada ayrışabildiği (veya yakıldığı) günlerdeki kadar, ne de bugünün insan nüfusunun gereksinimlerini karşılamaya yetecek miktardadır (Türkmen, 2009, s. 29).

2014 yılındaki lif tüketimi 89,4 milyon ton olarak gerçekleşmiş olup, bunun büyük bir bölümünü sentetik lifler oluşturmaktadır. 2025 yılına gelindiğinde ise artan lif talebini karşılamak adına polyester lif üretiminin artacağı ve pamuk üretiminden üç kat daha fazla bir polyester üretiminin var olacağı öngörülmektedir (Eser vd., 2016, s.46). Bu denli büyük çaptaki bir üretim döngüsünün elbette ki sürdürülebilirliği tehdit eden boyutları var olmaktadır.

Üretilen her tekstil lifi çevreye çeşitli zararlar vermektedir. Tekstil üretimi çevreye ve doğaya zarar veren bir sürece sahiptir. Örneğin, pamuklu bir kumaşın performans özelliklerini geliştirmek için genellikle haşıl sökme, ağartma, beyazlatma ve parlatma gibi yaş işlem süreçleri uygulandığı takdirde önemli ölçüde atık su meydana getirmektedir. Bununla birlikte farklı toksinler içeren tarım ilaçlarının pamuk üretiminde kullanılması yüksek oranda kimyasal kullanımı da gerektirmektedir (Ceylan, 2010, s.349).

Kimi tekstiller doğada çözülebilen malzemeler olduğu için tercih edilirken, kimi tekstiller üretim sırasında çevreye daha az kirlilik verdiği için tercih edilmektedir. Bazı lifler yenilenebilir kaynaklardan elde edilmesine karşın geri kazanımı mümkün değildir, bazı liflerde ise bu durum tam tersidir.

MADE-BY tarafından 2013 yılında yapılan araştırmaya göre liflerin sürdürülebilirlik açısından değerlendirilmesinde farklılıklar bulunmaktadır. Organik keten ve organik kenevir üretimi yaşam döngüsü analizleri yapıldığında daha sürdürülebilir malzemeler olarak karşımıza çıkarken, konvansiyonel pamuk, viskon,

naylon ve polyester gibi tekstiller sürdürülebilirliği tehdit altına alan malzemelerin başında yer almaktadır (Eser vd., 2016, s.47).

Tekstil imalatının her evresi yoğun olarak kaynak tüketimine ve atık üretimine dayalı olsa da, en fazla kirlilik yaratan ve toksik madde içeren işlemler terbiye işlemleri, yakma, haşıl sökme, ağartma, baskı işlemleri ve yıkamalar olarak bilinmektedir (Türkmen, 2009, s. 85).

Ayrıca suyun aşırı kullanımı, fabrika atıklarının doğal suya karışması, kaçak su hatlarının kullanımı, tarımda kimyasal ilaçların kullanımı, doğal kaynak (su, petrol, toprak) tüketimine sebep olan tekstil süreçlerinin varlığı, sentetik ve selülozik liflerin üretimi sırasında ortaya çıkan sera gazları, tüketim öncesi ve sonrası tekstil atıklarının ortaya çıkardığı kirliliğin artması ve çöplüklerin kapasitesinin azalması, imalathanelerde ortaya çıkan insan haklarının ihlali; standartların çok altında işçi maaşları, kaçak işçi çalıştırılması, sağlığa zararlı koşulların varlığı, yenilenemeyen doğal kaynakların ve enerji kaynaklarının fazlasıyla ve düşünülmeden kullanılması tekstil sektörünün doğurduğu sorunlardır (Sherburne, 2009, s.6).

Yaşanan bu gelişmeler birtakım duyarlılıkların ortaya çıkmasına neden olmuş ve 1990'lı yılların başında çevre ve insan sağlığına uygun tekstil üretimini esas alan “ekolojik tekstil” kavramı ortaya çıkmıştır. Ekolojik tekstiller, elyaf halinden bitmiş halde ürün oluncaya kadarki tüm işlem basamaklarında çevre gözetilerek üretilmiş, kullanım aşamasında kullanıcıya zarar vermeyen ve kullanıldıktan sonra atılacak olan ürünün geri kazanılır olması veya çevreye zararsız olarak düşünebilen ürünler demektir (Oral, Dirgar ve Erdoğan, 2012, s. 31).

Tekstil sektörünün fiyat baskısı ile karşı karşıya kalması ve fiyat avantajı yaratma çabalarının sonucunda birçoğu Avrupa ve Amerikalı olan firmalar üretimlerini Asya'da gelişmekte olan ülkelere devretmişlerdir; Batı ülkelerindeki faaliyetler tasarım veya marka yönetimi gibi hizmetlerle, Doğu ülkelerindeki faaliyetler ise perakende ürün üretimiyle var olmuştur. Sonuçta da gelişmekte olan ülke tedarikçilerinin işçilik ve ekolojik uygulamalarını yönetmek ve denetlemek zorlaşarak birçok anlamda sürdürülebilirlik problemlerini ortaya çıkarmıştır (Eser vd., 2016, s.45). Söz gelimi, 2014 yılında Bangladeş'te yaşanan Rana Plaza binasının çökmesi sonucunda 1130 tekstil işçisi ölüp, 2500 işçi yaralanmıştır. Tarihte yaşanan en büyük işçi kayıplarından

birine sebep olan olay, tüm dünyanın dikkatini üretimhanelere ve onların üretim koşullarına çekmiştir.

Moda ve sürdürülebilirlik ilk bakışta her ne kadar birbiriyle örtüşmeyen iki kavram gibi görülse de, sürdürülebilirlik konusu olduğunda “moda” alanını irdelemek gerekmektedir. Değişken ve kısa ömürlü olarak algılanan moda, genellikle tek kullanımlıkla ilişkilendirilmektedir. Modanın temelinde değişime duyulan ihtiyaç yatmaktadır; endüstri büyümeyi talep eder ve kışkırtır, tüketici de yeniyi arzular. Var olanı eskitmeye yönelik planlı bir şekilde oluşturulan yenilikler ve özgünlük, her ne kadar cazip görünse de, modanın bu tutumu artan kaygılara neden olmaktadır. Bu duruma karşılık olarak, 21. yüzyıl modası, artık sürdürülebilirlikle anılmayı ve etik olarak gelişmiş pazarlama stratejilerine duyulan gereksinimin bilinciyle kıyafet üretme becerisini göstermeyi amaçlamaktadır (Fogg, 2014, s.14).

Sürdürülebilir moda kavramı içinde birçok çelişkiyi barındırmaktadır. Moda, yapısı itibarıyla hızlı, değişken ve sezonluk beğenileri oluşturmaktadır. Sürdürülebilir moda kavramı ise tüketim çılgınlığına karşı gelmeyi, daha yavaş tüketim ve daha doğru üretimi kapsayan bir moda anlayışını, çevre ve insan dostu olmayı hedeflemektedir. Moda alanındaki hızlı tüketim ve sürekli değişim ile sürdürülebilirlik kavramının içinden çıkan muhafaza etme ve koruma fikri bir araya geldiğinde gelecek için daha doğru ve dünya için daha yararlı bir yaklaşıma sahip olunulabilir.

Ham maddeden başlayıp ürün haline gelene kadar birçok çevresel yan etkiler üreten tekstil ve moda endüstrisinde sürdürülebilirliği tehdit eden başlıkları ve konuları sıralayabilmek mümkün olmaktadır (Gwilt, 2014, s.14):

İlk olarak malzeme alanında sürdürülebilirliği tehdit eden konular arasında pamuk üretiminde böcek ilaçlarının kullanımı, pamuk üretiminde suyun fazla kullanımı, genetiği değiştirilmiş lifler, çiftçilerin adil şartlar ve ücretler altında çalışmamaları, hayvan haklarının ihlali, petrol kimyasının kullanımı bulunmaktadır. Kumaş ve ürün üretiminde sürdürülebilirliği tehdit eden konular arasında tekstil terbiye işlemlerinde kullanılan kimyasallar, tekstil üretim süreçlerinde su ve enerjinin aşırı kullanımı, kumaş ve kaynakların israf edilmesi, fabrikalardaki kötü çalışma koşulları yer almaktadır.

Pazarlama ve ticaret konusunda sürdürülebilirliği tehdit eden konular arasında ana akım markaların işçi çalıştırma koşulları ve maaşları, tedarikçilerin etik olmayan davranış biçimleri, satış noktalarındaki enerji kullanımı, paketleme ve ambalaj israfı,

nakliyede ortaya çıkan karbon emisyonları ve atıklar yer almaktadır. Bununla beraber ürün kullanımında sürdürülebilirliği tehdit eden konular arasında kimyasal deterjanların kullanımı ve yıkama, kurutma ve ütöleme aşamalarında ortaya çıkan su ve enerji miktarı bulunmaktadır. Son olarak ürün kullanım sonrasında sürdürülebilirliği tehdit eden konular arasında ise çöp arazilerinde bulunan tekstil atıklarının fazlalığı ve ürünleri erken elden çıkarmak yer almaktadır.

Giyim sektörü hızlı tüketimin en çok görüldüğü sektörlerdendir. Ne kadar tüketilirse tüketilsin, devam eden bir tatminsizlik söz konusudur. Bu psikolojik çıkmazı moda alanında gözlemlemek mümkündür. Hızlı tüketimin getirmiş olduğu “kullan-at” düşüncesi yüzünden bugün tüketim çılgınlığı ortaya çıkmış ve bu duruma bağlı olarak da kullanılmayan veya az kullanılmış giysiler yığını bireylerin dolaplarını işgal eder hale gelmiştir. Söz gelimi, sürdürülebilir moda konusunda literatüre katkıda bulunan Kate Fletcher’ın vermiş olduğu bir röportajda, giysilerin ne kadar kısa ömürlü kullanıldığına ve bir insanın yılda ortalama 40 kilo giysiyi çöpe attığına değinilmiştir⁴.

Bu durumu değiştirmek için, kültürleri büyüleyici ve çok önemli bir unsur olarak ele alan, el becerilerine dayanan, küresel etik kurallarına uygun, dikkatle ve özenle üretilmiş liflerle akıllı tasarımlar üreterek bilinçli, sürdürülebilir ve güzel ürünler ortaya çıkarmak gerekmektedir (Fletcher, 2008, s.120). Buradan hareketle tekstil ve moda endüstrilerinin çevre ile olan ilişkilerini “sürdürülebilirlik” kavramı ile incelemek ve alternatif üretim/ tasarım modellerine değinmek gerekmektedir.

Giysiler, bir tür somut ihtiyaç olarak korunma amaçlı kullanılırken, moda ise somut olmayan ihtiyaçlarımıza hitap eder. Bu ihtiyaçlar arasında kimliğimizi vurgulamak, çekici görünmek, anlaşılmak, katılımcı olmak, yaratmak, yenilenmek ve özgür irademizi göstermek gibi psikolojik ihtiyaçlar bulunmaktadır. Sürdürülebilirlik söz konusu olduğunda, moda döngüsü içerisinde bu ihtiyaçların pozitif etkilerini artırmaya çalışmak temel araştırmalardan biri olmalıdır.

Moda, giyim endüstrisi ile bir araya geldiğinde, duygusal ihtiyaçlarımızı dışa vurmanın yolunu kıyafetler aracılığıyla gerçekleştirmektedir. Duygularımızı bir dönem belirlenmiş bir renk, silüet ve form üzerinden gösterirken bir başka dönem daha farklı renk, doku ve zevkler üzerinden yansıtmaya ihtiyacı birçok yan etkeni de beraberinde getirmiştir; kısa vadeli düşünme biçimi, tüketim çılgınlığı, atıkların çoğalması

⁴ <http://arsiv.sabah.com.tr/2008/03/23/pz/haber.9F0B59A30BCA4483ABB339D83549566E.html>, Erişim tarihi: 30.06.2016, 17:03.

konularında sorunlar baş göstermiştir. Ne kadar tüketirsek tüketelim, psikolojik ihtiyaçlarımız bu yönde karşılanamamaktadır (Fletcher, 2008, s.120).

Giyim ve ayakkabı endüstrileri, 1980’li yıllara kadar bir sezondan diğer sezona çok büyük farklılıklar taşımazken, 1990’lı yıllara gelindiğinde giyim ve ayakkabı firmaları ürün çeşitlerini artırmış ve modanın önerdiği değişime uygun tasarımlar oluşturmaya başlamıştır. Son 25 yıldır beri bir yılda üretilen koleksiyon sayısı artış göstermiş, bazı firmaların yılda yirmi koleksiyon çıkardığı gözlemlenmiştir. Bununla birlikte firmalar arası rekabet artmış, kâr amacıyla üretim ve hammadde arayışları denizaşırı ülkelere kaymıştır (ILO, 2014, s.1).

2.1 Moda ve Tekstil Sektöründe Sürdürülebilirlik İçin Öneriler

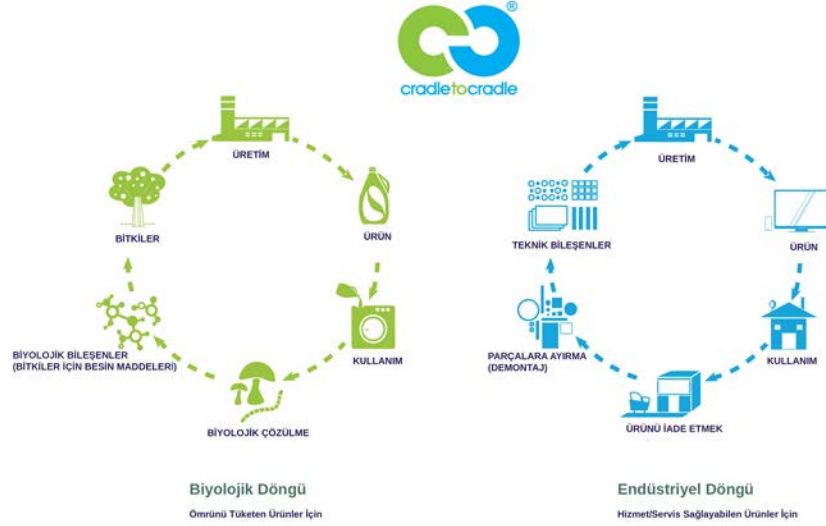
Her ne kadar moda alanında gerek hazır giyim endüstrisinde gerekse özel üretim koleksiyonlarda ekolojik modaya yönelik üretim çabaları bulunuyor olsa da, bu konu hâlâ az rastlanabilecek bir boyuttur (Loschek, 2009, s.15).

Ürünler, doğrusal sistemde üretim-tüketim-atık olarak var olmaktadır. Bu yönüyle üretilen tüm tasarımlar, üretildikten sonra kullanım aşamasına, kullanım aşamasından sonra ise ortadan kaldırılmaya ve bir daha kullanılmamaya yönelik bir sisteme sahiptir. Bu anlayış çerçevesinde ürünlerin, kullanım sonrasında çöp, atık, fazlalık gibi değerlendirilmelerinden ötürü ikinci bir hayata sahip olması mümkün değildir. Bu nedenle “beşikten mezara” anlayışına sahip kullan-at zihniyeti hâkim bir anlayıştır. Bununla birlikte, mimar William McDonough ve kimyager Michael Braungart beşikten mezara süren bu anlayışa karşı çıkarak beşikten beşiğe denilen Cradle to Cradle⁵ anlayışı üzerinde durarak çalışmalar yapmaktadır. Ürünlerin doğrusal değil döngüsel bir harekete sahip olması gerektiğini savunarak, tek ömürlü olmaları yerine, kullanım sonrasında dahi dönüşebilecekleri yeni bir ürüne sahip olmaları gerektiği felsefesini oluşturmuşlardır. Cradle to Cradle anlayışına göre 2 döngü⁶ içerisinde ürünler başka bir hayata kavuşabilir (Görsel 2.1.). “Biyolojik Döngü”, ürünlerin kullanım sonrasında çevreye zarar vermeden doğaya kompost olarak karışabilmesi anlamına gelmektedir.

⁵ Cradle2Cradle(Cradle to Cradle), beşikten beşiğe olarak adlandırılan, McDonough ve Braungart’ın başlattığı bir üretim-tüketim döngüsü felsefesidir.

⁶ McDonough, W. ve Braungart, M. (2002) *Cradle to Cradle: Remaking the Way We Make Things*, New York: North Point Press, s.104-113.

“Endüstriyel Döngü” ise doğada çözilemeyen ürünlerin geri dönüşüm yoluyla tekrar sisteme kazandırılmasıdır.

Görsel 2.1. Biyojik ve Endüstriyel Döngü⁷

Kaynak: <http://www.c2cplatform.tw/upload/image/C2C/cyclesenglish.jpg>, Erişim tarihi:21.06.2016, 17:00.

Sürdürülebilir moda; tasarım, üretim, lojistik, perakende, kullanım ve kullanım sonrası imha etme dahil tüm aşamaları dikkate alan yaşam döngüsü fikrini içermelidir (Eser vd., 2016, s.58). Bu nedenle üretilen ürünlerin de beşikten mezara değil, beşikten beşiğe bir döngüye hizmet etmesi gerekmektedir. Ürünlerin doğada biyolojik olarak çözülmesini tasarlamak veya endüstri sistemine tekrardan kazandırılmasını sağlamaya çalışmak temel araştırmalardan biri olmaktadır.

Moda alanında, hammadde üretiminden, tasarım, üretim, tüketim ve tüketim sonrası aşamalarda sürdürülebilirlik adına aşağıdaki iyileştirmelere başvurulabilir;

- Tarım ilaçlarının, böcek ilaçlarının ve kimyasalların kullanıldığı konvansiyonel pamuk üretimin yerine organik pamuk üretmek ve organik pamuktan üretilen tasarımları artırmak,

- Şirketlerde “Yaşam Döngüsü Değerlendirmesi” yapmak: Üretilen ürünlerin tasarım-oluşum sürecinden ürünün yok edilme sürecine kadar tüm çevre etkilerini hesaplamak,

⁷ Yazar tarafından İngilizce’den Türkçe’ye çevrilmiştir.

- Upcycle (yukarı dönüşüm) metoduyla kullanılmış ürünlerin malzemesini ve kalitesini bozmadan başka bir forma dönüştürmek,
- Endüstriyel yöntemlerle işlenip yeni malzeme olarak kullanılan, Recycling (geri dönüşüm) yoluyla elde edilen ürünlerden yararlanmak,
- Sürdürülebilir tasarım yapan girişimcileri devlet tarafından desteklemek ve hükümetlerin bu alanda girişimcileri teşvik etmesi,
- Organik ürünleri tercih ederek küçük ve basit girişimlerle negatif etkileri uzaklaştırmaya yönelik adımların atılması,
- Tekstil malzemelerinin üretim, tüketim ve atık süreçleri değerlendirilerek inovatif yaklaşımların tercih edilmesi ve böylece tekstil malzemelerinde alternatif seçimlerin yapılması,
- Etik ticaret uygulandığı takdirde, farklı bölgelere ve hatta ülkelere yayılan bir üretim modeliyle, az gelişmiş bölgelerin de kalkınmasını sağlamak ve oradaki yaşam kalitesini artırmak. Pozitif etkiyi artırmak adına ise az gelişmiş bölgelerde istihdam sağlanacak merkezi olmayan üretim modelini benimsemek yapılabilecek iyileştirmelere örnek olabilmektedir.

Ayrıca hızlı moda yerine yavaş moda akımını tercih etmek de seçilecek başka bir yoldur. Yavaş moda ile insanların yaşam koşullarına, farklılıklarına ve sınırlı dünya kaynaklarına saygı duyan bir anlayışı da desteklemek mümkündür. “Slow Fashion (Yavaş Moda)” hareketi, bazı tasarımcılar ve markalar tarafından benimsenmiştir; daha az tüketimin gerçekleşmesi gerektiği anlayışı, etik ticaretin benimsendiği, sezonların azaldığı, kaliteli ve maliyeti bazı koşullarda yüksek olsa bile ömrü daha uzun ürünlerin üretildiği yavaş moda döngüsü hızlı moda anlayışının karşıt görüşü olarak belirmektedir. Bir İtalyan hareketi olarak ortaya çıkan “Slow Food”, yani yavaş yemek akımıyla beraber, “yavaş şehir”, “yavaş moda”, “yavaş tasarım” gibi yeni zeminler oluşmuştur. Yavaş tasarımlar ise insanın yaşam koşullarına, biyolojik, kültürel çeşitlilik ve sınırlı dünya kaynaklarına saygı duyan bir bakış açısını sunan ve benzersiz, kişilikli ürünleri oluşturmaya yönelik bir tasarım anlayışıdır (Türkmen, 2012, s.60).

Türkmen (2012, s.60) çalışmasında yavaş moda’nın etkilerini 3 gruba ayırarak incelemiştir. Gelişmekte olan ülkelerin tekstil sektörü çalışanları için, yavaş moda daha yüksek ücret anlamına gelmektedir. Kullanıcılar için yavaş moda daha büyük özenle tasarlanıp üretilmiş ve yüksek kaliteli ürünlere sahip olmak demektir. Çevre açısından

ise yavaş moda geçici eğilimlerin ardından atılan, kullanımdan kaldırılan giysi atıklarının ve endüstri atıklarının daha az olması anlamını taşımaktadır.

Bununla beraber, yerel üretimi desteklemek ve yerel kaynakları kullanarak taşımacılık sektörünün getirdiği olumsuz çevresel etkileri en alt düzeye indirmek ve ikinci el ürünlerin kullanılmasını teşvik etmek gibi öneriler de sürdürülebilir moda tasarımında başvurulabilecek kılavuzlardır.

Tekstil alanında sürdürülebilirliğe verilebilecek örnekler ve iyileştirmeler de bulunmaktadır. Sözgelimi “eko etiket” adı verilen sertifikalı özel çevre etiketleri tekstillerin insan, atık ve üretim açısından ekolojik olmalarını garantilemektedir. Eko-etiketler, ürünlerin yaşam döngüsü boyunca çevreye uyumlu etkiye sahip hizmetleri tanımlamak amaçlı oluşturulmuştur. Eko-etiketli ürünlerin sayısı günümüzde giderek artış göstermiş olmakla beraber, alternatif etiketlerin de var olması kafa karışıklığına neden olmaktadır. Eko-etiketler, kendi aralarında da farklı yönlerde ekolojik ve sürdürülebilir özelliklere sahiptir. Bir eko-etiketin bütün sürdürülebilir süreçleri kapsamı mümkün değildir fakat kendi alanında bir duyarlılığa ön ayak olmaktadırlar. Örnek verecek olursak, FSC⁸ (Forest Stewardship Council) etiketi orman alanlarının korunması ve yönetilmesi konusunda adaleti gözetirken Textile Exchange organik pamuk üretimini desteklemekte, Blue Sign ise ürünlerde kimyasal kullanımına kısıtlamalar getirmektedir. Eko-etiketlerden en çok bilinen OEKO-Tex ise cilt dostu ve sağlıklı tekstil ürünleri üzerinde yoğunlaşmaktadır (Peters ve Clancy, 2014, s. 2). FAIRTRADE etiketi, üretilen tekstil malzemesinin etik kurallarına uygun ve adil yöntemlerle üretildiğini, işçilerin çalışma koşullarının ve maaşlarının standartlara uygun olduğunu gösteren bir etiket türüdür (Gwilt, 2014, s.65).

Çevreye ve insana en az zararı verebilecek bir başka örnek ise organik tekstillerdir. Organik tekstillerde sadece organik lif kullanılması ve tüm aşamaların organik standartlara göre sertifikalı ve kontrollü olması gerekmektedir; organik ürünlerin ekim aşamasından bitmiş ürün aşamasında kadar olan tüm işlem basamakları düzenli olarak kontrol edilmekte ve sertifikalandırılmaktadır (Oral, Dirgar ve Erdoğan, 2012, s. 32). Dünyada organik pamuk üretimi ilk defa 1980’li yılların sonlarında Türkiye’de başlamıştır (İşmal ve Yıldırım, 2012, s.10).

⁸ Orman Yönetim Konseyi

Organik sınıfına girebilmesi için pamuğun genetiği ile oynanmamış tohumdan üretilmesi, yetiştirilmesinde zararlı böcek ve ot ilacı kullanılmamış olması, etik kurallar çerçevesinde emekle üretilmiş olması gerekmektedir. Yünün organik olabilmesi için koyunların organik beslenmesi ve hiçbir böcek öldürücü ve hormonun kullanılmaması gerekmektedir. Organik ipek üretimi için, ipek böceklerinin doğal süreç içinde kozalarından çıkmaları ve hatta beslendikleri dut yapraklarının organik olarak elde edilmesi gerekmektedir (İşmal ve Yıldırım, 2012, s.10).

Tekstil atıklarının geri kazanımı ve geri dönüştürülmesi çevresel ve ekonomik açıdan önemli faydalar sağlayan bir başka örnektir. Geri dönüşümün sağladıkları olanaklar arasında çöplük alanlarına olan ihtiyacın azalması, sentetik liflerin doğada parçalanması sonucunda açığa çıkan ve ozon tabakasının incelmesine sebep veren sera gazlarının oluşmamasıdır.

3 SÜRDÜRÜLEBİLİR MODA DÖNGÜSÜNDE MODA TASARIMCISININ ROLÜ

Tasarımcılar, moda üretiminde yer alan ana figürledir ve modanın sürdürülmesinde, yeniden üretilmesinde ve yayılmasında önemli rol oynamaktadırlar. Tasarımcılar modaya kişilik verirler ve onların tasarımı modayı nesneleştirir (Kawamura, 2016, s.95-96). Tarihsel süreç içerisinde, moda tasarımcılarının toplum tarafından algılanma biçimleri farklılık göstermiştir. Moda sektörü genişleyip büyüdükçe, moda tasarımcısına düşen görev de artmıştır (Erdoğan, 2011, s. 10). Genel olarak bakıldığında ise günümüzdeki moda tasarımcılarının odak noktasının orijinal ve pazara yönelik tasarımlar üzerine yoğunlaştığını söylemek mümkündür. Bu noktada estetiğin haricinde düşünülmesi gereken, üretim ve tüketim döngülerinin çevreye vermiş olduğu zararlar gibi etkenler, tasarımcının üzerinde çok fazla durmadığı konular arasındadır (Kozłowski, Bardecki ve Searcy, 2014, s. 645).

Günümüzde tasarlama işlemi tasarlayıcının bile hayal edemeyeceği kadar genişlemiş ve gelişmiştir. Çünkü tasarlanacak ürünün elde edilebilmesi için göz önünde bulundurulacak teknik, ekonomik, sosyal faktörlerin yanı sıra ekosistemlerin etkileneceği ekolojik etkenler de gelişmiştir. Bu faktörler ürünü kullanacak birey esas alınarak hem bireyi hem de tasarlayacak kişiyi doğrudan etkilemektedir (Sezgin ve Önlü, 1992, s.84).

Pek çok alanda eğitim alan tasarımcılar, toplumsal dünyayı oluşturan insan yapımı ürünler, sistemler ve çevrelerden sorumludurlar. Tasarımcılar, ürünleri aracılığıyla insanların nasıl yaşaması ve ne tür değerler benimsemesi gerektiği konusunda ortaya bir sav attıklarının farkında olarak tasarlayabilirlerse toplumsal davranış üzerinde tutarlı, olumlu ve kalıcı bir etki yapabilir ve böylece sürdürülebilir bir topluma geçişte önemli bir rol oynayabilirler (Türkmen, 2009, s.160). Çevresel tahribatın yavaşlatılmasında tasarımcılar ekonomistlerden, politikacılardan ve iş adamlarından daha fazla bir potansiyele sahiptir; tasarımcıların gücü onların birer katalizör görevi görmelerinden kaynaklıdır. Tasarımcıların yeni bir yeşil ürünü pazara sunduklarında veya doğa dostu bir malzemeyi kullanmaya başladıklarında tüketicilerin, üreticilerin hatta ekonomistlerin dikkatini ve algısını değiştirmeye yönelik güçleri bulunmaktadır (Fuad-Luke, 2002, s.15).

Bugün yaşadığımız moda anlayışı kısa süre içerisinde kendisini yeni tarzlara bırakan, sezonların kısa ömürlü olduğu, hızlı bir moda anlayışına sahiptir. Yaratımdan tüketime ve demode olana kadar geçen zaman birkaç haftadan ibaret olabilmektedir. Kısa dönemli beğeniler ve eğilimler modayı şekillendirmektedir. Bu durum yavaş bir moda anlayışı ile çelişmekte olup, süreçlerin daha uzun sürelere yayıldığı, ürünlerin uzun ömürlü ve ekolojik olması üzerine yoğunlaşan bir anlayışa ters düşmektedir (Walker, 2006, s.71).

Tarihte yaşanan birçok gelişme günümüzdeki moda anlayışını oluşturmuştur. Geleceğimizi olumlu yönde şekillendirecek sürdürülebilir bir moda döngüsünün benimsenmesi ve moda tasarımcısının rolünün anlaşılabilmesi için moda olgusunun iyi kavranması gereklidir.

3.1 Moda Olgusu

“Moda”, içinde birçok farklı anlamları barındıran ve birçok araştırmanın (etnografya, antropoloji, sosyoloji, beşerî bilimler gibi) konusu olan bir kavramdır. Öncelikle 17. yüzyıl sonunda tarz ve üslup olarak adlandırılmıştır. Bu adlandırma, içinde giyim-kuşam üslubunu, yaşam tarzı ve biçimini barındırmaktadır. Fransızca’da *façon* kelimesi tarz ve üslup anlamındadır ve bu kelime İngilizce’ye *fashion* olarak geçtiğinden beri, “moda”nın adlandırılması başlamıştır (Waquet ve Laporte, 2011, s.7).

Türkçe’de moda terimi batılılaşma ile birlikte telaffuz edilmeye başlanmış, Fransız kültürünün ve zevkinin Osmanlı sosyal hayatında etkin olmasıyla birlikte özellikle giyim-kuşam anlayışı etrafında şekillenmiştir (Barbarosoğlu, 1995, s.26).

Hakko, Moda Olgusu (tarihsiz,sayfa no yok) adlı çalışmasında, modanın kimi nesnelerin nedensiz ve kısa süreli, birdenbire yaygınlık kazanmasıyla oluşan kesintisiz ve yavaş bir dizi olduğundan bahsetmektedir. Bu açıdan bakıldığında bir toplum hareketinin tasarımı olan moda, Hakko’nun çalışmasında değindiği gibi “belli bir döneme ait geçici beğeniler olgusu” olarak karşımıza çıkmaktadır. Loschek’e göre (2009, s.25) moda görülmez bir sistemdir; onu görülebilir kılan şeyler yalnızca giysinin kendisi olarak karşımıza çıktığında anlaşılabilir. Bu süreçte

Modanın evrelerine bakıldığında, bir fikrin ortaya çıktığı, bir nesnenin veya toplum tarafından benimsenen değerlerin büyüme (moda) veya küçülme (moda değil) sürecine girmesiyle birlikte bir dönüşüm/değişime girdiği görülmektedir. Bu süreçte

geniş kitleler “moda” olan nesnelerin seçimi konusunda ortak fikirlere sahiptir. Dönemin beğeniler ve tercihleri bir genellemeye uyarlanabilmektedir.

Dengeli, sık sık değişmeyen ve fonksiyonel giyim anlayışının tam zıttı olarak moda, sürekli yenilik ve değişiklik peşindedir. Modanın kendine ait bir döngüsü bulunmaktadır; bu döngüde sezonlara göre sürekli değişen yeni modellerin ortaya çıktığı ve her yeni ürüne farklı değerler katarak tüketiciye onu istemeyi arzlatan bir sisteme sahiptir (Arnold, 2009, s. 3).

Davis’e göre moda (1997, s.18), bizim ve çağdaşlarımızın giydiği giysilerde her türden ve çeşitten anlamlar okumamızı sağlayan görsel alışkanlıklar kodunda bir değişikliği belirtmek durumundadır. Moda’nın olması için değişim şarttır. Hangi tarihi dönemden bahsedecek olursak olalım, modanın belirleyici özü değişimdir; moda bu bağlamda tarzların değişkenliğini ve çeşitliliğini açıklamaktadır (Kawamura, 2016, s.22).

Moda pratiğinin var olması için, yenilik ve teknolojik ilerlemenin var olması gerekmektedir. Bu nedenle, Endüstri Devrimi’nin modanın başlangıcına katkı sağlaması, bununla birlikte 1789 yılında yaşanan Fransız İhtilali ile giyim zevkinin sadece saray çevresinde kalmayarak, eşitlik ve özgürlük ilkeleri dolayısıyla toplumun bütün katmanlarına yayılması ve böylece çeşitliliğin artması, modanın başlangıcı olarak görülebilmektedir. Endüstri Devrimi’yle birlikte insan hayatına giren “çeşitlilik”, “yenilik”, “hız” gibi kavramlar ve moda’nın doğuşu, sürdürülebilir olan bir yaşam tarzını değiştirmiştir. 19.yüzyıla kadar, giyim kültüründe kimin nerde ne giyeceği belli ve kesin çizgilerle sınıflara ayrılır niteliktedir. Bu açıdan bakıldığında, giyim kültürünün o zamana kadar bir semboller bütünü olarak var olduğunu söyleyebilmek mümkündür. Lehnert’e göre moda (2000, s.6), giyinmenin zevkine varılmasıyla başlamıştır. Bu durumda, yenilik arayışı, fonksiyonellikle birleşince giyinme anlayışı da ikinci bir basamağa taşınmıştır. Zevklerin kısa sürede ve çabuk değişmesi, teknolojinin ilerlemesiyle üretimin kolaylaşması ve farklılaşması gibi durumlardan kaynaklı, tüketime yönelik farklı istek ve arzular ortaya çıkmıştır. Aşağı tabakadan ayrılmak isteyen üst sınıf, yeni modaları hızla takip ederken, aşağı tabakanın da üst sınıftan ayrı kalmama çabası modanın döngüsünü hızlandırmıştır (Barbarosoğlu, 1995, s.34).

3.1.1 Haute couture⁹ modasının doğuşu ve gelişimi

Fransa 17. yüzyılda geleneksel üretim tekniklerinin pekiştirilmesi ve uluslararası alanda tanınır olmasıyla, ülkenin ekonomik anlamda kalkınması ve kültürel kimliğine katkıda bulunması için tekstil ticareti ve giysi üretimi konusunda birtakım yeni kanunlar düzenlemiştir. 1868 yılında ise Chambre Syndicale de la Haute Couture (Haute Couture Sendikası) kurularak Paris’de haute couture tasarımcılarının yönetimi ve işleyişi belirli standartlar üzerinden gerçekleştirilmiştir (Arnold, 2009, s.52). Bu sendika, günümüzde de varlığını devam ettirmektedir.

Bu sistemin inşasındaki ilk aktör ve haute couture (yüksek terzilik)’ ün kurucusu kabul edilen İngiliz tasarımcı Charles Frederick Worth etkili olmuştur (Fogg, 2014, s.172). Worth örneğinde olduğu gibi, moda tasarımcısı kavramıyla birlikte giysi üretimi artık daha sofistike ve üstün nitelikleri vurgulayan, içinde ekonomi, ticaret, iletişim, pazarlama gibi alanları da kapsayan bir bütün haline gelmiştir. Fransa’da yaşanan bu gelişmeler, couture tasarımcılarının sayıca artmasını sağlamıştır (Arnold, 2009, s. 14).

20. yüzyılda tüketim anlayışı gelişim göstererek, farklı cinsiyet, yaş ve sınıflardaki insanların da ihtiyaçlarına yönelik bir sürece yönelmiştir. Her ne kadar haute couture modası yüzyıllar boyunca süregelen üretim metodlarıyla devam ediyor olsa da, seri üretim metodlarının gelişmesiyle moda ve aksesuar üretimi hızlanmış, mağazalar hızlı ve verimli satışlar elde etmek adına daha fazla çalışmaya başlayarak rekabeti artırmışlardır. Bu durum 20. yüzyılın ikinci yarısında hazır giyim perakendeciliğini doğurmuştur.

3.1.2 Hazır giyim modasının doğuşu ve gelişimi

19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başında giysi üretiminde gerçekleşen teknolojik ilerlemeler, savaş sonrası dönemde kumaş ve üretim maliyetlerinin yüksek olması gibi nedenler modanın halka inmesini hızlandırmıştır. Haute couture ve terzilik geleneğinden kaynaklanan kişiye özel tasarım veya sadece üst sınıftan belirli kişilere yönelik yapılan moda ürünleri artık geniş kitlelere ulaşmış ve moda yalnızca elit kesimin sahip olabileceği bir alan olmaktan kurtulmuştur.

⁹ Fr. Yüksek terzilik. Haute couture moda tasarımı tarza ve tekniğe önem verir: Tarz olarak birleştirici ana motif sağlarken teknik ayrıntılarda farklılık yaratmıştır (Crane, 2003, s.180)

1920'lerin sonları ve 1930'ların başlarında "Hazır Giyim" kavramı A.B.D.'de ortaya çıkmıştır (Fogg, 2014, s.276). 2. Dünya Savaşı sonrasında Fransa'nın moda alanındaki etkisi azalmış ve 1940'lara gelindiğinde New York moda kenti olarak belirmiştir (Arnold, 2009, s. 21). Haute Couture'ün doğduğu ülkeyi Fransa olarak yorumlamak mümkündür. Bunun yanında hazır giyimin doğduğu ülkenin de Amerika olduğunu belirtmek doğrudur. Özellikle New York'un moda sahnesine çıkması ile birlikte, işleyen bir hazır giyim sistemi oluşmuştur. 1930'lu yıllarda kurulan moda endüstrisine ve sistemine "fast fashion (hızlı moda)" denilmektedir (Arnold, 2009, s.56).

Modanın geldiği nokta giyim alışkanlıklarını hızla değiştirmiştir. Hızlı, seri ve fazla üretim beraberinde benzer tüketim anlayışını da doğurmuş, moda artık küresel anlamda büyük bir pazara sahip ekonomi haline gelmiştir (Fischel vd., 2013, s.308).

3.2 Moda Döngüsü

Davis, moda döngüsünü moda sürecinden ayırmakta ve moda döngüsünün kavranabilmesi için her iki terimin de tanımlanması gerektiğini belirtmektedir. Davis'e göre (1997, s.120) döngü için yapılabilecek en iyi tanım, bir modanın (yeni bir görünümün, kıyafette vurgulanan değişikliklerin, vb.) ortaya çıkışından yerini yeni bir modaya bırakmasına kadar evreler halinde geçen zamandır. Süreç ise, kişiler, örgütler ve kurumlar arasındaki etkilerin, etkileşimlerin, alışverişlerin ve özümsemelerin toplamından oluşmaktadır.

Barthes'a göre (Barthes, 2006, s.106) moda her sene, daha henüz arzu duyulan nesnenin yok edildiği, yok edilmek üzere olan nesneye ise arzu duyulmaya başlandığı bir döngüdür. Moda döngüsü değişebilirken, bir anlayışı veya tarzı bırakıp yerine bambaşka bir fikri bünyesine adapte edebilir ve çeşitli farklılıklar göstererek ortaya çıkabilirken, moda olgusu bir kesintiye uğramaksızın devam etmektedir.

Günümüzde yaşanan moda döngüsü üretim-tüketim ilişkisinde giderek kısalan zaman dilimlerini kapsamaktadır. Tüketim talebinin var olmasıyla işleyen moda döngüsü yerini ancak yeni bir modaya bırakana kadar devam etmektedir.

3.3 Tasarım ve Sürdürülebilirlik İlişkisi

"Tasarım ne dünyayı ne de yaşam biçimlerini değiştirebilir. Fakat değişen bir dünyaya biçim verebilir ve davranış biçimlerine yeni şekiller verecek öneriler sunabilir."

Tasarım bir fikri gerçekleştirmek üzere yapılan zihinsel ve fiziksel eylemlerin süreçlerini kapsayan bir bütündür. Tasarım, bir zihin haritası üzerinden, fikirler geliştirilerek, bu fikirlerin çizimlere ve eskizlere dökülmesiyle, kavramların araştırılarak ve yorumlanarak yeni ve yaratıcı fikirlerin gerçek hayata geçirilmesi sürecidir.

Tasarım, insanların gereksinimlerini karşılamayı hedefleyen, işlev, görünüm gibi her yönden yüksek düzeyde yenilik getirici bir olgudur (Sezgin ve Önlü, 1992, s.84). Bu olgu, ciddi bir biçimde ele alınıp sorumlulukla kullanıldığında insan çevresi için çok önemli bir güç kaynağı olabilmektedir; bütün ayrıntıları düşünülerek uygulandığında her şeyin daha iyi ve daha güzel biçimlenip oluşabilme imkânı vardır (Heskett, 2013, s.9). Tasarım, doğada örneği bulunmayan yollardan çevremizi biçimlendirip oluşturmaya, gereksinimlerimize hizmet etmeye ve yaşamlarımıza anlam katmaya yarayan insana özgü bir yetenek olarak tanımlanabilir (Heskett, 2013, s.14).

Tasarımcı, tasarım olgusunu yönlendiren bir takım ilkelere göre hareket eder. Bu ilkeler çağa göre değişiklik gösterebiliyorken değişmeyen belli ilkeler vardır. Bu ilkeleri aşağıdaki gibi sıralayabilmek mümkündür;

- İnsanın gelişimindeki her dönem, kendi malzeme ve teknikleri ile karakterize edilir,
- Her dönem kendi özel düşünme şekillerini ve kendi alışılmamış değerler dizisini oluşturur,
- Her başarılı dönem, daha önceki dönemlerin başarıları üzerine kurulmuştur. Önemli gelişmeler bu sayede gerçekleşir (Sezgin ve Önlü, 1992, s.85).

Tasarım, ürünü anlatmalı ve daima üstün özelliklere sahip olmalıdır. Bu üstün özellikler ise, estetik, fonksiyon ve iletişim ölçütlerine bağlıdır (Loschek, 2009, s.173).

Bu olgular zaman zaman birbirinin yerini alır, bunun sonucunda da yeni üretim biçimleri oluşacaktır; tasarım bu sayede üretici ve yeniyi oluşturucu bir işlev yüklenecektir (Sezgin ve Önlü, 1992, s.85).

Sürdürülebilirlikle ilgili konuların tasarıma yansıtılması tasarımcının sağduyusuna bağlıdır, ancak dünyanın karşı karşıya kaldığı problemler devam ederse, bu değerlerin uygulanması kaçınılmaz olacaktır (Turhan, 2011, s.130). Tasarım, beraberinde getirdiği

inovasyon ve sürdürülebilirliğe yönelik gelişmeler ile değerli bir alan olarak görülmektedir. Tasarımcının sorun çözen yapısı ve tasarım yönetimi birçok akademik çalışmanın odak noktası olmuştur (Kozlowski, Bardecki ve Searcy, 2014, s.647).

2008 yılında Kyoto Tasarım Deklerasyonu, uluslararası sanat, tasarım ve medya üniversitelerini bir çatı altında toplayan Cumulus organizasyonunun yönetim kurulu tarafından imzalanmıştır. Deklerasyonla sürdürülebilirlik, insan odaklı ve yaratıcı olmak için tasarımcının küresel sorumluluk sahibi olduğu prensibi onaylanmıştır (Turhan, 2011, s.127).

Tasarımcılar, sürdürülebilirliği tasarımlarında uygulamak için birçok parametreye başvurabilmektedirler. Bu noktada, “Sürdürülebilirliğin 6R’si (6R’s of Sustainability)” olarak adlandırılan birtakım stratejiler konuya yardımcı olmaktadır. Bahsedilen 6R arasında aşağıdakiler yer almaktadır (Metta ve Badurdeen, 2013, 439);

1. Reduce (Azaltmak): Üretim öncesi, üretim esnasında ve üretim sonrasındaki safhalarda kaynakların (enerji ve ham madde gibi) olabilecek en az seviyede kullanılmasını belirtmektedir.
2. Recycle (Geri dönüşüm): Metal, cam, kâğıt, polyester gibi malzemelerin geri dönüştürülerek tekrardan yeni malzeme olarak kullanılmasını sağlamak.
3. Reuse (Yeniden kullanım): Ürünün kullanım sonrasında, ham maddeyi veya malzemenin kendisini korumak adına, yeniden kullanılmasını sağlamak. Böylece ürünü sürekli kullanılır halde tutmak olarak belirtilmektedir.
4. Redesign (Yeniden tasarlamak): Tasarımın sonucunda oluşacak ürünün daha sürdürülebilir hale gelmesi için, tasarım fikirlerinin tekrardan ele alınması ve ürünün yeniden tasarlanması sürecini kapsamaktadır.
5. Repair (Onarmak): Ürünün tamamını ya da belirli parçalarını onararak, ürünü olabilecek en uzun sürede kullanabilmek.
6. Recover (Kurtarmak): Zarar görmüş veya kullanım dışı durumundaki bir ürünün işe yarar parçalarının veya bileşenlerinin sonraki kullanımlar için saklanması veya kurtarılmasını ifade etmektedir.

Sürdürülebilirliğin 6R’si, esasen parametrelerden Recycle, Reduce ve Reuse’u kapsayan ve 3R olarak bilinen halinin zaman içerisinde evrilmiş ve geliştirilmiş halidir. Cradle to Cradle’ın yaratıcıları McDonough ve Braungart, 3R konusunu “eko-verimlilik” olarak adlandırırken, öbür yandan “eko-etkililik” adını verdikleri aslında

atık kavramını ortadan kaldıracak şekilde ürünlerin tasarlanmasını, üretimin mantığında ve süreçlerinde “sıfır atık” fikrinin benimsenmesi gerektiğini savunmaktadır. Bu fikri geliştirerek, 2000 yılında Hannover Dünya Fuarı’nda, Hannover Principles adını verdikleri, sürdürülebilir tasarım prensiplerini içeren bir rapor sunmuşlardır. Fuarın teması insanlık, doğa ve teknoloji olup, McDonough ve Braungart’tan bu kapsamda 1992 yılında hazırlamış oldukları çalışmanın sunulması ve rapor haline getirilmesi istenmiştir. Hannover Principles 9 tasarım prensibinden bahsetmektedir (McDonough ve Braungart, 2013, s.9):

1. İnsan hakları ve çevre sağlığının bir arada olması üzerinde durmak.
2. Dayanışmayı sağlamak.
3. Ruh ve madde arasındaki ilişkiye saygı duymak.
4. Tasarımın sonuçlarının sorumluluğunu kabul etmek.
5. Uzun dönem değeri olan sağlıklı objeler yaratmak.
6. İsrafi ortadan kaldırmak.
7. Doğal enerji akışlarına¹⁰ itibar etmek.
8. Tasarımın sınırlılıklarını kabul etmek.
9. Bilgiyi paylaşarak sürekli bir gelişimi aramak.

Hannover Principles’da sürdürülebilir tasarımın tanımı doğanın gelişen matrislerine, ekolojik olarak duyarlı ve sorumlu bir tutum geliştirmek olarak yorumlanmaktadır.

Fuad-Luke, çalışmasında bilinçli 21. yüzyılın bilinçli tasarımcısının dürüst, hassas ve merhametli yönlerinin bulunması gerektiğini savunarak, tasarlayacağı ürünlerin, materyallerin, servislerin sürdürülebilir olması gerektiğine dikkati çekmiştir. (2002, s.15). Yazmış olduğu manifestoda eko-çoğulcu bir tasarımcı aşağıdaki maddeleri içeren bir tasarım anlayışına sahiptir;

1. Pazar ihtiyacına yönelik değil gerçek ihtiyaçlara yönelik tasarım yapar.
2. Ürünün /malzemenin/ servislerin ekolojik ayak izini en aza indirmeyi tasarlar.
3. Fosil yakıtlar veya yenilenemeyen enerji kaynakları yerine yenilenebilir enerjileri tercih eder (güneş enerjisi veya rüzgar enerjisi gibi).
4. Tasarladığı ürünün geri dönüşüm veya yeniden kullanımı için ürünün bileşenlerinin ayrışabilmesini hesaplar.

¹⁰ Güneş enerjisi, rüzgâr enerjisi gibi doğal enerji kaynaklarının kullanılmasıdır.

5. Ürünün yaşam döngüsünü hesaplayarak, toksik veya zararlı maddeleri her aşamada uzaklaştırmayı tasarlar.
6. Tüketicileri bilinçlendiren tasarımlar yaparak geleceği şekillendirir.
7. Yerel malzemeleri ve kaynakları kullanır; global düşünür ama yerel davranır.
8. Varolan kavramları, fikirleri sorgulayarak yenilikçi bir yaklaşımı benimser.
9. Tasarımlarında uygun olan kısımlarda veya alanlarda manevi değerleri olan servisleri tasarlar.
10. Topluluklara yararı olacak ürünleri /malzemeleri/ servisleri tasarlar.
11. Geri dönüşüm veya yeniden kullanım olanaklarından yararlanmak için tasarımda modüler bir yaklaşımı benimser.
12. Mevcut ürünlerin/malzemelerin/servislerin anlayışı üzerinden tartışmaya açık bir tutumu benimser.
13. Eko-çoğulcu tasarımları topluma yayarak-özellikle seri üretim döngüsüne henüz girememiş olanları, herkesin yararlanmasını ve bilinçlenmesini sağlar.
14. Daha sürdürülebilir bir gelecek için daha sürdürülebilir ürünleri /malzemeleri/ servisleri tasarlar.

Stuart Walker (2006, s.38), çalışmasında alışlageldik (bugüne kadar süre gelen) tasarım anlayışını ve sürdürülebilir tasarım anlayışını ikiye ayırarak, farklılıklarını bir tabloyla ortaya koymaktadır (Bkz. Tablo 1.).

Tablo 3.1. *Tasarım anlayışları arasındaki farklar*

Alışlageldik Tasarım Anlayışı	Sürdürülebilir Tasarım Anlayışı
Endüstri ürünlerinin tasarımı	İşlevsel ürünlerin tasarımı
Ürün tasarımı	Maddi kültür yaratımı
Uzmanlaşma	Doğaçlama-Esinlenme
Profesyonel	Amatör ruhlu
Alışlagelmiş	Belirsiz (mutlakiyete aykırı)
Konuya özel	Bütüncül
Araçsal	İçsel
Sorun çözen	Deneyleyen
Çözüm odaklı	Alternatif sunan
Biricik	Beklenmedik (Alışılmamış)

Kaynak: Walker, 2006

Walker'ın sürdürülebilir tasarımın kendine has özelliklerini ortaya koyduğu bu tabloda, sürdürülebilir tasarımın sadece bir ürün tasarlamaktan ibaret olmadığını, kültürün, duyuların ve yeni olanakların tasarlandığı bütüncül bir tasarım anlayışının var olduğunu görebilmekteyiz.

Göz önünde bulundurulması gereken bir başka unsur da tasarımcıların piyasanın ve genel kitlenin ihtiyaç duyduklarına yönelik tasarım yapmak durumunda kalmalarıdır. Bu durum tasarımcılar için büyük bir ikilem oluşturmaktadır; üretilen tasarımın sonucunda sosyal ve çevresel faktörlerdeki açıklıklar tamamlanabilirken, piyasanın ve pazarın duyduğu ihtiyaç ve istekler aynı oranda karşılanmayabilir (Şişman, 2005, s. 24).

Ekolojik danışmanlık firması olan WSP Group'un danışmanlarından Sophia Wang, tasarımcının yaşayabileceği en temel sıkıntıları gündeme getirmiştir; bunların arasında fiyat baskısı, kısa zaman dilimleri ve tüketici talepleri bulunmaktadır. Wang, bütün bu zorlukları en bilinçli ve çevre hakkında en duyarlı tasarımcının dahi yaşayabileceğini ve özellikle mezun olur olmaz çalışma hayatına başlayan tasarımcılar için ağır bir yük olduğunu dile getirmektedir (Shreve, 2006, s.16).

Sürdürülebilir bir tasarımın gerçekleşmesi oldukça kapsamlı bir çalışma gerektirdiğinden, bugünkü istekleri karşılamada sorunlar yaşanabilir. Bu noktada, tasarımcının varlığını ve tutumlarını şekillendiren diğer bir etken meydana çıkmaktadır; "tüketici" nin istekleri ve talepleri. Bu istekler sürdürülebilirliğin, ekolojik tasarımların, etik ticaretin talep edilmesi yönünde şekillenirse, sürdürülebilir tasarımların ortaya çıkması da o kadar kolaylaşacaktır. Tasarımcılar, tüketim ve üretim arasındaki bağı kurmaktadır ve ürün geliştirme sürecinin önemli bir aktörü olma potansiyeline sahiptirler (Turhan, 2011, s.127).

Sorumluluk almak isteyen tasarımcının yaşadığı ikilemlerden bir tanesi de, daha fazla yeni ürüne ulaşarak refah ve rahatlık elde edildiğine inanılan bir anlayışı değiştirmek için, yine piyasaya sürülecek yeni ürünlerin ve servislerin tasarlanmasının gerekliliği olmaktadır. Bu ikilemi çözmek, tasarımların sadece ekolojik özelliklerinin öne çıkarılması ile değil, aynı zamanda refah (esenlik) konusunda yeni yaklaşımların başlatılması ve sürdürülmesiyle mümkün olmaktadır (Vezzoli ve Manzini, 2010, s.46).

Sürdürülebilir tasarım stratejilerine yönelik araştırmalar ve akademik çalışmalar başlangıçta endüstriyel tasarıma yönelik olmakla birlikte, geçtiğimiz beş seneyi kapsayan süreç içerisinde moda tasarımı alanında da bahsedilen tasarım stratejilerinin benimsendiği ve uygulandığı görülmektedir (Gwilt, 2014, s.20).

3.4 Moda Tasarımı ve Sürdürülebilirlik İlişkisi

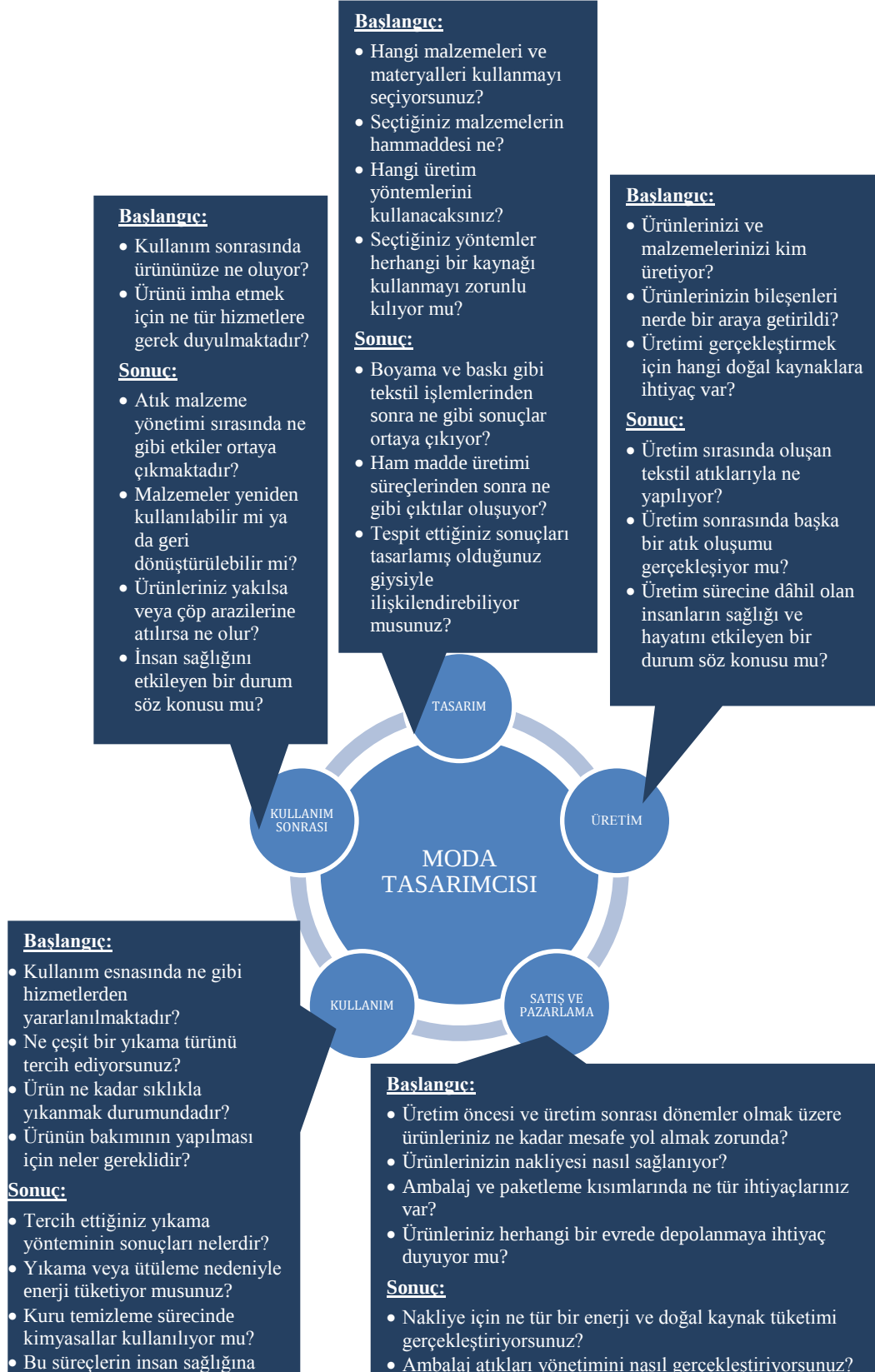
Moda dünyası, tasarım sürecini etkin bir şekilde yönetir ve pazar araştırması, prototip geliştirme, siparişler, üretim ve satış için belirli zaman aralıklarına göre kumaşa, kıyafet türüne, pazara ve firmanın tedarikçisi olduğu mağazaların taleplerine göre değişmektedir (Jones, 2009, s.129).

Moda tasarımcısı için pazar araştırması ve tasarım araştırması moda döngüsünün özellikle ilk aşamalarıdır. Tasarım eskizleri, kumaşlar, malzemeler ve süreç bilgisi,

prototip üretirken bir sonraki aşama olan üretim seçimi ve sonrasında da pazarlama aşaması için önemli olmaktadır (Jones, 2009, s.130). Süreç içerisindeki her adım, birbirinden farklı etkinlikleri barındırmaktadır. Bu süreç içerisinde moda tasarımcısının rolü ise araştırmaları yapmak, malzeme seçmek, ilk eskizleri oluşturmak, numunenin hazırlanması kısımlarında koleksiyonu oluşturmak, geliştirmek ve yönetmektir (Gwilt, 2014, s.12).

Tasarımın kendisi hayatları biçimlendiren ve şekil veren bir özelliğe sahiptir. Moda tasarımcıları da tasarım sürecinin etkilerini, istenen sonuçlarla beklenmeyen sonuçları göz önünde bulundurmalıdır. Tasarım ve üretim arasındaki kuvvetli ilişki, göz önünde bulundurulması gereken birtakım konulara da işaret etmektedir. Moda tasarımcıları, ürünlerin çevreye verdiği zararları hesap ederek aynı zamanda etik konusuna vurgu yapan tasarımları oluşturabilecek yetenek ve imkanlara sahiptir (Gwilt, 2014, s.10). Moda tasarımcısı gerçekleştirdiği faaliyetlerin sorumluluğunu alarak, bu faaliyetlerin etkilerinin neler olabileceğini hesap etmelidir.

Sürdürülebilirlik konusunda duyarlılık geliştiren sorumluluk sahibi moda tasarımcıları şu özelliklere sahip olmalıdır: Bugünkü tüketim toplumunun fikir yapısını anlayan, oluşturulan tasarımın etkilerini ve ürünün yaşam döngüsünü sorgulayan, fikirleri deneyen, alternatifleri düşünen ve tasarımdan oluşacak beklentileri farklı materyal denemeleriyle, üretim metodlarıyla ölçebilen, form ve işlevi düşünmekle beraber müşteri bağlılığı ve hissî değerlere önem veren ve tüm bu süreçleri kriterler bütünü olarak ele alarak bu konularda gerekli tutumları alan kişiler olmalıdır (Leerberg, 2010, s.308). Gwilt ise (2014, s.37) moda tasarım süreçlerini tasarım, üretim, satış ve pazarlama, kullanım ve kullanım sonrası olarak sıralamıştır. Buna göre moda tasarımcısı, her süreç için sürdürülebilir bir tasarım yaratmak adına birtakım soruları cevaplandırarak, tasarımlarını oluşturabilmektedir. Belirtilmiş olan süreçler ile etkileşim halinde olan moda tasarımcısı, her ayrı sürecin başlangıç ve sonuç aşamasına yönelik vermiş olduğu kararlar ve cevaplarla daha sürdürülebilir bir tasarım yapmanın yollarını bulabilmektedir (Bkz. Şekil 3.1.). Bu yöndeki bir düşünce egzersizi ve yaşam döngüsü analizi yöntemleri ile moda tasarımcıları, ekolojik ve sürdürülebilir tasarım yapmanın yollarını araştırabilmektedir.

Şekil 3.1.Tasarım Süreçlerine Dair Soruların Yöneltilmesi

Kaynak: Gwilt, 2014

3.4.1 Sürdürülebilirlik konusunda çalışan moda markalarına ve moda tasarımcılarına örnekler

Sürdürülebilir moda sadece ten üzerinde güzel duran veya iyi hissettiren ürünlerden oluşmamaktadır; sürdürülebilir moda aynı zamanda iyi bir hikâyesi olan tasarım ürünlerini kapsamaktadır (Buxbaum, 2009, s. 182). Sürdürülebilir moda, kumaş lifinin hammaddesinin büyümesine olanak veren topraktan başlayarak, üretim sürecine dâhil olan insanlar ve tüketiciye kadar uzanan uzun bir zincirin adil, dürüst, çevreci, değerli, özel ve akıllıca oluşmasını içermektedir.

Sayıları az olmakla birlikte, birçok marka sürdürülebilirlik, etik ticaret, yavaş moda gibi kavramlara eğilerek bu konuda duyarlılık geliştirmiş ve markalarına belirli kriterler getirmiştir. 1997 yılında Los Angeles’da kurulan American Apparel markası, üretimini geliştirmekte olan ülkelerde gerçekleştirmeye karşı koyarak yerel üreticilerini desteklemiş, bu noktada işçilerin haklarını gözetken ve çalışma şartlarını standartlar üzerinden yürüten bir üretim sistemini benimsemiştir. Japon markası Muji ise tekstil ve moda ürünlerinde geri dönüştürülmüş, organik ve doğal lifleri seçerek tasarımlarını oluşturmaktadır.

Sürdürülebilirlik konusuna hassasiyet gösteren Patagonia bu alanda çalışmalar başlatan ilk hazır giyim firmalarından birisidir. 1993 yılından beri gerçekleştirdiği geri dönüştürülmüş plastik şişelerden geliştirdiği giysiler ile bu konuda çalışmalarını yapmıştır. Patagonia, bugün geldiği noktada ise yüzde yüz organik pamuğu ve kenevirli ürünlerinde kullanmakta ve sektörel işbirliklerini sürdürülebilirlik eğitimi ve farkındalığı üzerinden gerçekleştirmektedir. Markanın web sitesinde üretim süreçlerine dair bilgiler bulunmaktadır (Bkz. Görsel 3.1).

Görsel 3.1. Patagonia markasının web sitesinden bir görüntü.

Kaynak: <http://www.patagonia.com/us/home>, Erişim tarihi: 22.06.2016, 15:12

Yavaş moda konusunda küresel anlamda önem kazanan ilk markalardan biri olan People Tree adlı İngiliz markası ise etik ticaret anlayışını benimseyerek, bütün ürünleri etik ticaret standartlarına uygun olarak gerçekleştirmekte ve geliştirmekte olan ülkelerdeki yerel üreticileri ve zanaatkârları desteklemektedir. People Tree markası 2013 yılında, Dünya Etik Ticaret Organizasyonu'nun vermiş olduğu Etik Ticaret Markası unvanını ilk alan marka olarak bilinmektedir. Marka, etik ticareti benimsemenin yanı sıra, materyallerinde de doğa dostu olmayı tercih etmektedir; GOTS¹¹ sertifikasına sahip tekstil ürünleri ve yerel, doğal, geri dönüştürülebilir türlerdeki tekstil malzemelerini ürünlerinde kullanmaktadır. People Tree markası aralarında Zandra Rhodes ve Bora Aksu'nun da bulunduğu dünyaca ünlü tasarımcılarla da çalışarak, ürünlerinde özgünlüğe önem vermektedir. Ayrıca People Tree markasının kurucusu Safia Minney'in çıkarmış olduğu Yavaş Moda adlı bir kitap da bulunmaktadır (Bkz. Görsel 3.2, 3.3 ve 3.4)

¹¹ Global Organic Textile Standard (Küresel Organik Tekstil Standardı). Ekolojik etiketler arasında yer almaktadır.

Görsel 3.2. *Zandra Rhodes Bangladeş'deki üreticilerle birlikte*

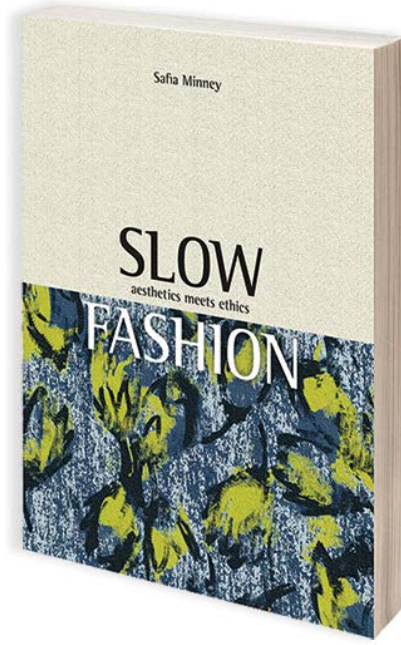
Kaynak: <http://www.peopletree.co.uk/>, Erişim tarihi: 22.06.2016, 15:17

Görsel 3.3. *People Tree Markası*

Kaynak: <http://www.peopletree.co.uk/features/slow-fashion-book> , Erişim tarihi: 22.06.2016,

15:18

We all know that fast fashion costs more than the price on the label. No more excuses... The slow fashion movement is happening now and we can all be part of it.

Görsel 3.4. *Yavaş Moda* adlı kitap

Kaynak: <http://www.peopletree.co.uk/features/slow-fashion-book>, Erişim tarihi: 22.06.2016,

15:18

Paris’de yaşayan Mali’li tasarımcı Lamine Badian Kouyaté, XULY Bêt markası için geri dönüştürülmüş (recycle) malzemelerle ve geri kullanım (reuse) yöntemleriyle tasarımlarını gerçekleştirmiş ve moda haftalarında yer almıştır. Kouyaté gibi moda haftalarında yer alan bir başka başarılı moda tasarımcısı ise Organic adlı markası ile John Patrick olmuştur. Yavaş modanın savunucularından olan Patrick, organik malzemeler, yerel üretim metodları ve etik ticaret gibi konularda duyarlılık yaratan tasarımcılardan biridir. Tasarımcıların bu yöndeki çalışmalarını moda haftalarında duyurmaları ve bu alanda sahne alabilmeleri geniş kitlelere ulaşabilmek ve toplumsal farkındalık yaratabilmek adına oldukça önemlidir.

Gossypium adlı marka, etik ticaret ve organik tekstil sertifikalı ürünleriyle çalışmalarına devam etmektedir. 2000 yılında kurulan marka, ilk kuruldukları yılda 60 pamuk üreticisiyle çalışırken bugün 15.000 çiftçiye istihdam sağlamaktadır. Yoga ve dans kıyafetleri üzerine yoğunlaşan markanın yoğunlaştığı alanlardan biri de yavaş moda olmaktadır.

Sürdürülebilirlik üzerine ilk çalışan markalardan biri de Marks&Spencer olmuştur. Marks&Spencer, 2007 yılında, özellikle müşterilerinden gelen talepler

doğrultusunda 5 yıllık dönem içinde sürdürülebilirlik hedeflerini kapsayan 100 maddelik bir plan hazırlamışlardır. Plan A adını verdikleri sürdürülebilirlik stratejilerinde şu konuları öncelik olarak seçmişlerdir; iklim değişikliğiyle mücadele, atıkların azaltılması, sürdürülebilir hammadde kullanımı, adil ticaret ve insan sağlığı.

Marks&Spencer, 2020 için benzer hedeflerini sürdürürerek, bazılarını da güncelleyerek ve geliştirerek sürdürülebilir bir marka olma konusunda önemli bir örnektir. Marka, sürdürülebilirlik departmanından sorumlu Mike Barry ile “A Planı, çünkü B Planı yok” adlı bir reklam kampanyası gerçekleştirmiştir ve M&S’in sürdürülebilirlik stratejilerini A Planı adını verdikleri bir programla yürütmektedir (Bkz. Görsel 3.5). Markanın Cheshire Oaks’da açmış oldukları satış binası ise sürdürülebilirlik kriterlerine ve mimari anlayışına uygun olarak tasarlanmış bir bina olma özelliğini taşımaktadır.

Görsel 3.5. “A Planı, çünkü B Planı yok”

Kaynak: <http://www.slideshare.net/sustainablebrands/plan-a-because-there-is-no-plan-b-sustainable-retail-at-marks-spencer>, Erişim tarihi: 22.06.2016, 16:34

Geri kullanıma verilecek bir örnek, Hollanda’lı tasarımcı Iniy Sanchez’in “Sustainable Earth Sweater (Sürdürülebilir Dünya Kazağı)” adını verdiği projesinde görülebilmektedir. Kesintisiz devam eden tek bir ipliği kullanarak kazağı el yapımı olarak üretmiştir, böylece kazağın sökülmesi durumunda iplik geri kullanılabilir bir

duruma gelerek istenildiği takdirde bir başka şekilde kullanılabilir (Bkz. Görsel 3.6).

Görsel 3.6. *Sustainable Earth Sweater*

Kaynak: [https://s-media-cache-](https://s-media-cache-ak0.pinimg.com/564x/ae/ed/d0/aeedd05bffd3f8f89b0a774176c9dd4b.jpg)

[ak0.pinimg.com/564x/ae/ed/d0/aeedd05bffd3f8f89b0a774176c9dd4b.jpg](https://s-media-cache-ak0.pinimg.com/564x/ae/ed/d0/aeedd05bffd3f8f89b0a774176c9dd4b.jpg), Erişim tarihi:

11.07.2016, 15:38

Stella McCartney, tasarımlarında deri veya kürk malzemeleri kullanmayı reddeden, mümkün olan her alanda sürdürülebilirlik prensiplerini uygulamaya çalışan bir tasarımcı olarak bilinmektedir. Koleksiyonlarında organik pamuğu sıkça kullanırken aynı zamanda geri dönüştürülmüş malzemeleri, yeni materyalleri ve teknikleri de tercih etmektedir. Marka, ETI¹² ve NRDC’NİN Clean by Design¹³ inisiyatifine üye olarak katılmıştır.

Fake Natoo markasının tasarımcısı Na Zhang, upcycle (geri kazanım) yöntemiyle atık tekstilleri ve satışı olmayan giysileri mağazalardan toplayarak, onlardan yeni

¹² Ethical Trading Initiative: Etik Ticaret İnisiyatifi olarak Türkçe’ye çevirebileceğimiz, moda sektöründe üretim safhalarında çalışan işçilerin çalışma şartlarını iyileştirmek için çabalayan bir organizasyondur.

¹³ Natural Resource Defence Commission: Doğal Kaynakları Savunma komisyonu olarak Türkçe’ye çevirebileceğimiz komisyon, Clean by Design (Tasarım ile Temizlik) inisiyatifiyle az gelişmiş ülkelerde üretim safhalarında oluşan hava kirliliğini ve karbon salınımını düşürmeye çalışmaktadır.

tasarımlar oluşturmaktadır (Bkz. Görsel 3.7). Tasarımcı aynı zamanda markanın satışlarından ettiği kârın %10'unu, tasarımlarını üreten göçmen kadınlar kooperatifine bağışlamaktadır.

Görsel 3.7. *Fake Natoo*

Kaynak: <http://www.ecofashiontalk.com/2012/09/fake-natoo/>,

Erişim tarihi: 17.07.2016, 09:33

London College of Fashion'da eğitmen olan Kate Fletcher, Local Wisdom adlı projesiyle, insanların severek giymiş oldukları, uzun ömürlü, değiştirilmiş/dönüştürülmüş giysilerin hikâyelerini ve fotoğraflarını internet aracılığıyla paylaşmaktadır. 3 kıtada, 7 ülkede başlayan bu proje yoğun ilgi görmektedir. Paylaşılan giysilerin birtakım özellikleri olmak zorundadır; hiç yıkanmamış olması, deri malzemenin kullanılmaması, kullanıcının ve üreticinin değerlerini yansıtması gibi. İnternet sitesinde¹⁴ paylaşılan görseller arasında, paltosunu hiç yıkamamış fakat yıkanması için yağmurlu günlerde dışarı çıkan, 7 yaşından beri kullandığı kazağı

¹⁴ <http://www.localwisdom.info/>, Erişim tarihi: 09.08.2016, 11:16

paylaşan, yırtılan gömleğini atmak yerine yırtılan kısımda yamalar kullanan kişiler bulunmaktadır (Bkz. Görsel 3.8). Bu projedeki amaç, insanların uzun ömürlü giysileri nasıl kullandığı ve hangi değerlerle giysileri koruyabildiğini duyurmak ve paylaşmak olmuştur.

Görsel 3.8. *Local Wisdom projesine bir örnek*

Kaynak: <http://www.localwisdom.info/use-practices/view/360>

Erişim tarihi: 17.07.2016, 10:02

Annika Matilda Wendelboe, 2007’de kurmuş olduğu markasında sürdürülebilirlik konusunda yoğunlukla çalışmaktadır. Cradle to Cradle sertifikalı malzemeleri kullanan tasarımcının ürünlerinde kullandığı tekstil malzemeleri biyolojik veya endüstriyel döngüye hizmet etmektedir. Tasarımcı aynı zamanda yaratıcı kalıp çalışmalarından yararlanarak, ürünlerinin birden fazla şekillerde kullanılmasını ve giyilmesini sağlamaktadır. Kaşkol olarak kullanılabilen bir parça, yakaya veya kapüşona dönüşebilmektedir (Bkz. Görsel 3.9).

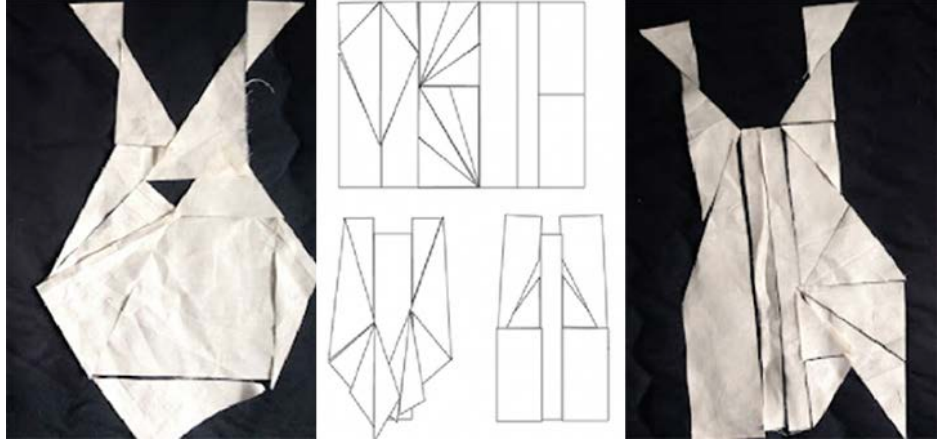

Görsel 3.9. *Wendelboe'nin yaratıcı kalıp tasarımlarına bir örnek*

Kaynak: <http://matildawendelboe.se/sv/skjortor-klanningar/le-roi.html> , Erişim tarihi: 17.07.2016,

12:33

Yaratıcı kalıp çalışmaları sürdürülebilirlik kaygısıyla bir araya geldiğinde, kumaşın tamamını kullanmak ve fazladan kumaş israfını önlemek adına yapılan giysi kalıbı çalışmalarını da ortaya çıkarmıştır. David Andersen, sıfır atık prensibi ile giysilerin kalıplarını oluşturarak tasarımlarını gerçekleştiren bir moda tasarımcısı olarak bilinmektedir (Bkz. Görsel.3.10). Mark Liu ise kumaşlarını lazer kesim yoluyla hazırlayarak, tasarımına dekoratif öğeler eklemiştir (Bkz. Görsel 3.11).

Görsel 3.10. David Andersen'in çalışması

Kaynak: <http://designerdavidandersen.com/sustainable/>, Erişim tarihi: 17.07.2016, 13:18)

Görsel 3.11. Mark Liu'nun çalışması

Kaynak: <http://www.ecouterre.com/mark-lius-zero-waste-designs-use-every-last-scrap/>, Erişim tarihi: 17.07.2016, 13:46

Seri üretim yapan firmalardan bazıları da sürdürülebilirlik konusunda hassasiyet geliştirmişlerdir. Levi's markası, organik denim konusunda ilk çalışmaları yapan markalardan biri olarak bilinirken Nike markası ise geri dönüştürülmüş ve inovatif

malzemeleri kullanarak tasarımlarını gerçekleştirmektedir. Nike’ın karbon ayakizini¹⁵ düşürmek amacıyla gerçekleştirdiği stratejik çalışmalar sürdürülebilirlik konusunda örnek bir model olmasına yol açmıştır.

Türkiye’de ekolojik moda alanında Boa markasının çalışmaları bulunmaktadır. Boa, 2007 yılında Sena Çevik ve Seray Cengiz tarafından, doğayla uyumlu, estetik olarak doyurucu ve gündelik hayatın bir parçası olacak keyifli ürünler tasarlama amacıyla kurulmuştur. 2008 yazında, sadece %100 organik pamuk ile hazırladığı ilk koleksiyonunu çıkartan Boa süreç içerisinde tasarımları ile grafik detayları arasındaki bağı daha da kuvvetlendirerek kendini “eko-grafik” bir marka olarak tanımlamaya başlamıştır (Görsel 3.12).¹⁶

¹⁵ Karbon ayakizi, küresel ısınmanın başlıca sorumlusu olarak gösterilen, sera etkisine yol açan gazların oluşumuna neden olan ve fosil yakıtların kullanımıyla atmosfere yayılan karbondiyoksit salımının bireyin ve şirketlerin doğrudan veya kullandığı ürünlerin üretimi açısından enerji kullanımıyla dünyaya bıraktıkları zarar anlamına gelmektedir. (Bkz. <http://www.karbonayakizi.com>, Erişim tarihi: 19.09.2016, 14:02)

¹⁶ http://www.boastudio.org/BOA/we_biz.html, Erişim tarihi: 22.07.2016, 15:44.

Mavi markası 2006 yılında organik Ege pamuğundan ürettiği “Mavi Organic” adlı koleksiyonla, dünyada organik denim üzerine çalışan markalar arasında öncü bir rol üstlenmiştir.

Sat-su-ma markasının ürünlerin %100 pamuklu kumaş kullanılarak elde dikilen ve geleneksel reçetere bağlı kalınarak bitkisel renklendirme yöntemiyle, içinde toksik madde barındırmayacak şekilde boyanmış ürünlerden oluşmaktadır (Bkz. 3.13).

Görsel 3.13. Sat-su-ma markasına bir örnek

Resimdeki elbise soğan kabuğu, kızılkök (kök boyası), koşnilden elde edilen renklerle boyanmıştır.

Kaynak: <http://www.sat-su-ma.com/product/lush>, Erişim tarihi: 24.07.2016, 10:50

Gönül Paksoy, eski Türk kumaşı ve aksesuarlarını yeni kumaşlarla bir araya getirerek, sade ve kullanışlı tasarımlarını her dönem için kullanılabilecek ve zamansız tasarımlar üreterek oluşturmuştur. Türkmen (2009, s.133), Paksoy’un “eskiye saygı duyma, koruma, yaşatma” duygularından temellenen tasarım anlayışının sürdürülebilirlik kavramının tartışılmadığı yıllarda oluştuğunu vurgulamaktadır. Paksoy antika sayılabilecek yıpranmış ve zarar görmüş kumaşları, birtakım tekniklerle onararak tekrar hayata kazandırmayı başaramıştır (Bkz. Görsel 3.14).

Görsel 3.14. *Gönül Paksoy'un tasarımları*

Kaynak: <http://www.cornucopia.net/guide/listings/shopping/gonul-paksoy/>, Erişim tarihi: 24.07.2016, 11:33

Moda tasarımcıları müşteri bağlılığı, inovatif teknolojiler ve iş modelleri konularında yeni değerler yaratmak adına önemli role sahiptir. Sürdürülebilir moda döngüsü yaratım sürecinde, moda, tasarım, değer ve anlam kazandırma kavramlarının yeniden oluşturulması için sistemin kendisinin incelenmesi gerekmektedir (Kozłowski, Bardecki ve Searcy, 2014, s.649). Artık tasarımın odak noktası fiziksel ürünlerin tasarlanıp satılmak üzerine olmasından çıkıp, ürünün sistemlerinin ve hizmetlerinin tasarlanmasına doğru evrilmiştir.

Product Service Systems (PSS), “Ürün Hizmet Sistemleri” tasarım yöntemlerine getirilen bir başka bakış açısı olmaktadır. Tasarıma inovatif, yenilikçi bir bakış açısı getirerek, fiziksel ve satış odaklı tasarımın yanında aynı zamanda ürünün hizmetlerini de tasarlayarak, kullanıcıyı katılımcı olmaya teşvik ederek ve kullanıcının ihtiyaçlarına cevap veren sistemleri tasarlayan bir anlayıştır¹⁷. Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP)’nin da sürdürülebilirlik konusunda bu tasarım anlayışını benimsemesinin en önemli nedenlerinden biri, kullanıcının katılımcı yönünün öne çıkması, farklı değerler ve anlamların da ürünün beraberinde bulunması ve bu değerlerle tüketicinin bir bağ kurmasıdır. Vezzoli ve Manzini’ye göre (2010,s.30-31) kişilerin rolleri sadece tüketici

¹⁷ <http://www.unep.org/resourceefficiency/Portals/24147/scp/design/pdf/pss-imp-7.pdf>, Erişim tarihi: 17.07.2016, 18:43

veya kullanıcı olarak adlandırılmamalıdır; tüketime yönelik tüm eylemler aynı zamanda aktif bir katılımı gerektirmektedir. Bu eylemler basit eylemlerden oluşabileceği gibi (taksiyi çağırmak veya marketten mikrodalga fırında ısıtılmaya uygun paket yemekleri satın almak gibi) karmaşık eylemlerden (işe bisikletle gitmek veya hazır gıdalar yerine yemek malzemelerinin kendisini almak gibi) de oluşmaktadır. Seçimler ne yönde olursa olsun, tüketicilerin pasif olmadığı ve her durumda tüketicilerden/kullanıcılardan daha az/çok zaman, enerji, dikkat ve birtakım becerilerin talep edilmesi söz konusudur.

PSS'e verilebilecek bir örnek, Nike'ın 2006 yılından bu yana devam eden, Nike+ adlı çevrimiçi platformudur. Telefon uygulaması olarak da güncelliğini koruyan Nike+ platformu aracılığıyla kullanıcılar, gerçekleştirdiği spor aktivitelerine yönelik dönütler alabilirken diğer kullanıcılarla da iletişim halinde olabilmektedir. Nike+ sürdürülebilir ve sağlıklı bir hayat için aktivitelerin de artırılması gerektiğini, hareket etmenin sağlık için önemli olduğunu savunmaktadır (Kozlowski, Bardecki ve Searcy, 2014, s. 655). Bir başka örnek ise, bir İsveç markası olan ve sürdürülebilir moda alanında kendini var eden Filippa K markasının, kendi ürünlerinden oluşan bir 2. el dükkânını açmasıdır. Böylece markanın müşterileri kullanmadıkları ürünleri bu dükkâna getirerek giysilerin ikinci bir ömür elde etmesine katkıda bulunmaktadır. Hollanda menşeli Jenham the Jeanmaker markasının Youtube sayfalarında, jean pantolonlarının yırtılması veya aşınması durumunda müşterilerinin ellerindeki pantolonları nasıl onarabileceklerini anlatan videoları bulunmaktadır. Bu örneklerde olduğu gibi, PSS anlayışında kullanıcıların ürüne katılımı ve sürdürülebilirliğe yönelik uygulamalar söz konusudur.

Bu örneklerden de anlaşılabileceği üzere, sürdürülebilir modanın önemli noktalarından biri de, tasarımların ve markaların bir hikâyesinin olmasıdır. Üretim aşamasından tüketiciye ulaşana kadar, hatta sonraki süreçlerde de sürdürülebilirlik, bir hikâye anlatmaktadır. Bu durum tasarımlara ve ürünlere değer katmakla beraber, şeffaflığın, etik bir anlayışın, doğru ve güzel anlamların yaratılmasının da birer göstergesidir.

3.4.2 Günümüzdeki moda döngüsünde tasarımcıya bakış

Moda tasarımcısı, değerler ve anlamlar silsilesi yaratarak, işlevsel bir ürünü, sanatsal bakış açısıyla bir tasarım objesine dönüştürür. Tasarımcının keşif, ilham ve ürünü gerçekleştirme süreci öznel bir bakış açısına ve belirli ihtiyaçlar ve arzular üzerine kurulmuştur (Loschek, 2009, s. 174).

Tasarım, günümüzde bir dönüm noktasındadır. Çevreye, insana ve sosyo-ekonomik döngüye verilen tahribatla ilişkilendirilerek, tasarım ve tasarımcının rolünün yeniden yapılandırılması gerekmektedir. Bugünkü şartlar göz önünde bulundurulduğunda, tasarımcının geleceğe dair olabilecekleri ve olması gerekenleri görebilecek bir bakış açısına sahip olması gerektiği öngörülmüştür. Bu bakış açısı hem kendi kuşağını hem de gelecek kuşakları tehdit altına atmayan bir dizi sorumluluklar bütününe kapsamaktadır.

Moda sisteminin sosyal yapısının ve organizasyonunun kavranması tasarımcıların sistemdeki rolünü ve ne ürettiklerini de kapsar. Bu nedenle tasarımcıları ve onların tasarımlarını göz ardı edemeyiz, hatta giysi tiplerinin üretim süreçleri, moda ve giyimi bütünüyle anlamak için moda tasarımcıları dikkate alınmak zorundadır (Kawamura, 2016, s.99).

Seçim yapmak beraberinde sorumluluğu getirir. Seçmek, hangi niyetlerle ve kimin yararına, amaçlara nasıl ulaşılabileceğine dair seçenekleri içerir. Bu demektir ki tasarım yalnızca ilk baştaki kararlarla ya da fikirlerle sınırlı olamaz, tasarım ayrıca bunların nasıl uygulamaya konulduğuyla ve yarattıkları etkiyi ya da sundukları yararı hangi araçlarla geliştirebileceğimizle de ilgilidir (Heskett, 2013, s.16).

Moda disiplini şu anki durumda, tasarımcıların yararlanabileceği bilimsel çevre dostu bilgilerin üretilmesinin, problemlerin daha yaratıcı çözülmesinde yeni tasarım metodlarının kullanılmasının veya tüketicilerin sürdürülebilir dönüşüm süreçlerine dahil edilmesinin çok gerisinde kalmaktadır (Eser vd., 2016, s.45). Bu yüzyılın yaygın anlayışı, üretimi ve tüketimi hızlandırmak için çok kısa kullanım süreleri olacak şekilde tasarlanmış milyonlarca ürün ve mekân üzerine kurulmuştur; bu konuda çoğu firma da mümkün olduğu kadar hızlı ve ucuz üretim yapma yolunu seçmiştir. Önceki yıllarda birçok firma yılda iki kez koleksiyon yaparken, bugün mağazalarda neredeyse her ay yeni ürünler eskisiyle yer değiştirir olmuştur (Türkmen, 2012, s. 59).

Bu noktada moda tasarımcılarına da sürdürülebilirlik konusunda görevler düşmektedir. Shedroff (2009, s.23) konuya bir soru ile yaklaşmıştır; “tasarımcı problemin mi yoksa çözümün mü bir parçası olacaktır?”. Bununla beraber, moda tasarımcıları kendilerini nadiren problem/sorun çözen kişilikler olarak tanımlamakta ve nadiren sürdürülebilirlik için tasarım yapmaktadırlar (Kozlowski, Bardecki ve Searcy, 2014, s.647). Shedroff ve Heskett’in değinmiş olduğu bu konularla ilgili olarak Obregon (2012, s.1-2) moda tasarımcılarının sürdürülebilirlik eğitimini aldıkları takdirde, kendilerinin sorunun değil çözümün bir parçası olarak göreceklarine değinmekte, gelecek odaklı çalışmalar yapan tasarımcıların ekonomi, ekoloji ve sosyal anlamda endişelerinin öncelikli olacağını ve bu konuları paylaşarak ve anlamlandırarak üniversite eğitimleri süresince kendilerini geliştirebileceklerini savunmaktadır.

Genç moda tasarımcıları için moda evlerinde veya firmalarda çalışmak tek çare gibi görülmektedir. Bir koleksiyon yaratmak sadece çok zor birşey olmamakla birlikte, çoğu zaman ihtiyaçtan fazlasının yığıldığı bir pazara fazladan koleksiyon yapmak anlamına gelebilmektedir. Oysa ki Fletcher bu noktada tasarım becerilerinin yeni bir ürün yaratmak yerine, değişimi sağlamak ve insanların eğitilmesini sağlamak üzere kullanılması gerektiğini savunmaktadır (Obregon, 2012, s. 5).

“Amaçlı tasarım”ın anlamı olumlu ve yapıcı yaşam biçimlerini özendiren ürünleri bilinçli olarak tasarlamaktır; tasarımcılar, ürünleri aracılığı ile insanların nasıl yaşaması ve ne tür değerler benimsemesi gerektiği konusunda ortaya bir sav attıklarının farkında olarak tasarlayabilirse, toplumsal davranış üzerinde tutarlı, olumlu ve kalıcı bir etki yapabilir ve böylece sürdürülebilir bir topluma geçişte önemli bir rol oynayabilirler (Türkmen, 2009, s.147).

2012 yılında Türkiye’de gerçekleşen 1. Uluslararası Antalya Moda ve Tekstil Tasarımı Bienali’nin söylemi olan “yeşil tekstil, yavaş moda” ile bienal kapsamında gerçekleşen sempozyumda sunulan bildirilerde sürdürülebilirlik konusunda belirli bir bilinç olduğu gözlemlenmiştir. Araştırmacıların sürdürülebilirlik konusunun farkında olmaları dikkate değer bulunurken, çeşitli yaklaşımların ve önerilerin de var olması, sürdürülebilirlik konusuna olan katkıyı güçlendirmektedir. Şahin ve Dikmen (2015, s.65) Bienal kapsamında gerçekleşen sempozyumda sunulan yaklaşımlara değinmiştir. Belirtilen görüşlerden, bu çalışmanın konusuna ilişkin şu yorumlar göze çarpmıştır;

1. Tasarımcının ürünlerin yaşam için hizmet ettiği bir sistemi benimseyerek tasarımlar yapması gerekliliği öngörülmüştür.¹⁸
2. Tasarımcıların bilinçli tüketici tarafından talep edilen, çevre yükü azaltılmış ürünleri tasarlarken yeni estetik anlayışların gelişimine de katkıda bulunacakları öngörülebilir. Mevcut durum değerlendirildiğinde teknolojik gelişim, gelecekte tasarımcıları üretici ve tüketici arasında köprü görevi üstlenen, disiplinler arası çalışan bireyler olmaları konusunda zorlayacak gibi görünmektedir. Bu aşamada ise bilim, teknoloji, teknik ve doğa yol gösterici olacaktır.¹⁹
3. Yavaş modanın teşvik edilmesi için etik moda konusunda bilinç artırıcı etkinlikler düzenlenmesi önerilmektedir²⁰.
4. Eğitim aracılığıyla sürdürülebilirlik bilinci yaygınlaşabilir ve toplumun eğitilmesi gereklidir²¹.

Bu görüşlerle birlikte Türkmen (2009, s.147), tasarımcıların sürdürülebilir davranışı desteklemek amacıyla ekolojik tasarım felsefeleri dizisini etkili bir biçimde uygulayabilmeleri için biçim ve işleve önem veren geleneksel bakış açısının üzerinde ve ötesinde bir dizi beceriye bilim, sanat, mühendislik, estetik ilkeler, iletişim ve insan etkileşimi konusunda belli bir düzeyde bilgi birikimine ve pratik sorun çözme becerilerine sahip olmaları gerektiğini belirtmiştir. Türkmen'e göre sürdürülebilir bir toplum yaratmakta tasarımcının rolü yalnızca sürdürülebilir bir tasarım yaratmak değil, geniş çaplı sürdürülebilir davranışları özendirecek ürünler, süreçler ve hizmetler kurgulamaktır.

20-21 Nisan 2016 tarihinde Universidad de Navarra'da gerçekleşen 10. Moda Konferansı'nın ana teması tasarımı tekrar düşünmek ve anlamak üzerine kurgulanmıştır. Bu tema çerçevesinde ilk gün gerçekleşen, London College of Fashion'un Dekanı José Teunissen, Parsons the New School for Design'dan akademisyen Tom Handley ve Universidad de Navarra'dan akademisyen Miguel A. Alonso del Val'ın katıldığı açık

¹⁸ Türkmen, N. (2012). Sürdürülebilir bir tekstil endüstrisi için "yavaşlık" ve alternatif üretim modelleri. *Akdeniz Sanat Dergisi*, 4 (7), s. 59-61.

¹⁹ İşmal, Ö. E. ve Yıldırım, L. (2012). Tekstil tasarımında çevre dostu yaklaşımlar. *Akdeniz Sanat Dergisi*, 4 (7), 9-13.

²⁰ Akbulut, A. S. T. (2012). Türkiye'de etik moda üzerine bir araştırma. *Akdeniz Sanat Dergisi*, 4 (7), s. 39-43.

²¹ Crippen, K. ve Mulready, P. (2012). Multi-Media sustainability modules- new pedagogical methodology for international experiential learning. *Akdeniz Sanat Dergisi*, 4 (7), s. 62-68.

oturumda, “Designing the future: future of design studies “Geleceği tasarlamak: Tasarım çalışmalarının geleceği” konusu ele alınarak, moda tasarımının geleceği ve tasarımcının özellikleri konuşulmuştur²². Teunissen, moda ürününün değere ulaşması için geçmişe geri dönmeyin gerekliliğini vurgulamış, sadece ilham almak üzere değil, moda sistemini tamamen kavrayabilmek için tarihten feyz almak gerektiğini vurgulamıştır. Alonso del Val, tasarımın hem hep aynı hem de hiçbir zaman aynı olmaması konusundaki ikilemi ortaya koyarak, tasarım anlayışının hem çok hızla değişmesi hem de yeni bir söylemin gerçekleşmesinin ne kadar zor olduğunu dile getirmiştir. O’na göre, tasarım geçmiş ve gelecek odaklı olarak iki yönde seyretnmektedir. Bu noktada dikkat edilmesi gereken önemli unsurun, gelecek olduğunu vurgulayarak, geleceğin bilinmezlerle dolu olduğunu ve insanları şaşırttığını dile getirmiştir.

Açık oturumda Handley’in sorduğu sorulardan biri de şu olmuştur: “Geçtiğimiz 10 yılda tasarım eğitimi nasıl gerçekleşti? Buna karşın önümüzdeki 10 yılda nasıl gerçekleşecek?”. Alonso del Val, tasarıma yönelik bir toplumda yaşadığımızı belirterek, hayatımızı tasarlama ihtiyacının farklı yönleri kaydığını, tüketicilerin artık daha fazla söz sahibi olduğu bir dünyada tasarımcıların “empati” kavramını benimsemeleri ve ona göre davranmaları gerektiğini vurgulamıştır. Teunissen, tasarım anlayışının uzun bir süre yeni görünümeler elde etmek ile ilgili olduğunu şimdi ise sürdürülebilirlik üzerine daha fazla düşünülmesinin şart olduğunu dile getirmiştir. Esas problemlerin belirlenmesine ilişkin interdisipliner bir anlayışın benimsenmesi gerektiği ve buna yönelik işbirliklerin yapılarak en temelden itibaren konunun ele alınması gerektiğini vurgulamıştır; tasarımın önemi gün geçtikçe artmaktadır ve daha bütüncül bir anlayışa doğru gidilmektedir. İyi bir tasarımcının bu nedenlerden dolayı iyi bir eğitim alması şarttır. Handley ise konuya ilişkin şöyle bir yorumda bulunmuştur “Sürdürülebilirlik üzerine düşünmeyen bir moda tasarımcısı düşünemiyorum”.

Etkinlikte gerçekleşen bu yorumlar, sürdürülebilirlik konusunun ve tasarımcının rolünün ne kadar önemli olduğuna, yaşadığımız dönemin şartlarının ve özelliklerinin değiştiğine dair önemli bilgiler içermektedir. Mevcut durumda, tasarım kendini yeniden tanımlamalı, tasarımcılar yeni roller üstlenmeli ve sürdürülebilir geleceğe doğru gelişen çözümlere kendilerini vermelidirler (Turhan, 2011, s.129).

²² Araştırmacı 20 Nisan 2016 tarihinde gerçekleşen açık oturuma izleyici olarak katılmıştır.

3.5 Sürdürülebilirlik ve Moda Tasarımı Eğitimi

Tüketim olgusunu içinde barındıran ve varlığını tüketime dayalı olarak gerçekleştiren moda olgusu, tasarım süreci ve eğitimi açısından birkaç yönlü gelişme göstermiştir ve üniversite tercihlerinde moda ve tekstil tasarımı bölümlerine olan ilgi artmıştır (Şahin, 2012, s. 1). Moda tasarımcısı yetiştiren bölümlerin sayıca artması ile birlikte eğitimde farklı yaklaşımlar baş göstermiştir. Shedroff (2009, s.23), tasarımın değiştirilmesine yönelik bir gereklilik ya da tasarımın gerçekten daha iyi hale getirilmesi söz konusu olmamışken tasarımcının sürekli yeniyi üretmesi ve yeni tasarım yapmalarının öğretilmesi konusunda oluşan genel yargıyı aktarmaktadır. Endüstri Devrimi'nin getirmiş olduğu beşikten mezara üretim anlayışı, beşikten mezara ürünlerin tasarlanmasına etken olmuştur (McDonough ve Braungart, 2002, s.28). Tasarımcıların algısı, düşünüş biçimi ve hatta tasarım eğitimi de bu yönde bir gelişme göstermiştir. Bu durumun günümüzde yaşanmakta olan moda sisteminin döngüsünden kaynaklandığı düşünülmektedir. Fakat bugün gelinen noktada ortaya çıkan tasarımlarda sürdürülebilirlik bir kıstas olarak aranmakta ve tasarımcıların da ekolojik okur-yazarlıklarının üst düzeyde olması beklenmektedir.

Walker (2006, s. 31), tasarım disiplinin aynı zamanda yeni alanlar keşfetmek ve şekillendirmek olduğuna değinmekte ve tasarımcıların bu keşfi etkili ve sürdürülebilir bir şekilde yürütebildiği takdirde (içinde bulundukları yeni bağlamın tamamen farkında olarak) buna uygun bir şekilde cevap vermeyi öğrenmeleri gerektiğini düşünmektedir. Bu düşüncüyü, moda tasarımcıları için de söyleyebilmek mümkündür.

Sürdürülebilir kalkınmanın parametrelerinden biri olan eğitim, hiç kuşkusuz ki, moda tasarımı eğitimi açısından da oldukça önem taşımaktadır. Bu noktada yalnızca, moda tasarımı eğitimi veriyor olmakla kalınmayarak aynı zamanda moda tasarımı eğitiminde sürdürülebilirliğe de yer verilmesi konusunda çalışmalar, eylemler ve fikirler bulunmaktadır.

Moda sistemindeki aktörlerin belirledikleri hedeflere ulaşabilmek için paylaştıkları değerler vardır. Sisteme katılımı uyuşan bireysel hedeflere sahip her katılımcı, sistemin bütünü içindeki belirli bir rolü üstlenir ve bu katılımdan çıkar elde eder. Tasarımcıları yetiştirmek bir bireyin sorumluluğu olmamaktadır (Kawamura, 2016,

s.100). Bu açıdan baktığımızda, sistemde moda tasarımcısı ünvanı olarak ortaya çıkacak birçok tasarımcının yetiştirilmesindeki parametrelerden biri de eğitim olacaktır. Moda tasarımcısının yetiştirilmesindeki en büyük etkenlerden birinin eğitim faktörü olduğu yadsınmamalıdır.

Sürdürülebilirlik konusunda her ne kadar farkındalık var olsa da eğitim konusundaki boşluklar fark edilmektedir. Literatürde sürdürülebilirlik eğitiminin bileşenleri üzerinde duran birçok farklı çalışma bulunsada, kavramın karmaşık ve sürekli gelişen bir karaktere sahip olması nedeniyle, sürdürülebilir kalkınma tartışmaları şunu önermektedir; sürdürülebilirlik eğitimi kavramının kendisini sürekli yenilemesi ve yerel, ulusal ve küresel değişimin üzerinde durması gerekmektedir (IUCN-CEC, 2002, s.13). Sürdürülebilirlik söz konusu olduğunda tek yönlü bir bakış açısının var olmadığını bilmek gereklidir; göz ardı edilen herhangi bir durum, neticede beklenmedik etkilere ve zararlara yol açmaktadır (Fletcher, 2008, s.5). Bu nedenle araştırmacıların ve öğretmenlerin konuya ilişkin eleştirel bir bakış açısına sahip olmaları, sürekli teoriler geliştirmeleri bunları açıklamaları ve uygulamaya dökmeleri gereklidir. Buna göre, sürdürülebilirlik kavramının ne olduğu daha anlaşılır şekilde aktarılmalı, çalışmalar da aynı doğrultuda, konunun doğru kavranması ve gerçekleşmesi için yapılmalıdır. Sürdürülebilirlik öğrenciler tarafından soyut ve apayrı bir problem gibi algılanmamalı, gerçek ve gözle görülür bir olgunun günlük hayata, çevreye, insana ve ekonomiye olan etkileri öğrencilere doğru aktarılmalıdır.

Sürdürülebilirlik eğitiminin kavram olarak tarihçesine baktığımızda çeşitli komisyonlarda ve forumlarda konunun gündeme geldiğini ve sürdürülebilirlik eğitiminin de yaklaşım olarak farklı açılardan ele alındığını görmekteyiz. IUCN- The World Conservation Union konuyu “sürdürülebilir yaşam için eğitim” olarak ele alırken, 1996 yılında gerçekleşen “National Forum on Partnerships Supporting Education about the Environment”, “sürdürülebilirlik için eğitim” olarak nitelendirmiş, UNESCO-UNEP yine aynı yılda “sürdürülebilir kalkınma için eğitim”, UNESCO-EPD 1997 programında ise “sürdürülebilirlik için çevre eğitimi” olarak ele almıştır (IUCN-CEC, 2002, s.8).

UN (Birleşmiş Milletler), UNESCO ile birlikte 2005-2014 yılları arasında on yıllık süreyle “The UN Decade of Education for Sustainable Development (ESD)” adını verdikleri, Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma için Eğitim Stratejisi’ni yürütmüştür. Bu stratejinin amacı, Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomik Komisyonu

üye devletlerini SKE (Sürdürülebilir Kalkınma Eğitimi)'nin geliştirilmesi ve ilgili her konuda, örgün, yaygın ve resmi olmayan eğitim sistemine dâhil edilmesi için cesaretlendirmek olarak belirtilmiştir. Giderek artan çevre sorunları, doğal kaynakların azalması sonucunda sürdürülebilirlik, çeşitli alanlarda eğitimin konusu olmuştur. Bu konu tüm dünyada dikkate alınmış ve konuya bazı eğitim kurumlarının programlarında yer verilmiştir. Dünyadaki bütün bu gelişmelere baktığımızda, moda tasarımı eğitiminde sürdürülebilirliğin dahil edilmesi gerektiği düşünülmektedir. Bu, tekstil endüstrisinin çevreye yaptığı olumsuz etkileri ve moda sisteminin üretim-tüketim ilişkisi nedeniyle gerekli görülmektedir. Moda tasarımında sürdürülebilirlik eğitimi dünyadaki bazı moda okullarında seminer ya da proje dersleri olarak verilmektedir. ESMOD Berlin ve London College of Fashion okullarında ise yüksek lisans düzeyinde anabilim dalları bulunmaktadır. Bununla birlikte California College of Arts'da alanyazına katkıları bulunan Lynda Grose'un yürütmüş olduğu derslerle söz konusu eğitim verilmektedir ve Danimarka KADK, University of Leeds gibi okullarda sürdürülebilirlik ve moda eğitimi verildiği saptanmıştır. Centre for Sustainable Fashion (Sürdürülebilir Moda Merkezi) Londra'da LCF ile bağlantılı olarak çalışmakta ve sürdürülebilirlik konusunda projelerin, araştırmaların ve eğitimlerin yürütüldüğü bir merkez olmaktadır.

Sürdürülebilir bir geleceğin inşa edilmesi için tasarımcının rolü de oldukça önemlidir çünkü tasarımın doğasında var olan “geleceğin öngörüsünü yaratmak”, tasarımcının faaliyetlerinden biridir. Bu açıdan bakıldığında sürdürülebilir bir geleceğin yaratıcılarından biri de hiç şüphesiz tasarımcılar olacaktır. Tasarım eğitimi yaşamlara (insan ve doğa) değer ve anlam katan ürünler ve servisler (hizmetler) tasarlamaya yönelik olmalıdır. Yeni düşünce biçimlerinin, deneyim aktarımlarının ve faaliyetlerin var olduğu bir eğitim anlayışı benimsenmelidir. Tasarım eğitimi çok yönlü bir düşünce biçimini ve ekolojik okur-yazarlığı geliştirmek üzerine şekillenmelidir. Bu yöndeki bir tasarım eğitimi ile birlikte tasarımcının rolü de şekillenerek, tasarımcının sadece davranışlarını ve sorumluluklarını etkilemekle kalmayarak, üreticiler, perakendeciler ve tüketicilerin de yararına kadar uzanan bir yelpazenin de başlangıcını doğuracaktır. Sağduyulu tasarımlar, sağduyulu tasarımcıların elinden çıkacaktır, bu nedenle tasarım eğitimi kişilerin etikle ilgili gelişimlerini artırmak üzerine kurulmalıdır (Şişman, 2005, s.64).

Tasarım öğrencilerine sürdürülebilirlik eğitimi veriyor olmak bütüncül bir bakış açısına sahip olmayı gerektirir; bütün bir tasarım sistemi ele alınarak hammadde,

Üretim, tüketim ve atık süreçlerinin sürdürülebilir döngüye hizmet ediyor olması gereklidir. Bu noktada iki ayrı görüş olan srdrlebilirliēin mi tasarımı konusunu kapsayacaēı yoksa tasarımın mı srdrlebilirliēi kapsayacaēı konusunda fikirler doēmutur (Leerberg, 2010, s.311).

Obregon çalışmasında (2012, s.5) Kate Fletcher’ın moda tasarımında eēitim konusundaki görüşlerine yer vermiştir. Fletcher’a göre, eēitim sadece sınıf eēitimi ile sınırlı kalmadıēı zaman en iyi sonuçları vermektedir. Diēer gruplarla ve oluumlarla ibirliēi içinde olmak modayı kökünden deēitirmektedir. Fletcher’a mezun moda tasarımı ērencilerinin sürdürülebilirlik eēitimi konusunda eksiklikleri olup olmadıēı sorulduēunda, cevabı “kesinlikle” olmuştur. Bununla birlikte, ērencilerin srdrlebilirliēi bir trend olarak mı yoksa paradigma deēiikliēi mi olarak grldēu sorulduēunda cevabı ŗu yöndedir;

“Trend olarak gördüklerini düşünmüyorum, konuyu ciddi ve tercihe baēlı seçimler dizisi olarak görmekteler. ŗu anki pratiklerinin yapısını oēunlukla oluşturan materyal ve üretimi ve sürdürülebilirlikle ilişkisini farklı bir düşünme yolu olduēunu görmekte başarısızlık çekiyorlar.”

Tasarım eēitiminde en önemli unsurlardan birisi ērenciyi profesyonel hayatın gerçeklerine hazırlamaktır. ērenciler genellikle kendi becerilerini ve güçlerini endüstriyi etkilemek ve özellikle inovatif ve sürdürülebilir çözümler elde etmek konusunda sorgulamaktadırlar (Leerberg, 2010, s.306). ērencilerin tasarım sürecinin yarattıēı karmaşanın yanında, etik ve sürdürülebilir tasarım yapma kısmında da zorluk çektikleri söylenebilmektedir.

4 SÜRDÜRÜLEBİLİR MODA DÖNGÜSÜNDE MODA TASARIMCISININ ROLÜNE DAİR ALGILARA YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA

Çalışmanın bu bölümünde, araştırmanın konusu, amacı, problemi, önemi ve yöntemi ile ilgili bilgilere yer verilmektedir. Yapılan sözlü ve yazılı görüşmeler sonucunda elde edilen verilerin analizi ve elde edilen bulgulara yönelik değerlendirmeler bu bölümde yapılacaktır.

4.1 Araştırmanın Konusu ve Amacı

Bu araştırmanın konusu, sürdürülebilir moda ve tasarımcı ilişkisine yönelik algıların, moda tasarımı alanında eğitim veren ve aynı zamanda tasarımcı/sanatçı yönleri bulunan akademisyenler ve sürdürülebilir moda ürünleri tasarlayan moda tasarımcısı açısından konuyu nasıl anlamlandırdığını anlamaktır.

Araştırmanın amacı, sürdürülebilirlik ve moda olgularına yönelik anlayışların, moda tasarımcısının faaliyetleri üzerinden hangi şekilde algılandığını ve moda tasarımcısının sürdürülebilir moda döngüsünde rolünün neler olabileceğinin ortaya çıkarılmasıdır.

Araştırmanın alt amaçları moda tasarımcısı ve akademisyenlerin konuyu anlamlandırmaları açısından iki gruba ayrılmaktadır. Moda tasarımcısının bakış açısından;

1. Moda tasarımcısının sürdürülebilirlik kavramına ilişkin görüşlerini anlamak,
2. Sürdürülebilir moda tasarımı üzerine çalışan moda tasarımcısının tasarım sürecini anlamak,
3. Moda tasarımcısının nihai ürünlerini nasıl anlamlandırdığını ortaya koymaktır.

Akademisyenlerin bakış açısından ise;

1. Sürdürülebilirlik kavramına ilişkin görüşlerini anlamak,
2. Sürdürülebilir moda döngüsünde moda tasarımcısının rolüne ilişkin düşünceleri, gözlemleri ve önerileri ortaya çıkarmak,

3. Sürdürülebilir moda eğitiminde sürdürülebilirlik eğitimine dair yaklaşımlarını ve yorumlarını belirlemektir.

4.2 Araştırmanın Problemi ve Önemi

Araştırmanın ana problemi, moda tasarımcılarının sürdürülebilir moda döngüsündeki rollerinin nasıl algılandığını ve tasarımcıların sürdürülebilirlik adına ne gibi eylemlerde bulundukları belirlemektir. Araştırma probleminin belirlenmesinde ilk olarak alanyazın içinde araştırma konusu olan “sürdürülebilir moda döngüsünde moda tasarımcısının rolü”nün değişen, dönüşen bir tasarım anlayışı içinde nasıl şekilleneceğine yönelik bir problemin varlığının saptanması, araştırmanın ve çalışmanın çerçevesini çizmiştir. Sürdürülebilirlik konusunun çok yönlü bileşenlere sahip olmasından ötürü, moda tasarımcısının sürdürülebilirlik konusunda neler yapılabileceğinin sorgulanmasına gerek görülmüştür.

Araştırma için yapılan görüşmeler sonucunda elde edilen bireysel ve mesleğe ilişkin deneyimler ve algılar ise araştırmanın ne derece anlamlı olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Bu bağlamda araştırmanın önemi, moda tasarımcısının rolünün sürdürülebilir bir moda döngüsünde daha iyi anlaşılmasına ve araştırma konusunun derinliğinin belirlenmesine katkı sağlamasıdır.

4.3 Araştırmanın Modeli ve Katılımcıları

Araştırma, nitel araştırma yöntemlerinden biri olan fenomenoloji (olgubilim) yöntemini benimsemektedir. Tümüyle yabancı olmadığımız ama aynı zamanda tam anlamını kavrayamadığımız olguları araştırmayı amaçlayan çalışmalar için fenomenoloji uygun bir araştırma zeminini oluşturmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s.78). Bu açıdan düşünecek olursak, tüümüyle yabancı olmadığımız sürdürülebilirlik kavramı ve kapsamı içinde yer alan, sürdürülebilir moda döngüsünde moda tasarımcısının rolünün ne olacağının kavranmasına ilişkin anlamlandırılmaların araştırılmasında, fenomenoloji yöntemi en uygun yöntem olmaktadır.

Araştırmanın örnekleme tipik durum örnekleimidir. Bu örnekleme seçmedeki amaç, genellikle araştırılan konu/ durum hakkında bilgi sahibi bireylerin konu hakkında belirli

bir bilgi birikimine sahip olmalarından ötürü konu, uygulama ve yenilik açısından yeterli bilgi sahip olmayanları bilgilendirmektir. Örnekleme türünün bu yönde seçilmesinde bir diğer etken de olgubilim araştırmasının yapıyor olmasıdır. Fenomenoloji araştırmalarında veri kaynakları araştırmanın odaklandığı olguyu yaşayan ve bu olguyu dışı vurabilecek veya yansıtabilecek bireylerdir (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s.80).

Bu nedenle, çalışmada ülkemizde moda ve tekstil tasarımı eğitimi veren üç farklı kurumda, görev yapmış veya yapmakta olan tasarımcı/sanatçı olarak da çalışmaları bulunan akademisyenlerin gerek eğitmen görüşüne sahip olmalarından ötürü gerekse sürdürülebilirlik alanında güncel çalışmalarını yürütüyor olmalarından dolayı görüşlerinin alınmasına gerek görülmüştür. Bununla beraber, bir moda tasarımcısı olarak sürdürülebilirlik üzerine çalışan ve sektörde kendi markası ile yer alan Serap Pollard ile sürdürülebilir moda tasarımı üzerine görüşme yapılmıştır. Tasarımcının, sürdürülebilir moda tasarımı süreci ve deneyimleri çalışma için önem arz etmektedir.

Çalışmada görüşü alınan akademisyenlerin kimlikleri saklı tutularak KK (Kaynak Kişi) olarak kodlandırılmıştır. Görüşleri alınan akademisyenlere (KK1-7) kod isim verilmiştir. KK1 ve KK2 ile sözlü görüşme yapılmış ve KK3, KK4, KK5, KK6 ve KK7 ile açık uçlu anket gerçekleştirilmiştir. Serap Pollard ile araştırma için sözlü görüşme gerçekleştirilmiştir. Görüşülen kişilerin özellikleri ve alan içindeki uzmanlıkları tabloda belirtilmiştir (Bkz. Tablo 4.1.).

Türkiye’de moda ve tekstil tasarımı eğitimi veren üniversitelerin ilgili web sitelerinden ders programları, ders içerikleri ve bölüm öğretim elemanlarının çalışmaları incelenmiş ve araştırma kapsamında seçilen üç üniversitede sürdürülebilirlik üzerine en güncel çalışmaların yapıldığı görülmüştür. Araştırmada A,B,C olarak kodlandırılan bu üniversitelerde, görev yapan ve yapmış akademisyenlerin görüşlerine başvurulmuştur.

Tablo 4.1. Görüşme yapılan kişilerin özellikleri

Görüşülen Kişi	Unvan	Sürdürülebilirlik Konusunda Gerçekleştirdiği Çalışmalar
KK1 (18 Şubat 2016, 11:00 tarihinde görüşülmüştür)	Emekli Profesör	Emekli akademisyen ve tekstil sanatçısıdır. Tasarımlarında, sanatsal ve akademik çalışmalarında sürdürülebilir kaynakları kullanmakta ve zanaat konusuna sıklıkla değinmektedir.
KK2 (22 Şubat 2016, 14:00 tarihinde görüşülmüştür)	Doçent Doktor	A Üniversitesi'nin Moda Tasarımı bölümünde çalışmaktadır. Etik moda konusuna ilişkin yayınlar çıkarmıştır. Upcycle yöntemi ile giysi tasarımlarını gerçekleştirmiş olduğu bir sergisi ve projesi bulunmaktadır. Sürdürülebilir moda konusunda basılı yayın çıkarmıştır.
KK3 (Cevaplar 22 Mart 2016, 12:00 tarihinde ulaşmıştır.)	Doçent	B Üniversitesi'nin Tekstil ve Moda Tasarımı Bölümü'nde çalışmaktadır. Sürdürülebilir Moda konusunda doktora tezi bulunmaktadır. Yüksek Lisans ve Sanatta Yeterlik düzeyinde konuya ilişkin dersler vermektedir.
KK4 (Cevaplar 30 Temmuz 2016, 20:44 tarihinde ulaşmıştır.)	Doçent	C Üniversitesi'nin Tekstil ve Moda Tasarımı Bölümü'nde çalışmaktadır. Türkiye'deki bazı bölgelerin el dokumalarına yönelik araştırmaları, projeleri ve çalışmaları bulunmaktadır.
KK5 (Cevaplar 1 Ağustos 2016, 15:06 tarihinde ulaşmıştır.)	Doçent	C Üniversitesi'nin Tekstil ve Moda Tasarımı Bölümü'nde çalışmaktadır. Organik atıkların doğal boya olarak kullanımı üzerine çalışmakta ve sanatsal çalışmalarında doğal boya, atık malzeme, geleneksel teknikler gibi süreçleri kullanmaktadır.
KK6 (Cevaplar 3 Ağustos 2016, 16:53 tarihinde ulaşmıştır.)	Yardımcı Doçent	C Üniversitesi'nin Tekstil ve Moda Tasarımı Bölümü'nde çalışmaktadır. Tekstil sanatı ve teknolojik malzeme konusunda çalışmaları bulunmaktadır.

KK7 (Cevapları 4 Ağustos 2016, 15:55 tarihinde ulaşmıştır.)	Profesör	C Üniversitesi'nin Tekstil ve Moda Tasarımı Bölüm Başkanı'dır Sürdürülebilir moda ve tekstiller, ev tekstillerinde sürdürülebilirlik konularında çalışmaları bulunmaktadır.
Serap Pollard (16 Mayıs 2016, 12:00 tarihinde görüşülmüştür.)	Moda Tasarımcısı	Londra'da yaşayan ve sürdürülebilirlik üzerine çalışan ve markası bulunan moda tasarımcısıdır. Türkiye'deki bir üniversiteden tekstil ve moda tasarımı eğitimi almıştır. Eğitimine Londra'daki çeşitli moda tasarımı okullarında devam etmiştir.

4.3.1 Veri toplama kaynakları ve verilerin analizi

Verilerin toplanması için açık uçlu sorular hazırlanarak yarı yapılandırılmış görüşme ve anket gerçekleştirilerek deneyimler, tutumlar, düşünceler, niyetler, yorumlar ve algıların anlaşılması amaçlanmıştır.

Bir nitel araştırma türü olan fenomenoloji yönteminde veri analizi, anlamları ortaya çıkarmaya yöneliktir (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s.81). Elde edilen sonuçlar betimsel bir şekilde sunularak, doğrudan alıntılara yer verilmiştir. Böylece verilerin kavramsallaştırılması ve olguyu tanımlayabilecek temaların ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Alıntılarının sonucunda çıkan temalar ve örüntüler üzerinden konuya dair yorumlara, araştırmanın sonucunda yer verilmiştir.

4.4 Araştırmanın Bulguları

4.4.1 Akademisyen görüşleri

Araştırmada görüşme yapılan akademisyenlere aşağıdaki sorular sorulmuştur;

1. Sizce sürdürülebilirlik nedir?
2. Öğrencilerin sürdürülebilirlik anlayışını kavrayabilmeleri için, moda tasarımına olan bakış açılarında nelerin değişmesinin gerektiğine inanıyorsunuz?
3. Öğrencilerin sürdürülebilirlik alanıyla ilgilenmeleri ve farklı bir bakış açısı geliştirmeleri için ne tür bir atmosfer ve koşullar sağlamak gerektiğini düşünüyorsunuz?
4. Moda tasarımında sürdürülebilirlik eğitiminde atılan adımları yeterli buluyor musunuz? Açıklayabilir misiniz?
5. Moda tasarımcısının hangi kişisel özelliklere sahip olması gerektiğini düşünüyorsunuz? Söz konusu moda tasarımcı, sürdürülebilirlik konusunda çalışıyor ise hangi özelliklere sahip olmalıdır?

6. Sürdürülebilir moda döngüsünde moda tasarımcısının rolü sizce ne olmalıdır?
7. Sürdürülebilir moda tasarımı eğitimi ile moda tasarımı eğitimi arasında bir karşılaştırma yapar mısınız?
8. Moda tasarımında sürdürülebilirlik eğitimi konusunda gelecek için ne gibi önerileriniz mevcut?
9. Ekleme istediğiniz herhangi bir şey var mı?

Soruları yanıtlayan KK1 moda tasarımcısının yapısını inceleyen bir yaklaşımla sürdürülebilir moda konusuna sorular ve çelişkileri ortaya koyarak konuyu anlamının gerekli olduğunu belirterek görüşlerini dile getirmiştir;

“...Modada sürdürülebilirlik nedir? Bunun ne olduğunun bilindiğinden herkes emin mi? Hızlı moda döngüsü içerisinde sürdürülebilir moda konusu nasıl işlenecektir? Benim görüşüme göre hammaddeden başlıyor süreç. Bu nedenle tarımla ilişkilendirilmesi gereklidir; üretici ve çiftçiye kadar uzanan bir konudur.

“ Hızlı moda sürdürülebilirlik sisteminin tam karşısındadır. Zanaat oldukça önemli bir konu, zanaatkarların da yaşaması şarttır. Konuyla ilgili olarak, halen devam eden tekstil tekniklerini belki de sürdürülebilirlik olarak yorumlayabiliriz.”

KK2 ise bu konuda sistemin bütüncül bir yaklaşımla incelenmesi gerektiğini belirterek görüşlerini bu yönde açıklamıştır;

“ İnsan, doğa, ekonomi dengesini kurmak. Sistemin dirençli olması ve herhangi bir arızada kendisini yenileyebilmesi demek. Şu anki moda sistemi sürdürülebilir bir moda sistemi değil. Çünkü bu mekanizma inşa edilirken birçok açıdan bu sistemin içindeki aktörler ve etkenler için gelecek düşünülüyor. Bütün disiplinlerin ortak çalışması gerekli, disiplinler arası bir çalışma gerekiyor. Bu duruma aslında bir “wicked problem²³” demek mümkün. Dünya bu kirlilikle mücadele edemiyor artık. Modanın sürdürülebilirliğinin konuşulmasında iki neden var; ilk olarak üretim miktarının fazla olması, ikinci olarak da fazla hızlı bir döngüye sahip olunması. Üretim ve tüketim arasında bir sorumluluk olmalı...”

“ Doğanın döngüsüne baktığımız zaman, sürdürülebilirlik konusu hızla ya da yavaşlıkla ilişkilendirilen bir kavram değil; doğanın bir döngüsü var. Doğanın döngüsünü izlediğimizde hiçbir şey yavaş değil, gerektiğinden hızlı da değil. Bu noktada doğayı izlemek doğru, doğanın döngüsü dışında bir döngüye insanoğlunun ihtiyacı yok.”

“ Biyomimikri kavramıyla doğanın işleyişini taklit ederek inovatif tasarımlar yapılıyor. Bu tür inovatif çalışmalarda da disiplinler arası çalışılıyor, biyoloji alanı, mühendislik gibi alanlardan kişiler ve tasarımcı bir arada oluyor, gayet başarılı işler çıkıyor. Bu yönlü çalışmalar çok özel tabii ki moda tasarımı alanında yapılabilir. Teknoloji doğanın ritmine uygun bir biçimde gerçekleştirildiği takdirde sürdürülebilirlik konusuna da katkıda bulunabilir.”

²³ Türkçe’ye “çetrefilli sorun” olarak çevirebilmek mümkündür.

KK3 görüşlerini şu şekilde bildirmiştir;

“ Sürdürülebilir moda tasarımı kavramının tartışılması gereken bir kavram olduğunu düşünüyorum. Çünkü moda için vazgeçilmez olan sürekli değişim ve hızlı tüketim kavramları sürdürülebilirlik hedefleri ile çatışmaktadır. Yapılması gereken şey belki de modayı kültürümüzün bir parçası gibi kabul etmek, fakat ürünleri tasarlayıp üretirken sürdürülebilirlik ilkelerini temel almaktır.”

KK4’ün yorumları ise aşağıdaki gibidir;

“ Dünyamızdaki bitkisel kaynaklar, hayvansal kaynaklar ve enerji kaynaklarının rasyonel, doğaya saygılı kullanım anlayışıyla devamlılığının sağlanmasıdır. Bu anlayış çerçevesinde sadece insanoğlunun değil, tüm bitki ve hayvan türlerinin yaşam hakkına ve yaşamlarının sürekliliğine saygı duymak önemlidir.”

KK4 aynı zamanda moda tasarımı ile sürdürülebilir moda tasarımı arasında bir karşılaştırma yaparak, konuya ilişkin görüşlerini dile getirmiştir;

“ Sürdürülebilirlik kavramına odaklı moda tasarımı çevreye duyarlılık, geri dönüşüm, eko-yeşil-organik tekstil kavramlarına vurgu yapar. Moda tasarımı genellikle maliyet, satış rakamları, pazarlama, hızlı üretim, hızlı moda gibi kavramlarla yaşam çevremize fazla duyarlı olamayan politikaları izler. Sürdürülebilir moda tasarımı malzeme özelliklerinde ve üretim sürecinde çevreye duyarlıdır, moda tasarımı genellikle değildir. Sürdürülebilir moda tasarımı geri dönüşüme önem verir. Moda tasarımı için hammadde ve ara malzemenin devamlılığı önemlidir. Sürdürülebilir moda tasarımı ürettiği ürünün karbon ayak izi puanını önemser. Moda tasarımı genellikle önemsemez.”

KK5’in sürdürülebilirlik konusu için yorumları ise şöyledir;

“ Çevrenin ve kaynakların kendilerini yenileme döngüleri ile uyumlu bir yaşam döngüsü oluşturabilmek, kısacası dünyanın ritmi ile uyumlu hareket etmektir.”

KK7 şu ifadelerle yer vermiştir;

“ Sürdürülebilirlik kelimesinin modayla ilişkilendirilmesini de doğru bulmuyorum. Çünkü moda gelip geçici bir kavramdır. Sürdürülebilirlik ise, adından da anlaşılacağı üzere devamlılığı olması beklenen ve gelecek kuşaklara aktarılması gereken bir olgudur.”

KK7’nin bu görüşü önemlidir; modanın hızlı döngüsü sürdürülebilir bir sisteme sahip değildir. Fakat bu noktada dikkat edilmesi gereken konu, modanın gelip geçici bir kavram olmamasıdır, modanın bizlere dönem dönem işaret ettiklerinin geçici olmasıdır. Çalışmanın üçüncü bölümünde belirtilmiş olduğu gibi modanın kendisi kesintisiz devam eder fakat, modanın sundukları ve önerdikleri sık sık değişim göstermektedir. Moda olgusunun sürdürülebilirlikle anılmasında veya ilişkilendirilmesinde bir sakınca olmadığı gibi, modanın hızlı döngüsündeki yanlışlar doğru ele alınarak, elbette ki sürdürülebilir bir sistemin oluşturulması için olumlu adımlar atılabilir. Moda alanı hızlı değişebilen, dönüşebilen bir alan olmakla beraber içinde birçok güzelliği

barındırmaktadır; sürdürülebilirlik ile ele alındığı ve doğru stratejiler takip edildiği takdirde de birçok olanakların ve seçeneklerin var olduğu unutulmamalıdır.

KK2, KK4 ve KK5'in yorumlarından, sürdürülebilir olmayan birtakım koşulların, üretim ve tüketim anlayışlarının doğanın döngüsünü tehdit ettiği anlaşılmaktadır. Sürdürülebilirlik konusu, görüşmelerdeki yapılan yorumlara göre tüm yaşam türlerinin yaşam koşullarına ve doğanın kendi işleyişine saygı duyulması gerekliliği üzerinde durulan bir konu olmuştur. Bu nedenle, moda ve tekstil endüstrisinin çevreye duyarlı ve saygılı, doğal kaynakların korunmasına yönelik bir anlayışı benimsemesi öngörülmüştür. Geleceğin düşünülmesi ve yaşamların sürdürülebilir bir çevrede devam etmesinin önemi vurgulanmıştır.

Akademisyenlere moda tasarımında sürdürülebilirlik eğitimi ve öğrencinin bu konuda yetiştirilmesi konusundaki görüşleri sorulmuştur. KK1 bu konudaki fikirlerini aşağıdaki ifadelerle dile getirmiştir;

“ Modanın kökeni ipliktir, kumaştır, tekstildir. İlk olarak genç tasarımcıların moda ve moda tasarımını iyi kavramaları gerekmektedir. Moda ve özellikle tekstil tarihinin çok iyi bilinmesi gereklidir. Tekstil tarihinin temel olarak atılması gereklidir. Moda tasarımını destekleyecek bir derstir, sadece üretim kısmı için tekstil düşünülmemelidir. Tasarımcı neye bakacak? Nasıl sürdürülebilir bir moda anlayışını benimseyerek tasarım yapacak? Bu konuda donanım eksikliği giderilmelidir.”

KK2'nin bu konudaki fikirleri aşağıdaki gibidir;

“ Öncelikle hepimiz birer tüketiciyiz. Öğrenci tasarım eğitimi almadan önce bir tüketici olarak bağlantı kuruyor modayla. Sürdürülebilirlikle ilgili duyarlılığı kuran öğrenciler çoğu zaman bilgileri arttıkça konuya daha hassas yaklaşıyor. Fakat bu noktada sürdürülebilirlik ve estetik konularını bir araya getirirken güvensizlik yaşamaktalar. Hızlı moda döngüsünde bunu gerçekleştirebilmek zor, butik üreticilerde daha kolay ama sezonların 6'ya çıktığı bir döngüde bunun gerçekleşmesi oldukça zor. Sürdürülebilir moda döngüsü çok ideal ve saf bir ortam olarak kalıyor onlar için ve çalışabilecekleri böyle bir ortam yok. Sürdürülebilirlik bilincini kazanmasından önce öğrencinin moda tasarımı eğitimi alması gerekiyor, sürdürülebilirlik konusu da moda tasarımı eğitiminden çok fazla koparılmamalı. Öğrenciyi önce bilgilendirip, sonraki kısımda teşvik etmek önemli. Bu temel bilgiyi alan tasarımcılar zaten küçük hamleler yapabilecek duruma geliyor. Bütün mesele tabandan çıkmakta, temeli oluşturmak gerekli.”

“ Dünyada moda tasarımında sürdürülebilirlik eğitiminde adımlar atılmakta. Bu konuya da sadece moda tasarımı olarak değil ama bir tasarım sorunu olarak yaklaşmak daha doğru. Konunun küçük bir ölçekte kalmaması lazım.”

KK2, müfredatı sürdürülebilirlik derslerinin konulması ya da firmalarla yapılacak projelerle konunun ilerletilebileceğini öne sürmüştür. Ancak Türkiye'de firmalarla çalışmanın oldukça zor olduğunu, fakat pilot çalışmalar yapılarak bu konuya başlangıç yapılabileceğini aktarmıştır. KK3'ün ifadeleri ise şu şekildedir;

“...bu alanda öğrenim görmeyi seçen öğrencilerdeki yaygın yaklaşım modanın sadece popüler akımlar çerçevesinde ele alınıp popüler kültürün yansımaları ile sınırlı -ya da eksik olarak algılanması ve ilerideki mesleki yaşamları süresince sadece tekstil ve moda tasarımının bu ‘pırıltılı’ görünen yönüyle ilgilenecekleri yanılgısıdır. Oysa modayı sürdürülebilirlik kavramı ile birlikte değerlendirmeye başladıkları andan itibaren görüyorum ki, öğrencilerimiz de moda ile ilgili daha derinlemesine düşünmeye, hatta eleştirel bir tavır geliştirmeye başlıyorlar. Bu da onları tasarımcı olarak daha sorumlu davranmaya ve daha doğru seçimler yapmaya yöneltiyor.”

“ Tekstil ve moda tasarımı alanında, konu hakkında teorik bilgiyle donatılan öğrenciler sürdürülebilir tasarım yaklaşımları hakkında projeler ve ürün denemeleri geliştirmek üzere çalışmalar yapabilirler. Bu çalışmalar üniversite içinde interdisipliner veya multidisipliner çalışmalar olabilir. Öğrenci kulüpleri devreye sokularak sosyal sorumluluk projeleri geliştirilebilir ya da sektörel işbirlikleri çerçevesinde çeşitli projeler yapılabilir.”

“...bu alandaki ilk teorik çalışmalardan birini yapmış bir akademisyen olarak diyebilirim ki çok daha fazlasını yapabilmemiz gerekir. Şu anda bu konu ile ilgili yürüttüğüm dersim Yüksek Lisans ve Sanatta Yeterlik düzeyinde ve konuyu teorik olarak ele alan bir ders; bu teorik temel üzerine oturacak yenilikçi projeler geliştirebilmek ise bunun bir sonraki adımı olabilir.”

“Sürdürülebilirlik temelli bir eğitim süreci, ürünlerin tüm yaşam döngüleri dikkate alınarak tasarlandığı bir süreçken, klasik moda tasarımı eğitiminde odak noktası form ve işlevi göz ardı etmeden ilgi çekici, albenili ürünler tasarlamaktır.”

KK4’ün konuya yaklaşımı şu şekilde olmuştur;

“ Üniversite eğitiminden önce küçük yaşlarda çevre bilincinin yerleştirilmesi esas alınmalıdır. Moda tasarımı eğitiminin ilk yıllarından itibaren çevreye duyarlılık kapsamında ekoloji, sürdürülebilirlik gibi kavramlarla ilgili dersler verilebilir. Tüm derslerin içeriğine bu kavramla bağlantılı bilgiler eklenebilir. Sürdürülebilirlikle ilgili sosyal sorumluluk projelerinde yer almaları sağlanabilir. Okul çevresinde sürdürülebilirlik kavramının benimsenmesi için duyarlılık sağlayan bir yaşam ortamı oluşturulabilir. Eğitime başladıkları ilk yıllardan itibaren bu bilinci kazanmaları öğrencilerin modaya karşı bakış açılarını sürdürülebilirlik anlamında olumlu etkileyecektir.”

“ Öncelikle ebeveynlerin, okul öncesi ve devamındaki öğretmenlerin, üniversitelerde öğretim elemanlarının eğitim alması ve bu bilince ulaştırılması önemlidir.”

“...Bu bilinçle yetişen tasarımcılar zaten sürdürülebilir modanın doğal uygulayıcıları olmaya uygun olacaktır. Tasarım eğitimi müfredatlarında konunun vurgulanması önemlidir. Düzenlenen ulusal ve uluslararası moda yarışmalarında sürdürülebilirlik kavramına uygun tasarımlara daha fazla destek verilmesi teşvik unsuru olacaktır...”

KK5, öğrencilerin yaratıcılıklarını geliştiren malzeme, yenilikçi yaklaşımlar, son teknoloji ve çevre sorunları konularında duyarlı projelerin olduğu ortamların sağlanması gerektiğini belirterek şu konulara değinmiştir;

“ Yeni malzeme ve teknolojik süreçler konularında ders programlarında güncellemeye gidilebilir. Çok disiplinli çalışmaların teşvik edilmesi için sanat ve tasarım fakülteleri bünyelerinde mühendislik ve moda tasarımı alanlarının yeni yaklaşım geliştirecekleri programlar oluşturulabilir.”

KK6'nın konu hakkındaki görüşleri aşağıdaki gibidir;

“ Hızlı ve yavaş moda farkındalığının ortaya konulması, her iki kavramın hedef kitleleri ve modadan beklentilerinin saptanması, sürdürülebilirlikle ilgili geri dönüşüm, ekolojik tarım, çevre kirliliği ve koruma, enerji tüketimi, atık ve artık gibi anahtar sözcüklerin içinin doldurulması, moda tasarımıyla ilgili projelerde giysinin yaşam döngüsünü uzatabilmek için deneysel tekniklerle araştırmaların yapılması öğrencilerin bakış açılarını değiştirecektir.”

“ Konuya hakim eğitimciler ve sektörden uzmanlar tarafından verilecek seminer, konferansların yanı sıra atölye çalışmalarıyla desteklenecek uygulamalar öğrencilere yeni bakış açıları kazandıracaktır.”

“ 30 yıldan fazla bir geçmişi olmasına rağmen, sürdürülebilirlik kavramı ülkemizde yavaş moda ile birlikte hatırlanmaktadır. Konunun eğitimde farkındalığının olmasına rağmen, henüz eğitim müfredatında ele alınmamaktadır.”

KK7 ise, öğrencilerin hızlı moda yerine yavaş moda özendirilmeleri gerektiğini savunarak, öğrencinin sürdürülebilirlik konusuyla ilgilenmeleri için birtakım koşulların sağlanmasına yönelik önerilerde bulunmuştur;

“ Tasarladıkları ve ürettikleri ürünlerinde yeniden kullanımlarının ya da geri dönüşümlerinin sağlanması. Tasarım ve üretimlerinde çevre dostu, doğal malzemeleri kullanmalarının sağlanması ve özendirilmesi. Fakülte ve dersliklerde kağıt, plastik malzeme, tekstil malzemeleri v.b. geri dönüşüm kutularının yerleştirilmesi ve bu tür malzemelerin söz konusu özel yerlerde biriktirilişi, geri dönüşümlerinin sağlanması. Doğal malzemeli giysiler giyilmesinin özendirilmesi.”

Belirtilen görüşlere göre konu bütüncül olarak ele alındığında bir tasarım sorununun ortaya çıktığı anlaşılmaktadır; sürdürülebilirlik konusuna ilişkin sorunların moda tasarımı alanı ile sınırlı kalmaması gerektiği anlaşılmaktadır. Karşılaşılan sorunlara çözüm önerileri tasarım konusu altında incelenerek, tasarım mantığının değiştirilmesi ve öğrencilerin deneysel çalışmalarına olanak sağlanması ile mümkün olabilmektedir.

Sürdürülebilir moda tasarımı için farkındalığın ve bilincin eğitim yoluyla oluşturulması yönündeki fikirler KK3 ve KK4'ün yorumlarından anlaşılmaktadır. Bu nedenle, moda tasarımcılarının sürdürülebilir ürünler ve hizmetler kurgulama yönünde adım atmaları için eğitim konusu önemli bir rolü üstlenmektedir. Bu konuda umut verici olan durum, moda tasarımı öğrencilerinin sürdürülebilirlik konusunda eğitim aldıkları takdirde, farklı düşünce biçimlerini geliştirme ve hem tasarımcı olarak hem de tüketici olarak daha bilinçli birer birey olma yolunda önlerinin açılıyor olmasıdır. Çalışmanın “Sürdürülebilirlik ve Moda Tasarımı Eğitimi” bölümünde yer alan, Leerberg, Fletcher ve Şişman'ın görüşleri, görüşü alınan akademisyenlerin eğitim konusundaki algıları ile örtüşmektedir.

Sürdürülebilir moda döngüsünde moda tasarımcısının rolü konusundaki düşünceler ise derin bir tekstil tarihi ve zanaat bilgisi ile ilişkilendirilmiştir. KK1, görüşlerini şu şekilde aktarmaktadır;

“ Moda tasarımcısı bütün tekstil tarihini ve Neolitik çağdan beri gerçekleşen bu süreci ve üretim tekniklerini bilmeli. Sonraki süreçte tekstilin kültürlerdeki yerleri nelerdir, bunların bilgisine sahip olmalı. Moda ile ilgili olarak da silüet, form, doku bilgisine sahip olduğu zaman tasarımcı kendini yetiştirmiş sayılmaktadır.”

KK2 ise konuya ilişkin görüşlerini aşağıdaki gibi açıklamaktadır;

“ Tasarımcılar aslında Prometheus gibidir. Çok fazla rolü var elbette. Fakat tek başına sistemi dönüştürebilir mi... pek mümkün değil. Ama tasarımcının yaratma mantığında bir değişim olmalı. Tasarımcı bir ürünü atmak üzere değil, sistemlerin açık ve şeffaf olduğu bir yolu seçmeli. Tasarımcının işletmecisi mantığıyla çalıştığı bir modelde, yani üretimi ve tüketimi kontrol edebileceği bir sistemde, belki bunu gerçekleştirebilmek mümkün ama böyle bir model de çok küçük ölçekte kalır, pastada çok küçük bir payı var bu yöndeki oluşumların. Bu kaygıları bilen tasarımcının istediği kaynağa ulaşması oldukça zor gözüküyor.”

KK3’ün görüşleri şu şekildedir;

“ Sürdürülebilir moda döngüsünde tasarımcının rolü sadece sürdürülebilir ürünler yaratmak değil, kullanıcılar için yeni ve daha sürdürülebilir üretim süreçleri ve hizmetler kurgulamaktır. Bu ürün ve hizmetleri kurgularken de temel amaç bunların kullanıcılarında ekolojik okuryazarlık geliştirebilmesi olmalıdır... Sadece moda ve tekstil alanında değil bütün tasarım alanlarında biçim ve işleve önem veren bakış açısının ötesine geçebilen tasarımcılar tasarımın gücünü toplum için bilinçli bir biçimde kullanabilirlerse, daha sürdürülebilir bir toplum oluşturulmasında önemli bir role sahip olacaklardır.”

KK4’ün yorumları ise aşağıdaki gibidir;

“ Genel olarak endüstriyel üretim kollarının çevreye verdiği zararların bilinmesi, tekstil üretim süreçlerinin, hammaddelerinin ve kimyasallarının ortaya koyduğu zararların bilinmesi önemlidir. Zararların getirdiği sonuçları bilen, tartışan bir moda tasarımcısı bunları düzeltmeye yönelik adımları atma isteği ve cesaretine sahip olacaktır. Ekolojik üretim, geri dönüşüm, sürdürülebilirlik gibi kavramları içselleştirecektir.”

“ Sürdürülebilirlik üzerine çalışan bir tasarımcı çevreyi koruma fikrine odaklanarak kişisel merak, beceri, yaratıcılık ve ön görüşünü bu yönde kullanır. Sürdürülebilirlik kavramı çalışmalarının tüm sürecinde yer alır ve ortaya çıkan tasarımların kimliğini belirler.”

“ Tasarladığı ürünlerle toplumun beğenisini değiştiren, yenileyen, biçimlendiren, eğilimler yaratan tasarımcılar için sürdürülebilirlik kavramını geliştirmek bir görevdir. Moda tasarımcısının kullanacağı malzemelerin niteliği, üretim sürecinin niteliği sürdürülebilirlik ilkesine uyumlu olursa ve bunu marka kimliğiyle birlikte özellikle vurgularsa toplumu da bu bilince taşıyabilir.”

KK5’in ise konuya ilişkin görüşleri şu şekildedir;

“ Tüketim odaklı bir tasarım yerine çok işlevli, estetik, insan ve doğaya saygılı tasarımları üretmek, kullanılma ömrünü tamamlamış olanların da tasarımlar yoluyla geri dönüşüm ve geri kazanımların sağlanmasına çalışmak.”

“ Öğrencilerin tüketim anlayışlarını yeniden gözden geçirmeleri gerektiğini düşünüyorum. Hızlı moda anlayışı ile teşvik edilen tüketim yerine daha çok işlev-estetik-geri dönüşüm kavramlarını irdeleyen bir yaklaşım sergilemeleri ve kullandıkları ürünlerin kaynağı/üretim süreçleri/karbon ayak izleri vb. gibi konularda bilinçlenmelerinin doğru olacağını düşünmekteyim.”

“ Geleceği şekillendirebilmek içinse köklerimizden ilham alınması gerektiğine, zengin kültürel mirasa sahip tekstil geleneğimizin bu konuda gençlerimize yol göstereceğine inanmaktayım.”

“ Dünya tekstil tarihini ve kültürünün buradaki yerini iyi kavrayabilmelidir...Teknolojik, sosyal ve ekonomik gelişmeleri yakından takip edebilmeli...Çağın felsefesi, çevre insan ilişkisi ve yaşam biçimleri konusunda bilgi sahibi olabilmeli, sentez yapabilme gücüne sahip olabilmelidir.”

KK7'nin sürdürülebilir moda döngüsünde moda tasarımcısının rolüne yönelik yorumları ise şu şekildedir;

“ Ekolojik dengesi bozulmamış, geri dönüşüme uygun doğal malzemeler kullanmak. Hızlı moda yerine yavaş modaya yönelik ürünler tasarlamak ve üretmek. Modası geçmeyecek, sürekliliği olan, dönüştürülebilir ürünler tasarlamak ve üretmek.”

Alınan görüşlere göre şu çıkarıma ulaşmak mümkündür: Moda tasarımcısının sürdürülebilirlik konusuna, hammadde üretiminden kullanım sonrasında kadar tüm parametreleri gözetken ve konuyu bir bütün olarak ele alan bir anlayışla yaklaşması gerekmektedir. Bir ürünü tasarlamak sadece ortaya yeni bir ürün çıkarmak ile sınırlı kalmamalıdır, ürünün kullanım ömrü dolduktan sonraki süreçler de hesap edilerek tasarlanmalıdır. Dolayısıyla, çalışmanın dördüncü bölümünde yer alan Gwilt'in belirttiği, moda tasarımcısının her süreç için sorması gereken sorular ve başvuru yöntemleri moda tasarım sürecinin yeniden anlamlandırılması yolunda önem taşımaktadır. Aynı zamanda Cradle to Cradle (Beşikten Beşiğe) anlayışı moda tasarımcıları tarafından benimsendiği takdirde, ürünler sürdürülebilirliğe hizmet etmektedir.

Tekstil tarihi, içinde farklı kültürel zenginlikleri ve özgün üretim tekniklerini içinde barındıran bir tarih olarak görülmektedir. KK1 ve KK5'in tekstil tarihi ve üretim yöntemleri üzerinde durmaları, tasarımcıların yönelebileceği kaynaklara ve kültürel gelişimlerine katkı sağlayabilecekleri konulara işaret etmektedir. Tekstil tarihine yönelik araştırmalar yapan moda tasarımcısı, derin kültürel donanıma sahip olmakla ve tasarımcı kimliğini güçlendirmekle birlikte, tekstil tarihinde yaşanan gelişmelerden ve üretim metodlarından yararlanarak kendi birikimine katkıda bulunabilmektedir.

4.4.2 Tasarımcı görüşleri

Araştırma kapsamında görüşme yapılan moda tasarımcısı Serap Pollard, Londra’da kendi markası ile çalışmalarını yürütmektedir. Çalışmanın 4. Bölümü’nde yer alan, moda tasarımcısına ilişkin literatürde yer alan görüşler ve moda tasarımcılarının sürdürülebilirlik konusundaki çeşitli uygulamaların, sürdürülebilirlik konusunu farklı yönlerden ele alabilmenin mümkün olduğunu ve moda tasarımcılarının etkinliklerinin çeşitlendirilebileceğini belirtmektedir. Bununla beraber, görüşleri alınan akademisyenlerin de konu hakkındaki çeşitli yorumları, araştırmanın bir moda tasarımcısının görüşleri ile de desteklenmesini gerekli kılmıştır. Bu nedenle, kendi markası ile üretim ağı içerisinde yer alan ve sürdürülebilirlik konusunda çalışan bir moda tasarımcısı ile konu hakkında Serap Pollard’a, tasarım sürecine ve sürdürülebilirlik konusuna dair aşağıdaki sorular sorulmuştur:

1. Sizce Sürdürülebilirlik nedir?
2. Sürdürülebilir moda tasarımı yapan tasarımcı hangi konulara dikkat etmelidir?
3. Sürdürülebilir tasarım sürecinizde sürdürülebilirliği tehdit eden en önemli unsur nedir? Konuyla ilgili ne gibi imkansızlıklarla karşılaşıyorsunuz? Bu konu yaratıcılığınızı kısıtlıyor mu?
4. Tasarımlarınızda sürdürülebilirliğin hangi parametrelerine başvuruyorsunuz? Nedenini açıklayınız. Bu olanakları nasıl sağlıyorsunuz?
5. Moda trendlerini tasarımlarınıza uyguluyor musunuz?
6. Tasarımlarınızda kullandığınız kumaşların ve teksitl hammaddelerinin özellikleri nelerdir? Neden bu kumaşları seçiyorsunuz?
7. Sürdürülebilir tasarım ve tüketici ilişkisini hedef kitle, deneyim ve beklenti açısından yorumlayınız.
8. Size göre sürdürülebilir moda döngüsünde moda tasarımcısının rolü nedir?

Serap Pollard’ın sürdürülebilirlik üzerine yorumları şu şekildedir;

“ Bu konu çok trend şu anda. Bütün dünya çapında konuşuluyor. Sadece moda değil, diğer sektörler de sürdürülebilirlik hakkında konuşuyor. Herkes bu konuda çalışmalarını yapıyor. Hatta hiçbir şey yapmayanlar bile “bizim ürünümüzün hangi kısmı acaba sürdürülebilir, hangi kısmını biz acaba ön plana çıkarabiliriz?” diye düşünüyor. Biz bu konuyu göz ardı edemeyiz.”

“ Sürdürülebilirlik çok kolay, basit bir şekilde açıklanabilecek bir konu değil. Çok kolları var. Bir tasarımcı olarak sürdürülebilirlik, benim tasarım gücümü kullanarak, tasarım bilgimi kullanarak, bir tasarımcı kimliğimi kullanarak yaptığım tasarımlara TED’S TEN²⁴ olarak bilinen farklı dallarda yapılabilen sürdürülebilirlik parametrelerini tasarımlarıma yansıtmaktır.”

Pollard, sürdürülebilirliğin yalnız bir şekilde açıklanamayacağını, kavramın çok yönlü olduğunu ve alt parametrelerinin bulunduğunu belirtmiştir;

“ Moda tasarımcısının rolü en başta yer alır. Sizin tasarımınızı yaparken öncelikle dikkat etmeniz gereken noktalar vardır, çünkü eğer bir mağazada yer alacak ürünlerin tamamını tasarımcı tasarlıyorsa orada kullanacağınız kumaş, orada kullanacağınız aksesuarlar, kesim, ürünlerin nerede bitip nerede sonuçlanacağını ilk adımını siz atarsınız moda tasarımcısı olarak.”

“ Sürdürülebilir tasarım yapıyorum diyerek sadece bir çerçeveye sokup bütün her şeyi beklemek biraz haksızlık olur gibime geliyor çünkü sürdürülebilirliğin çok geniş bir çerçevesi var. TED’S TEN denen şey var. Orada aslında farklı yöntemler var; enerjiden tasarruf yapabilirsiniz, sıfır atık, geri dönüşüm, geri kazanım, organik, etik moda gibi yöntemlerle sürdürülebilir ürünler yapabilirsiniz. O yüzden sizin kendinize bir yol seçmeniz gerekiyor tasarımcı olarak. Yani ben bir yoldan tasarlayayım, bir yol seçtim, öbürlerini kullanmayacağım anlamında değil ama odak olmanız gerekiyor bir konuya.”

“...Türkiye’de şöyle bir şey var şu anda; insanlarda, tasarımcılarda genelde sürdürülebilir moda denildiği zaman bazen sadece organik ürün yapıyorlar ve bu sürdürülebilir olmuş oluyor. Aslında tek yön bu değil. Sürdürülebilirliğin başka yönlerini de kullanabilirsiniz. Örneğin etik modayı kullanabilirsiniz. Türkiye’ de elişi çok yaygındır, oradaki insanların el becerilerini kullanarak ürünlerinizi üretebilirsiniz.”

Pollard’ın, moda tasarımcısının tasarım sürecinde sürdürülebilirlik konusunda karşılaştığı imkansızlıklara yönelik yorumları şu şekildedir;

“ Aslında sürdürülebilir moda genelde bir ön yargı uyandırmış- daha evvelden. İnsanlar bu tarz kıyafetlerin daha sıkıcı olabileceğini düşünürdü eskiden. Mesela hiç rengi olmayan, kesimleri modern olmayan, genç kesime hitap etmeyen... gibi önyargılar vardı ve “bunu mu giyeceğiz” sorusu... Bu dönem artık ortadan kalktı. Artık öyle bir sıkıntı yok çünkü aslında yine biz tasarımcılara görev düşüyor burada.”

“...Yine tasarımcıya kalıyor aslında yani bizim önümüze hangi engeller çıkacak diye değil de biz hangi engelleri kaldırabiliriz o şekilde düşünebiliriz, ya da biz neden engellerle uğraşıyoruz ki? Biz tasarımcıyız, artık birçok ürün var, birçok malzeme var. Bu malzemeleri kullanmak sadece bizim görevimiz. Ben hiç engel var mı diye düşünmedim açıkçası, yani engellerimiz neler diye değil de neler daha yapılabilir diye düşünebiliriz bu konuyu.”

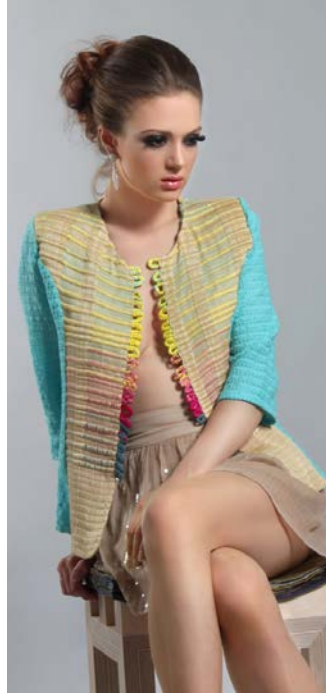
Pollard, tasarımlarında seçmiş olduğu malzemeler ve hammadde özelliklerini şu şekilde belirtmiştir;

“...Örneğin ayakkabıda vegan malzeme kullandık ya da kıyafetlerimizi organik kumaşlarla yaptık fakat bunun içerisine bambu kumaşları ekledik. Bambu Türkiye’de şu anda iç çamaşırlarında ve

²⁴ Textiles Environment Design merkezinin oluşturmuş olduğu, moda ve tekstil tasarımcılarının sürdürülebilir tasarımlar yapmaları için başvurabilecekleri 10 parametreye verilen isim. Bkz. <http://www.tedresearch.net/teds-ten/>

çoraplarda çok fazla kullanılıyor. Anti-alerjik bir malzemedir ve daha sağlıklı. Daha tercih edilebilir antialerjik olması çünkü Türkiye’de çok fazla alerjisi olan insan yok fakat İngiltere’de çok fazla alerjisi olan insan var. O yüzden ihtiyaca göre de davranmakta fayda var.”

“ Ben bambu kullanıyorum en fazla. Bir ara bir koleksiyonda, özel bir koleksiyon çıkarmıştım. Orada el dokuması kullanmıştım. “Selalmaz” diye bir kumaş var, Kastamonu’da. Onu normalde pamuklu iplikle dokuyorlar ve ben onlara bambu ipliği göturdüm. Ve bambuyla dokuttuk yeniden ve o ürünler kullanıldı. Ya da mesela Gaziantep’in “Kutnu kumaşını” yaptırdım Gaziantep’te. Onu oradaki ipliklerle yaptırdım.” (Bkz. Görsel 4.1).

Görsel 4.1. Selalmaz kumaşından bir ceket

Kaynak: <http://www.serappollard.com/gallery/collections/Serappollard-sus-tainable-1423875407.jpg>, Erişim tarihi: 05.08.2016, 13:22.

“...Türkiye’de birçok malzeme var, bir çok kumaş var. Çok güzel değerlerimiz var. Türkiye’deki pek çok ürünümüz aslında sürdürülebilir, organik ya da el yapımı veya etik. Oradaki kırsal yapıyor bunu, zaten ona hizmet ediyor. Fakat dünyanın bundan haberi yok. Moğolistan’a gitmişim ama Moğolistan’daki insanların da ellerindeki değerlerden haberi yok. Onlar da mesela kaşmir yapıyor, ellerindeki bütün kaşmir organik ve haberleri yok bu değerden, ellerindeki değerden. Satıyorlar ama ne kadar kıymetli bir şey yaptıklarından dünyada aslında ne kadar değerli olduklarının farkında değiller. Türkiye’de o kadar fazla değerimiz var ki Selalmaz kumaşı da öyle Kutnu da öyle. Buradaki amacım hem Türkiye’nin bir değerini tanıtmaktı. Çünkü ben genelde tasarımlarımı onunla yansıtıyorum. Türkiye’deki bulunan değerlerimizin dünyada tanıtımı. Hem sürdürülebilirliğe hizmet eden bir kumaş hem de orada üretildi. Gaziantep’te üretildi ve oradaki halka maddi olarak faydası oldu. Her yönden faydası olmuş oldu.” (Bkz. Görsel 4.2).

“ Ürünlerin geri dönüşümleri var. Fakat bizim alan olarak öyle bir odağımız henüz yok. Yani bize geri iade etmelerini henüz istemiyoruz ama içerisinde yazan etikette nasıl, neler yapılabileceği yazıyor.”

Görsel 4.2. Kutnu kumaşından bir giysi

Kaynak: <http://www.serappollard.com/gallery/collections/Serappollard-acculturation-1423875521.jpg>, Erişim tarihi: 05.08.2016, 13:27

Pollard'ın bu yorumları, araştırmanın ilk bölümünde yer alan akademisyenlerin zanaat, kültürel değerler ve tekstil tarihine yönelik yorumları ile örtüşmektedir. Bu noktada, tasarımcının derin tekstil tarihi bilgisine sahip olduğu takdirde, tasarımları için feyz alabilmesi ve özgün üretim tekniklerinden yola çıkarak tasarımlarını oluşturabilmesi mümkündür. Pollard'ın deneyimlemiş olduğu çalışmadaki gibi, kültürel değerlerin tanıtılması ve özgün tekstil tekniklerinin yaşatılması sürdürülebilirlik kaygıları bir araya takdirde, sürdürülebilir moda tasarımının gerçekleştirilmesi mümkün olmaktadır. Moda tasarımcısı elindeki olanakları iyi değerlendirerek, fırsatlar yaratarak alışlagelmiş tasarımlardan sıyrılarak yeni bir dönüşümü sağlayabilmektedir.

Moda trendleri ile ilgili olarak Pollard'ın görüşleri şu şekildedir;

“ Moda trendlerini kesinlikle takip edilmeli. Kopyalamak demiyorum kesinlikle, kimse kopyalamamalı. Fakat bütün diğer tasarımcılar neler yapıyor dünya çapında, onlar araştırılmalı ve gözlemlenmeli. Bizim işimiz gözlemlemektir, görmektir diğer insanları. Çünkü etkileneceksiniz, doğadan etkileneceksiniz, diğer insanlardan etkileneceksiniz, herkes etkilenecek birbirinden...Söylemek istediğim asıl, tasarımcı olarak bütün her şeyi absorbe edip içinize, yaratacaksınız. Yaratıcısınız siz zaten...Renkleri, çizgileri, yılın formlarını, kalıplarını, her şeyini takip edeceksiniz. Ama kendinize yeni bir kartela çıkarmak için, renk skalası çıkarmak için takip edeceksiniz ve kendi renklerinizi çıkaracaksınız ve daha sonra kendi modellerinizi oluşturacaksınız.”

“ Yaptığım tasarımların dönemi var evet, sezonu var çünkü. Tahmin edersiniz ki “Sonbahar-Kış-İlkbahar-Yaz” kaldı ki bunun ara sezonları da olur...”

Pollard, sürdürülebilir tasarım ve tüketici ilişkisini, hedef kitle deneyim ve beklenti açısından şu şekilde yorumlamıştır;

“ Araştırmasını çok iyi yapmak gerekiyor. Eğer bir tasarımcı olarak kendi markanızı yapmak için çalışacaksanız açıkçası sıfırdan başlıyorsunuz. O zaman nereye hitap edeceğinizi çok iyi bilmeniz gerekiyor. Kime ne satacağınızı çok iyi bilmeniz gerekiyor. Pazar alanında öyle bir açık olması gerekiyor çünkü maalesef günümüzde o kadar çok moda tasarımcısı var ki ve o kadar çok ürün yapılıyor ki sizin onlardan ayrışmanız için, sizin farklı olduğunuzu onlara göstermek için sizin gerçekten sağlam tasarımlarınızın olması gerekiyor ve bu tasarımların, sadece dış görünüşü tasarlanmamalı.”

4.5 Tartışma ve Öneriler

Yapılan araştırmanın sonucunda sürdürülebilir moda döngüsünün oluşturulmasında moda tasarımcısının rolüne dair algılar ve fikirler ortaya çıkmıştır. Buna göre moda tasarımcılarının yeni düşünme biçimleri ve yaratım tekniklerini geliştirmesi gerekliliği vurgulanmaktadır. Yeni, şeffaf, açık, doğa ve insan dostu kurguların var olduğu bir moda sisteminin inşası için tasarımcıların öncelikle sürdürülebilirlik üzerine belirli bir seviyede kültür edinmeleri ve bilgi sahibi olmaları konusundaki görüşler ortaktır.

Tasarımcıların sistemin aktörleri olarak, modanın içinde tek başına sürdürülebilirlik üzerine bir dönüşümü gerçekleştirmeleri mümkün olmamakla beraber, gerekli teorik alt yapıya sahip olduklarında yapacakları hamlelerde daha duyarlı ve daha bilinçli adımlar atacağı düşünülmektedir. Araştırmanın sonucunda şu çıkarımı yapabilmek mümkündür; Tekstil ve Moda Tasarımı öğrencileri sürdürülebilirlik konusunda eğitim aldıkları takdirde, konu üzerinde bir duyarlılık geliştirebilme ve daha doğru seçimler yapabilme olanaklarına sahip olabilmektedir. Tasarımcının ufkunun bu yönde genişlemesinde eğitimin önemi yadsınmamalıdır. Bu nedenle, moda tasarımı bölümlerinde sürdürülebilirlik konusunda verilecek olan bir eğitimin ders müfredatlarında yer alması, moda tasarımcısına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Sürdürülebilirlik konusunda ortaya çıkan önemli raporlar dikkate alınarak, moda tasarımı eğitiminde şu an için farkındalık yaratılmış olduğu söylenebilmektedir. Bununla birlikte, bu farkındalığın derin bir tekstil-moda tarihi, kültür, doğa ilişkisini kuracak bir temel üzerinden inşa edilmesi gerekmektedir. Yapılan araştırmada, akademisyenlerden alınan görüşler ve moda tasarımcısı Serap Pollard'ın yorumlarından

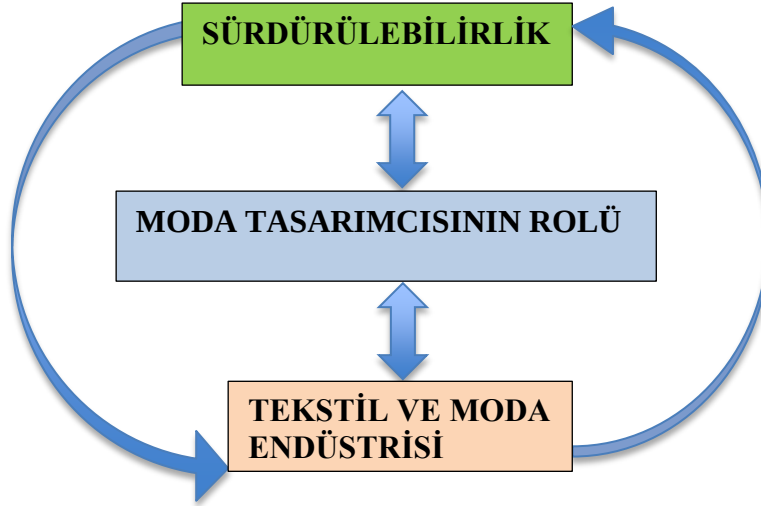
kültürel değerlerin ve tekstil üretim tekniklerinin sürdürülebilir moda ürünleri oluşturmakta büyük katkılarının olacağı vurgulanmaktadır. Yaşam biçiminin, değerlerin ve sembollerin fiziksel ürünlerden daha önemli olduğu bir “kültürel üretkenlik” dönemi başlamaktadır. Kyoto Tasarım Deklerasyonu’nda da belirtildiği gibi, tasarımcıların rolleri, bu değişime göre genişletilmeli ve yeniden tanımlanmalıdır (Turhan, 2011, s.129).

Fletcher (2008, s. 126) çalışmasında sürdürülebilirlik konusunun daha derin bir düzeyde anlaşılır olmasının, deneyimlenerek gerçekleştirildiği takdirde mümkün olacağını belirtmiştir. Yazar’a göre öğrenmek; deneysel, eylemsel, temsil edilme ve önerme yoluyla gerçekleşmektedir. Bütün bu yöntemlerin hepsi bir araya geldiğinde ancak gerçek bir değere sahip olunabilir. Bildiğimiz şeyler deneyimlerimize dayanır, kendi anlatılarımız ve kendi görsellerimizle ifade edilir. Bunlar, mantıklı kuramlar ve teorilerle anlamlandırılır ve yaşantılarımızda faydalı bir eyleme dönüştürülürse gerçek anlamda biliyor oluruz. Fletcher’ın bu yaklaşımı göz önünde bulundurularak şu çıkarımı yapmak mümkün olabilmektedir: Sürdürülebilirlik kavramının tanımı, tekstil ve moda sektörü ile olan ilişkisi, kapsamı, bileşenleri iyi belirlenmelidir. Teorik altyapıyla donanmış moda tasarımı öğrencileri, çalışmalarında sürdürülebilirlik konusunu kendi deneyimleriyle ve etkinlikleriyle kavrayabilir, yeni öneriler sunabilirse konuya ilişkin bilgisi derinleşebilir. Sürdürülebilirlik konusunda dersler, atölye çalışmaları, deneyler, laboratuvar ortamları, çalıştaylar ve konferanslarla desteklendiği takdirde, öğrencinin sürdürülebilir moda tasarımı algısına yönelik tutumlarında ve uygulamalarında değişkenliğin var olmasının önü açılmış olacaktır.

Ortaya çıkan bir başka sonuç da, “Sürdürülebilirlik” algısının, moda ve tekstil sektörünün içinde yer alan küçük bir konu gibi görülmemesinin gerekliliğidir. Bunun tam tersine, sürdürülebilirlik evreni içinde yer alan bir moda ve tekstil endüstrisi inşa edilmelidir. Sürdürülebilirlik problemi ve konusu yalnızca küçük bir kısma hizmet eden bir kavram olarak algılanmamalıdır. Bütüncül bir bakış açısı, tasarım anlayışının da değişmesine ve dönüşmesine olanak sağlayabilmektedir. Sürdürülebilirlik konusu ürünlerin yaşam döngülerinin hesap edilmesinde ve tasarım sürecinin her aşamasında dikkat edilmesi gereken bir yol haritası olarak karşımıza çıkmaktadır.

Elde edilen sonuçlardan ve yapılan görüşmelerden şu anlamı çıkarmak mümkündür; moda tasarımcısı, sürdürülebilirlik gibi büyük bir alanla ilişkiye girerek, çevre, enerji, sosyal olgular ve olaylar, ekonomi yönünde bilgi düzeylerini artırmalı ve

üst düzey bir duyarlılık geliştirmelidir. Bunun yanı sıra, tekstil ve moda endüstrisi hakkındaki teorik ve pratik donanımlarını sürdürülebilirlikle ilişkilendirerek bütüncül ve kapsamlı bir algıya sahip olmalıdır. Moda tasarımcısının sürdürülebilirlik ile moda ve tekstil endüstrisi arasındaki hareketleri, O'nun bu iki alanı bağlayan bir köprü görevi görmesiyle şekillenmektedir (Bkz. Şekil 6.1).

Şekil 4.1. Sürdürülebilirlik, Moda ve Tekstil Endüstrisi, Tasarımcı ilişkisi

Bununla birlikte, tasarımcılara olanaklar sağlayan fakat aynı zamanda onların rollerini sınırlayan durumların varlığı da bulunmaktadır. Göz önünde bulundurulması gereken birtakım anlayışları şu şekilde sıralayabilmek mümkündür;

- Tasarımcı, davranış biçimlerini değiştirmek isteyen kişiler üzerinde yasal veya ahlâki bir yaptırıma sahip değildir. Tasarımcı ancak ürün ve hizmetlere yönelik mevcut olan durumlardan daha iyi çözüm önerileri getirebilir.
- Tasarımcı yalnızca var olan sosyal ve ekonomik sistemlerin içinde yer alabilir. Var olan sistemlere karşı eleştiri geliştirebilir ama onları tamamen bertaraf edemez; bu durum onların tasarımcı olarak herhangi bir rolde bulunma olanaklarını yitirmesi anlamına gelmektedir.
- Tasarımcılar alternatif seçimlerin içinde bulunabilir ve onları geliştirebilir.
- Tasarımcılar, kullanıcıların ve tüketicilerin hayal güçlerini geliştirerek, kültür, değerler ve kalite anlayışlarında bazı değişimlere işaret edebilirler (Vezzoli ve Manzini, 2010, s. 46-47).

Walker, sürdürülebilirlik söz konusu olduğunda, alışlagelmiş yöntemlerimizi ve tutumlarımızı geride bırakarak, henüz bilinmeyen ve tam olarak anlaşılmamış bir alana doğru yeni bir keşfin başlayacağını öne sürmektedir. Bu keşif bilinmezliklerle dolu olsa da tasarımcının doğasında olan belirsiz zemin üzerinde bulunmak, aslında tasarımcıya yabancı gelen bir durum olmamaktadır (2006, s.34). Türkmen (2009, s. 153), içinde bulunduğumuz anı bir başlangıçlar noktası olarak görmekte ve bunun tasarımcılar için uygun bir fırsat olduğunu savunmaktadır. Yazar'a göre tasarımcılar sürdürülebilir bir yaşam yaratmaya katkıda bulunabilmek için öncelikle kendi ekolojik okuryazarlıklarını geliştirmeye odaklanmalı, doğal sistemlerdeki sağlık ve çürüme arasındaki farkı ve nedenlerini anlamalı, sonra da "Bundan sonra ne olacak? Ne olmalı?" sorusunu sormalıdır.

Soru sormak, bilgi elde etmek ve yapılan eylemlerin anlamlarını ve etkilerini araştırmak tasarımcıların sorumlulukları arasında yer alır. Tasarımcılar hammadde, kimyasal işlemler, emisyonlar, geri dönüştürülebilirlik ve biyolojik ayrıştırılabilirlik hakkında sorular sormalıdır. Materyallerin olanakları ve yaratacağı sorunlar hakkında bilgi sahibi olunabilmeli ve endüstrinin nasıl dönüşebileceği ile ilgili, daha az merkezi ve daha çok sesli bir bakış açısıyla tasarım yapılmalıdır (Türkmen, 2009, s.84-85). Bu görüşe ek olarak, tasarımın mantığında değişiklik olması gerekliliği araştırmada, KK2'nin görüşlerinde yer almıştır. Tasarım anlayışı değişim göstermeli ve daha akıllıca tasarımlar oluşturulmalıdır. Moda, kültürümüzün oldukça önemli bir parçası olarak görülmeli ve beraberinde getirdiği güzellikler takdir edilmelidir. Öbür yandan pozitif değerler, yetenekler, özenle ve dikkatle üretilmiş lifler üzerinden yaratılan bir tasarım silsilesi benimsenerek giysilerin özel, sürdürülebilir ve güzel olmaları için çalışılmalıdır (Fletcher, 2008, s.120).

5 SONUÇ

Bu çalışma için yapılan araştırmalar sonucunda alanyazında ortaya çıkan ve görüşlerine danışılan kişilerden alınan sürdürülebilirlik kavramı üzerine yorumlar Türkmen'in de belirtmiş olduğu (2009, s.84) her koşula uygun tek bir sürdürülebilir çözümün olmadığını, farklı ölçeklerde, farklı insan grupları ile farklı zamanlarda kurgulanabilecek çok sayıda tasarım fırsatının olabileceğini ortaya çıkarmıştır. Moda tasarımcıları liflerin, malzemelerin ve kumaşların çevreye ve insana olan etkileri konusunda belirli bir bilinç düzeyine sahip olsa da, malzeme seçiminin ötesindeki alanlarda etkinlik göstererek, tedarik zincirindeki süreçlerde çalışan insanlarla doğru ilişkiler kurarak, yerel, heyecan verici ve yaratıcı birçok fırsatların varlığını göz önünde bulundurmalıdır (Gwilt, 2014, s.22).

Moda tasarımcılarının, sürdürülebilir tasarım stratejilerini kullanarak, ürünlerinin tasarım ve üretim kısımlarında etik, çevre dostu ve adil bir anlayışı benimseyebilmeleri mümkündür. Gwilt'in de belirtmiş olduğu gibi (2014, s.42), moda tasarımcıları doğal kaynakların kullanımını düşürerek, üretim tekniklerini ve nakliye sistemlerini geliştirerek, çevre dostu kaynakları ve süreçleri benimseyerek, ürünlerin kullanım sürecindeki çevresel etkilerini azaltmaya yönelik tasarlayarak, ürünlerin yaşam ömrünü uzatmaya çabalayan ve kullanım sonrasındaki çevresel zararları göz önünde bulundurarak tasarımlarını sürdürülebilirlik prensiplerine yönelik oluşturabilmektedirler.

Geleceğin moda tasarımı algısının şekillenmesinde moda tasarımcısının katkılarının önemli olduğu düşünülmektedir. Sürdürülebilirlik söz konusu olduğunda tasarımcıların estetik yargıları değişime uğrayacak ve üzerinde hassasiyetle durulacak konular başkalaşacaktır. Unutulmaması gereken nokta, sürdürülebilirlik söz konusu olduğunda tek bir doğrunun veya tek bir cevabın olmamasıdır; zaman ilerledikçe, nesiller çoğaldıkça ve zevkler değiştikçe, ortaya çıkan yaklaşımlar ve eğilimler değişkenlik gösterecektir. Bu durum kötü bir senaryo gibi algılanmamalı, yaklaşımlarımızı olgunlaştıran, ayakları yere sağlam basan, canlı ve memnun edici sonuçların doğmasına neden olacak değişimler olarak görülmelidir (Walker, 2006, s.77). Modanın canlı yapısına ve değişkenliğine olumlu yönde hitap eden yeni ve

sürdürülebilir bir anlayışın varlığı, modanın kendi içinde barındırdığı güzelliklerle de uyum içerisinde ilerleyecektir.

KAYNAKÇA

- Akbulut, A. S. T. (2012). Türkiye’de etik moda üzerine bir araştırma. *Akdeniz Sanat Dergisi*, 5 (8) s. 39-43.
- Aksu, C. (2011). *Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevre*, Denizli: Güney Ege Kalkınma Ajansı.
- Ateş, D. (2008). Industrial Revolution: Impetus Behind the Globalization Process. *Yönetim ve Ekonomi*, 15 (2), 31-48.
- Arnold, R. (2009). *Fashion: A Very Short Introduction*. New York: Oxford University Press.
- Barbarosoğlu, F. K. (1995). *Moda ve Zihniyet*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Barthes, R. (2006). *The Language of Fashion*. Sydney: Berg.
- Buxbaum, G. (2009). Forum environmental education/a profile. G. Buxbaum (Ed.), *Fashion in context* içinde (s.182-183). Wien: Springer-Verlag.
- Bozdoğan, R. (2005). Sürdürülebilir Gelişme Düşüncesinin Tarihsel Arka Planı. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 50, 1011-1028
- Centre of Environment Education. (2007). *Sustainable Development: An Introduction*. Volume 1.
- Ceylan, Ö. (2010). *Tüketicilerin Çevresel Sürdürülebilirlik ve Ekolojik Moda Konusunda Bilgi Düzeyi, Tutum ve Davranışlarının Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Crane, D. (2003). *Moda ve Gündemleri* (Çev: Ö. Çelik). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Crippen, K. ve Mulready, P. (2012). Multi-Media sustainability modules- new pedagogical methodology for international experiential learning. *Akdeniz Sanat Dergisi*, 5 (8), s. 62-68.

- Devarajan, S., Miller., Margaret J. , Swanson, Eric V. (2002). *Goals for Development: History, Prospects and Costs*, World Bank Policy Research Working Paper 2819, <http://documents.worldbank.org/curated/en/650841468764137949/pdf/multi0page.pdf>, (Erişim tarihi: 04.08.2016, 12:10).
- Davis, F. (1997). *Moda, Kültür ve Kimlik*. İstanbul: YKY.
- Erdoğan, D. İ. (2011). *Bir Moda Tasarımcısının Koleksiyon Hazırlama Süreci ve Simay Bülbül Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Eser, B., Çelik P., Çay, A., Akgmş, D. (2016). Tekstil ve Konfeksiyon Sektöründe Sürdürülebilirlik ve Geri Dönüşüm Olanakları. *Tekstil ve Mühendis*, 23(101), 43-60.
- Fischel A., Baggaley A. vd. (2013). *Moda: Geçmişten Günümüze Giyim Kuşam ve Stil Rehberi* (Çev: D. Özen). İstanbul: Kaknüs Yayınları
- Fletcher K. (2008), *Sustainable Fashion and Textiles- Design Journeys*. London: Earthscan.
- Fogg, M. (2014). *Modanın Tüm Öyküsü* (Çev. E.Gzg). İstanbul: Hayalperest Yayınevi.
- Fuad-Luke, A. (2002). *The Eco-Design Handbook*. London: Thames&Hudson.
- Gardetti M. A. ve Torres A. L. (2013). Introduction. M. A. Gardetti ve A. L. Torres (Eds.), *Sustainability in Fashion and Textiles: Values, Design, Production and Consumption* içinde (s.1-18). Sheffield: Greenleaf Publishing.
- Gore, A. (2013). *Gelecek* (Çev: Ç. Kök ve E. Kızıldağ). İstanbul: MediaCat Kitapları.
- Hall, S.P. (1998). *Cities in Civilization*. Londra: Fromm International.
- Hakko, C. (tarihsiz), *Moda Olgusu*. İstanbul: Vakko Yayınları
- Hansen, J. E. (2009). *Küresel Isınmanın Kırılma Noktası* (Çev: A. Yılmaz). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Heskett, J. (2013). *Tasarım* (Çev: E. Uzun). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- ILO (2014). Wages and working hours in textiles, clothing, leather and footwear industries. *Global Dialogue Forum Report*, Genova: ILO Publications.

- IUCN (1980), *World Conservation Strategy- Living Resource Conservation for Sustainable Development*, Gland: IUCN
- İşmal, Ö. E. ve Yıldırım, L. (2012). Tekstil tasarımında çevre dostu yaklaşımlar. *Akdeniz Sanat Dergisi*, 5 (8), s. 9-13.
- Jones, S. J. (2009). *Moda Tasarımı* (Çev. H.Kılıç), İstanbul:Güncel Yayıncılık.
- Kasa, S. (2007/2008). *Industrial Revolution and Environmental Problems*, Oslo: Confluence Interdisciplinary Communications.
- Kawamura, Y. (2016). *Moda-loji* (Çev. Ş. Özüdoğru). İstanbul:Ayrıntı Yayınları
- Kılıç, S. (2012). Sürdürülebilir Kalkınma Anlayışının Ekonomik Boyutuna Ekolojik Bir Yaklaşım. *İ.Ü Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 47, 201-226.
- Kleanthous, A. ve Bendell, J. (2007). *Deeper Luxury; Quality and style when the world matters*, Woking: WWF.
- Kozlowski, A., Bardecki, M. ve Searcyi C. (2014). Sustainable fashion: a re-conceptualization of the role of fashion design. *19th DMI: Academic Design Management Conference*, Boston: Design Management Institute, 644-661.
- Leerberg, M., Riisberg V. ve Boutrup J. (2010). Design Responsibility and Sustainable Design as Reflective Practice: An Educational Challenge, *Sustainable Development*, 18, 306-317.
- Leggett, J. A. ve Carter, N. T. (2012). *Rio+20: The United Nations Conference on Sustainable Development*, Congressional Research Service tarafından hazırlanan rapor, Haziran 2012.
- Lehnert, G. (2000). *A History of Fashion in the 20th Century*, Cologne: Könnemann.
- Loschek, I. (2009). *When clothes become fashion: Design and innovation systems*. Berlin:Berg.
- Manzini, E. (1994). Design, Environment and Social Quality: From "Existenzminimum" to "Quality Maximum", *Design Issues*, 10(1), 37-43.
- McDonough, W. ve Braungart, M. (2002) *Cradle to Cradle: Remaking the Way We Make Things*, New York: North Point Press

- McDonough, W. ve Braungart, M. (2013). *The Upcycle: Beyond Sustainability- Designing for Abundance*, New York: North Point Press.
- Mebratu, D. (1998). Sustainability and Sustainable Development: Historical and Conceptual Review, *Environmental Impact Assess Review*, 18(6), 490-520.
- Metta, H. ve Badurdeen, F. (2013). Integrating sustainable product and supply chain design: modelling issues and challenges. *IEEE Transactions on Engineering Management*, 60(2), 438-446.
- Mitcham C. (1995). The concept of sustainable development: its origins and ambivalence, *Technology in Society*, 17(3), 311-326
- Obregon, C. (2012). Sustainable Fashion Education: From Trend to Paradigm?, *Santiago: Cumulus 2012*.
- Oral O., Dirgar, E., Erdoğan, Ç. (2012). Tekstil ve hazır giyim üretiminde ekoloji. *Akdeniz Sanat Dergisi*, 5 (8), s. 31-33.
- Pascual O., Klink A.V. ve Rozo Grisales J. A. (2011) . *Create Impact- Handbook for Sustainable Entrepreneurship*, Colophon.
- Peters, G. ve Clancy G. (2014). Review of ecolabelling approaches in food&Fashion, *MISTRA Future Fashion* için hazırlanan rapor. http://mistrafuturefashion.com/wp-content/uploads/2015/12/D2.7a-review_of_ecolabelling_approach.pdf. (Erişim tarihi: 08.04.2015, 14:59).
- Robinson, J. (2004). Squaring the circle? Some thoughts on idea of the sustainable development. *Ecological Economics*, 48, 369-384.
- Sezgin, Ş. ve Önlü, N. (1992). Tekstilde Tasarım Olgusu, *Tekstil ve Mühendis*. 6 (32). 84-89.
- Sherburne A. (2009), Sustainable textile design. R.S Blackburn (Ed.), *Sustainable Textiles: Life cycle and environmental impact: Principles, advances and applications* içinde (s.3-32). Cambridge: Woodhead Publishing.
- Shreve, J. (2006). Can designers save the world?. B.Poole (Ed.), *Green Design* içinde (s.12-24). New York: Mark Batty Publisher.
- Stone, E. (2004). *The Dynamics of Fashion- Second Edition*, London: Fairchild Publications.

- Şahin, Y. (2012). Neden “1.Uluslararası Antalya Moda ve Tekstil Tasarım Bienali”. *Akdeniz Sanat Dergisi*, 4 (7) s. 1-4.
- Şahin Y. Dikmen, E. (2015). Green textiles and slow fashion- a review of factors. *International Textiles&Costume Congress-ITCC 2015*, İstanbul: Turkish Textile Association, s. 63-65.
- Şişman, O. (2005). *Ethics for Industrial Design: An ethico-political critique of sustainability in industrial design*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.Ankara:ODTÜ
- Tungate, M. (2006). *Modada Marka Olmak: Armani'den Zara'ya Moda Devlerinin Marka Oluşturma Tarzları* (Çev: G. Günay). İstanbul: Rota Yayınları.
- Turhan, S. (2011). Sürdürülebilir Kalkınmada Endüstriyel Tasarımcının Rolü.*Sanat ve Tasarım*, 1 (7).
- Tıraş, H. H. (2012). Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevre: Teorik Bir İnceleme. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2, 57-73.
- Türkmen, N. (2012). Sürdürülebilir bir tekstil endüstrisi için “yavaşlık” ve alternatif üretim modelleri, *Akdeniz Sanat Dergisi*, 5 (8), s. 59-61.
- Türkmen N. (2009). *Tekstil ve Moda Tasarımı Açısından Sürdürülebilirlik ve Dönüşüm*. Yayımlanmamış Sanatta Yeterlilik Tezi. İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi.
- United Nations (1987). Our common future, *The World Commission on Environment and Development* komisyon raporu, <http://www.un-documents.net/our-common-future.pdf>. (Erişim tarihi: 09.08.2016, 11:10).
- United Nations (2012). *Report of the United Nations Conference on Sustainable Development*, New York: United Nations Headquarters.
- United Nations (2010). *Sustainable Development: From Brundtland to Rio 2012*, New York: United Nations Headquarters.
- Vezzoli, C. ve Manzini, E. (2010). *Design for Environmental Sustainability*, Londra: Springer Science & Business Media.

Waddell, G. (2004). *How Fashion Works: Couture, Ready-to-Wear and Mass Production*, Oxford: Blackwell Science.

Walker, S (2006). *Sustainable by Design*, UK: Earthscan.

Waquet D. ve Laporte M. (2011). *Moda* (Çev: I. Ergüden). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

<http://arsiv.sabah.com.tr/2008/03/23/pz/haber,9F0B59A30BCA4483ABB339D83549566E.html>, (Erişim tarihi: 30.06.2016, 17:03).

http://www.boastudio.org/BOA/we_biz.html (Erişim tarihi: 22.07.2016, 15:44)

<http://www.cornucopia.net/guide/listings/shopping/gonul-paksoy/> (Erişim tarihi: 24.07.2016, 11:33)

<http://designerdavidandersen.com/sustainable/> (Erişim tarihi: 17.07.2016, 13:18)

<http://www.ecofashiontalk.com/2012/09/fake-natoo/> (Erişim tarihi: 17.07.2016, 09:33)

<http://www.ecouterre.com/mark-lius-zero-waste-designs-use-every-last-scrap/> (Erişim tarihi: 17.07.2016, 13:46)

<http://ereleryurek.blogspot.com.tr/2008/10/100-istanbullu-100-organik-boa.html>

(Erişim tarihi: 24.07.2016, 11:34)

<http://www.karbonayakizi.com> (Erişim tarihi: 19.09.2016, 14:02)

<http://www.localwisdom.info/> (Erişim tarihi: 09.08.2016, 11:16)

<http://www.localwisdom.info/use-practices/view/360> (Erişim tarihi: 17.07.2016, 10:02)

<http://matildawendelboe.se/sv/skjortor-klanningar/le-roi.html> (Erişim tarihi: 17.07.2016, 12:33)

<http://www.peopletree.co.uk/> (Erişim tarihi: 22.06.2016, 15:17)

<http://www.peopletree.co.uk/features/slow-fashion-book> (Erişim tarihi: 22.06.2016, 15:18)

<http://www.patagonia.com/us/home> (Erişim tarihi: 22.06.2016, 15:12)

<http://www.sat-su-ma.com/product/lush> (Erişim tarihi: 24.07.2016, 10:50)

<http://www.serappollard.com/gallery/collections/Serappollard-acculturation-1423875521.jpg>, (Erişim tarihi: 05.08.2016, 13:27)

<http://www.serappollard.com/gallery/collections/Serappollard-sustainable-1423875407.jpg>, (Erişim tarihi: 05.08.2016, 13:22)

<http://www.slideshare.net/sustainablebrands/plan-a-because-there-is-no-plan-b-sustainable-retail-at-marks-spencer> (Erişim tarihi: 22.06.2016, 16:34)

<https://s-media-cache-ak0.pinimg.com/564x/ae/ed/d0/aeedd05bffd3f8f89b0a774176c9dd4b.jpg> (Erişim tarihi: 11.07.2016, 15:38)

<http://storyofstuff.org/movies/story-of-stuff/> (Erişim tarihi: 09.08.2016, 11:06)

<http://www.un.org/en/ga/president/65/issues/sustdev.shtml> (Erişim tarihi: 30.06.2016, 15:38)

<http://www.un-documents.net/our-common-future.pdf> (Erişim tarihi: 09.08.2016, 11:10)

<http://www.unep.org/resourceefficiency/Portals/24147/scp/design/pdf/pss-imp-7.pdf> (Erişim tarihi: 09.08.2016, 11:12)